

HRVATSKI VOJNIK

BROJ | 700

19. SIJEĆNJA 2024.

CIJENA 1,33 €

SPECIJALISTIČKA
VOJNA OBUKA

RAZGOVOR
GORAN BASARAC

PREDSEDNIK
UPRAVE
AGENCIJE ALAN
I PREDSEDNIK
HRVATSKOG
KLASTERA
KONKURENTNOSTI
OBRAMBENE
INDUSTRije

PZB
SATNIJA ZA
POTPORU

S.E.R.E. OBUKA
TESTIRANJE
VLASTITIH
GRANICA

ISKUSTVO KATAPULTIRANJA

ČETIRI SEKUNDE VJEĆNOSTI

Foto: Tomislav BRANDT

www.hrvatski-vojnik.hr

NAKLADNIK: MINISTARSTVO OBRANE HRVATSKE / SAMOSTALNA SLUŽBA ZA ODNOSE S JAVNOŠĆU I IZDAVAŠTVOM / ODJEL HRVATSKIH VOJNIH GLASILA I IZDAVAŠTVA

Glavni urednik: Željko Stipanović (zeljko.stipanovic@mohr.hr) // Zamjenica glavnog urednika: Vesna Pintarić (vpintar@mohr.hr)

Urednici i novinari: Domagoj Vlahović (domagoj.vlahovic@gmail.com), Ivan Šurbek, Tomislav Vidaković (tomislav.vidakovic@mohr.hr), Janja Marijanović Šaravanja (janja.marijanovic@mohr.hr)

Lektura / korektura: Gordana Jetavić (gjetavic50@gmail.com), Andrea Pavlić // Fotograf: Tomislav Brandt (tomislav.brandt@mohr.hr)

Grafička redakcija: Zvonimir Frank (urednik), (zfrank@mohr.hr), Ante Perković // Marketing: Mila Badrić Gelo (mabadric@mohr.hr), tel: 3784-243; fax: 3784-322

Tisk: Kerschoffset d.o.o., Ježdovečka 112, 10250 Zagreb // Adresa uredništva: Odjel hrvatskih vojnih glasila i izdavaštva, Ilica 256b, 10000 Zagreb, e-mail: hvojnik@mohr.hr

Odobrava: Ivana Valenčić Mikišić, voditeljica Samostalne službe za odnose s javnošću i izdavaštvo

IDEJ PREMA VRHU

Na najvećem slavonskom vojnom poligonu u pravim zimskim uvjetima pratili smo specijalističku obuku mlađih vojnika i vojnika

[STR. 20]

NASLOVNICU SNIMIO TOMISLAV BRANDT

SADRŽAJ

- 4 HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO**
Četiri sekunde vječnosti
- 12 RAZGOVOR**
Goran BASARAC,
predsjednik Uprave Agencije Alan i predsjednik
Hrvatskog klastera konkurentnosti obrambene
industrije
- 18 HRVATSKA RATNA MORNARICA**
Primopredaja dužnosti zapovjednika HRM-a
- 24 PREDSTAVLJAMO**
Voditelj Klape već 23 godine
- 28 PZB**
Satnica za potporu – ključna sastavnica PZB-a
- 32 OSRH**
Testiranje vlastitih granica
- 36 NATO**
NATO 2023. u dvanaest slika
- 40 NOVOSTI IZ VOJNE TEHNIKE**
- 44 KIBERNETIČKI PROSTOR**
Strategija kibernetičke sigurnosti EU-a
- 50 PODLISTAK**
Razvoj protuoklopnih vođenih sustava (V. dio):
Flaute, škorpioni i kobre
- 56 PRIČE O DOMOVINSKOM RATU**
Izgoreno, potopljeno
- 58 RAZGOVOR**
prof. dr. sc. Ante NAZOR,
ravnatelj Hrvatskog memorijalno-dokumentacijskog
centra Domovinskog rata
- 64 OBLJETNICA**
Hrvatska – međunarodno priznata
- 66 DOMOVINSKI RAT**
Reintegracija hrvatskog Podunavlja

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

ČETIRI SEKUNDE VIJEĆNOSTI

Tekst: Vesna Pintarić / Foto: Tomislav Brandt, arhiva HRZ-a

Izbacivo sjedalo jedan je od najkomplikiranijih sustava na zrakoplovu i mora biti maksimalno pouzdano jer je kod katapultiranja pilot izložen golemlim trenutačnim fizičkim silama i opterećenjima, a njegova je uloga da ga u tom procesu maksimalno zaštiti. Ujedno njegova uporaba mora biti što jednostavnija jer za tim ručicama pilot poseže samo u krajnjoj nuždi i pod velikim psihičkim pritiskom

Pojasevi na sjedalu zategnuli su se i pričvrstili me za naslon, istodobno se spustili štitnici za ruke, a noge čvrsto pritegnule uz sjedalo. Kacige uronjene u utor na uzglavlju, gotovo ukočen u sjedalu čekam trenutak izljetanja, ali... ništa se ne događa. Sijevne mi u mislima – pa ovo ne radi. Trenuci iščekivanja pretvaraju se u vječnost. Ponovo se vrati ista misao. Vrijeme kao da je stalo. A onda tišinu zamjeni šišteći zvuk i prasak. Gotovo istodobno osjetim trenutačni udar koji se događa kad pri velikoj brzini doslovno lupite u zrak. Refleksno sam podignuo pogled. Iznad se raširila kupola padobrana, na konopu ispod visio je čamac. Sve je u redu, radi – pomislio sam s olakšanjem. Padao sam 20-ak sekundi kroz magličastu bjelinu. Pogled prema dolje ništa nije otkrivaо, a onda je u tenu magle nestalo. Šuma se opako brzo približavala. Refleksno sam zažmatio i savinuo noge kako bi se pripremio na doskok. U sekundi sam proletio kroz krošnje i uz prasak polomljenih grana doskočio na tlo i zaustavio se obješen na padobranskim gurtnama. Tlo sam doticao vrhovima čizama...

Iskustvo katapultiranja iz borbenog zrakoplova u svojoj pilotskoj karijeri, imaju priliku iskusiti tek rijetki, a među njima je i pukovnik Zvonimir Milatović, zapovjednik 191. Eskadre lovačkih aviona, nastavnik letenja i probni pilot. Iako to nije iskustvo koje bi poželjeli, rizik je to pilotskog poziva i na njega trebaju biti pripremljeni. Svoj doživljaj proživljava još jednom u razgovoru za naš časopis, detaljno objašnjavajući kako se katapultiranje tehnički odvija, pod kojim uvjetima, kada i zašto je ono ponekad jedini mogući izbor, može li se na njega pripremiti, ali i koji su mogući rizici.

Pilot nikad ne sjeda u zrakoplov s mišlju da će se morati katapultirati, odmah na početku, ističe pilot Milatović, to je uvijek posljednja opcija, no dogodi li se da je jedina moguća, što znači da je zrakoplov neupravljiv, a svaki pokušaj njegova dovođenja pod kontrolu neuspješan, katapultiranje pilotu spašava život.

Već na početku pilotske karijere tijekom odabira kandidata za zrakoplove koji imaju izbacivo sjedalo, moraju se zadovoljiti prilično strogi zdravstveni i psihofizički kriteriji. Među ostalim fizičkim predispozicijama, kralježnica koja

stožerni narednik Mladen Rak, zrakoplovni tehničar na održavanju sjedala zrakoplova MiG-21

U hangaru za održavanje 1. i 2. stupnja zrakoplova u vojarni na Plesu nalazi se i posebna sekcija zrakoplovnih tehničara za izbacivo sjedalo koja spada pod specijalnost oružara. Tehnički pregled izbaciva sjedala, pojašnjava stožerni narednik Mladen Rak, provodi se nakon svakih 50 sati leta aviona, a nakon 100 sati leta sjedalo se vadi iz aviona i temeljito servisira. Usto, redovito se kontrolira istek roka valjanosti lijekova i namirnica, piropatrona, boca s kisikom, provjetrava se i prepakira padobran, provjeravaju udarne igle na piro-pištoljima. Osim vitalnih dijelova za sigurno funkcioniranje izbaciva sjedala provode i redovite provjere kompleta za preživljavanje koje se nalazi uglavljenno na njemu tzv. NAZ 7M u kojem se nalaze nužna sredstva za pilotovo preživljavanje poput radiouređaja za radiovezu i signalizaciju čijim se aktiviranjem automatski dojavljaju koordinate pozicije na kojoj se pilot nalazi, prva pomoć ako je došlo do ozljede, posuda s vodom, visokoenergetska hrana, nož, kompas, zviždaljka, zaštitna deka, tablete za pročišćavanje vode, signalne rakete i boja za označavanje u vodi, čamac za spašavanje... Sjedalo mora uvijek biti ispravno i spremno i tijekom rada na njemu najvažnija je preciznost, temeljitosit i smirenost, ističe i dodaje: Velika je to odgovornost jer ljudski život ovisi o tome. Pojašnjava kako postoje striktna pravila po kojima se radi i od njih se ne odstupa, primjerice samo dva tehničara mogu se tijekom pregleda sjedala nalaziti u prostoriji, ne smije biti ničega što može odvuci pozornost, ako netko uđe u prostoriju radovi se prekidaju...

Da bi dostigao razinu samostalnog rada na izbacivu sjedalu mlađim je tehničarima potrebno uz adekvatnu izobrazbu još puno prakse i vježbe te mentorstvo iskusnih starijih kolega, zaključuje stožerni narednik Rak, zrakoplovni tehničar koji već 20-ak godina radi ovaj iznimno odgovoran posao.

podnosi najveća opterećenja, treba biti besprijeckorna, a sposobnost donošenja odluka u iznimno stresnim situacijama i u kratkom vremenskom roku, kakva se može očekivati kad se mora napustiti zrakoplov, mora biti brza, promišljena i racionalna. Stoga se teoretskoj i praktičnoj obuci koja obuhvaća način funkcioniranja i sigurne uporabe izbaciva sjedala posvećuje velika pozornost i ima posebnu težinu. Ona uključuje pripremu pilota na načine vezivanja i ispravnog položaja sjedenja, upoznavanje s radnjama koje će se automatizmom odraditi prilikom povlačenja ručica za katapultiranje, ali pripremiti ga i kako ga koristiti ako automatika zakaže. Usto, svi piloti na početku svoje letačke obuke, kako bi bili potpuno pripremljeni, trebaju ostvariti i minimalno dva skoka padobranom. Iako je praksa u zrakoplovstvima da se sva teorija praktično prolazi i na simulatoru letenja, oni ipak u potpunosti ne mogu simulirati stvarne uvjete, kao ni pripremiti pilota na navalu adrenalina i stres kojem je u takvim situacijama izložen. "Jer tada", iz iskustva govori pukovnik Milatović, "kroz glavu prolazi milijun pitanja i odvlači pažnju poput, moram li napustiti zrakoplov, hoće li sve biti u redu, radi li sve na izbacivu sjedalu kako treba, jesam li sve odradio, gdje ću doskočiti, hoću li se ozlijediti, zrakoplov će biti uništen, to iščekivanje koje traje tek 3-4 sekunde, a čini se kao vječnost, nesvesno može dovesti do toga da pilot ide iznova provjeravati da mu nije nešto promaklo i zaboravi na ispravan položaj tijela u kojem mora biti prilikom katapultiranja."

NAKON POVLAČENJA RUČICA ZA KATAPULTIRANJE...

Izbacivo sjedalo jedan je od najkomplikiranijih sustava na zrakoplovu i mora biti maksimalno pouzdano jer je kod katapultiranja pilot izložen golemin trenutačnim fizičkim silama i opterećenjima, a njegova je uloga da ga u tom procesu maksimalno zaštiti. Ujedno njegova uporaba mora biti što jednostavnija jer za tim ručicama pilot poseže samo u krajnjoj nuždi i pod velikim psihičkim pritiskom.

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

U teoriji ova se izbaciva sjedala mogu aktivirati i ručno ako dođe do otkazivanja automatike i s cje-lokupnom procedurom piloti moraju biti upoznati. Tada pilot ručno odbacuje kabinu, okreće avion naopako, oslobađa se veza koje ga drže uz metalnu konstrukciju sjedala i jednostavno ispada iz aviona te ručno otvara padobran. Ovakav scenarij zahtijeva zadovoljavanje mnogih parametara poput određene visine, brzine i dovoljno vremena za cijeli postupak ali i maksimalnu prisebanost pilota. Dosad službeno ovakav način spašavanja nije zabilježen.

Nakon stezanja i povlačenja ručica za katapultiranje prema gore, a koje se u borbenom zrakoplovu MiG-21 nalaze uz sjedalo između pilotovih nogu, kompletan proces katapultiranja odvija se automatski. Istog trenutka dolazi do pritezanja pilota pojasevima uz sjedalo, privlače se i vezama fiksiraju noge i spuštaju štitnici za ruke, a pilot mora kacigom čvrsto ulegnuti u utor na zaglavju sjedala i zadržati glavu u tom položaju. Automatski se piropatronom aktivira odbacivanje krova kabine te drugom piropatronom podizanje sjedala po metalnoj konstrukciji do vrha kabine, a zatim se pali raketni motor koji sjedalo zajedno s pilotom izbacuje u visinu oko 45-50 metara. U tom je trenutku pilot izložen enormnom visokom opterećenju od 20 G koje nastaje kod izbacivanja raketnim motorom i u velikoj brzini sudari se sa zrakom. Da bi se sjedalo stabiliziralo u zraku, izbacuje se stabilizirajući padobran koji se nalazi u naslonu za glavu te odmah potom, ako je katapultiranje izvedeno ispod 3000 metara, dolazi do izvlačenja i otvaranja glavnog padobrana, a pilota se oslobađa spona kojima je pričvršćen za metalno ležište sjedala. Pilot ostaje vezan samo za padobran i uz njega je pričvršćen komplet za preživljavanje te čamac ako bi morao doskočiti na vodu. Cijeli ovaj proces događa se u svega tri sekunde. Ako je u pitanju dvosjed, proces traje sekundu duže jer se prvo katapultira drugi pilot u kabini pa sa zadrškom od 1,2 sekunde pilot na prvom sjedalu, čime se osigurava da ne dođe do ozlijede pilota u stražnjoj kabini od raketnog motora, ali i sudara pilota u zraku. Ako je katapultiranje izvedeno na većim visinama, pilot se automatski napaja kisikom koji se nalazi ispod sjedala i spušta uz pomoć drugog stabilizirajućeg padobrana do visine na koju je sjedalo programirano visinskim barometrom (oko 3000 metara) i gdje se tek tad otvara glavni padobran.

Za sigurno katapultiranje iz aviona MiG-21 na zemlji je potrebna minimalna brzina od 130 km na sat jer se u protivnom neće stići formirati kupola padobrana i omogućiti pilotu sigurno prizemljenje. Ono je dakako moguće i na većim visinama, primjerice ako bi se katapultiranje moralо izvesti na visini iznad 11 000 metara i pri većim brzinama, a što može biti slučaj kod probnih pilota prilikom određenih testiranja aviona kao i u redovitom letenju, u tom slučaju se pilotsko anti-G odijelo zamjenjuje posebnim visinskim odijelom za dekompresiju i posebnom zaštitnom kacigom. Tad bi pilot kod izbacivanja ostao vezan

u sjedalu i bio spojen na sustav za dovod kisika te padao prilično brzo do visine određene na barometarskom visinomjeru na sjedalu, kad bi se tek aktivirao glavni padobran i pilot odvojio od metalnog dijela sjedala.

NAJAVAŽNJE JE OSTATI PRISEBAN

U cijelom tom procesu pilotove procjene i odluke da avion više nije upravljiv i da je životno ugrožen, a katapultiranje nužnost, postoji i određena procedura koje se treba pridržavati. Ona podrazumijeva da pilot uputi poziv za pomoć tzv. MAYDAY, javi namjeru napuštanja zrakoplova kontroli leta i koordinate na kojima se nalazi zbog lakše i brže potrage i spašavanja. Također, trebao bi zrakoplov usmjeriti na nenaseljeno područje, smanjiti brzinu ispod 500 km na sat kao i visinu leta, odabrati koliko-toliko pogodan teren za doskok te izbjegći iskakanje iznad vode ako je moguće. To su situacije u kojima pilot ima određeno vrijeme za pripremu, ali uvelike ovisi o stanju u kojem je zrakoplov. U neočekivanoj i iznenadnoj situaciji, pilotu ostaje samo jedan izbor, a on se ne smije odgađati.

Najvažnije je, napominje pukovnik Milatović, kod donošenja te odluke biti sabran i svjestan da su svi resursi potrošeni i da odluku kad je donesete trebate bez oklijevanja i provesti. No jedno je sigurno, na katapultiranje se kad polijeće, pilot ne priprema, uvijek su to iznenadne i izvanredne situacije. Na redovitim letačkim zadaćama pilot ne razmišlja o ovoj mogućnosti već o zadaći koju mora izvršiti. Nešto je drugačija situacija kod probnih pilota gdje je ta mogućnost izvesnija pa se s njom i sjeda u zrakoplov.

HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

PRIZEMLJENJE I PREŽIVLJAVANJE

Padobran na izbacivu sjedalu namijenjen je isključivo da pilotu spasi život i ne pruža pretjerano velike mogućnosti manevriranja. Stoga prije katapultiranja, ako je to moguće, treba odabrati tlo što pogodnije za prizemljenje. No malo je u ovakvim trenucima vremena za biranje pa se i na doskok treba pripremiti, posebice ako se ne može izbjegći pad u vodu. U tom slučaju padobran može poklopiti pilota ili se u njega može zapetljati i otežati mu spašavanje. Da bi to izbjegao, kad čamac, koji je vezan uz njega užetom od 15 metara, udari u vodu, pilot se mora osloboditi veza s padobrancem i doslovno ispasti iz njega u vodu. Prsluk za spašavanje i čamac koji se automatski napuhuju trebali bi mu olakšati spašavanje. Iako su neodvojiv dio, doskok i preživljavanje pilota priča su za sebe, napominje pukovnik Milatović. Ako je prizemljenje bilo uspješno, pilot koristeći PLB (personal locator beacon) šalje koordinate svoje lokacije koje prima sustav za spašavanje i u najkraćem vremenu kreće tim za potragu. I u sjedalu se nalazi sustav koji se automatski aktivira kod katapultiranja i šalje lokaciju ako to pilot nije u mogućnosti. Komplet za preživljavanje pružit će mu nužno potrebno do dolaska potražnog tima, čak i u slučaju prizemljenja na teže pristupačno područje i dužeg boravka i čekanja spasilačke ekipe. Sve to naravno prepostavlja da nije došlo do ozbiljnijih ozljeda pilota. Katapultiranje u manjem broju slučajeva može dovesti do ozljeda, no uspješnost je preživljavanja gotovo s 90-postotnom sigurnošću. S druge strane mogućnost je ozljeđivanja između 20 i 30 posto i može se dogoditi u trenutku katapultiranja, ali i pri doskoku. Ipak, utješan je podatak da je gotovo 70 posto pilota neozlijedeno ili lakše ozlijedeno pri katapultiranju i doskoku.

Izbacivo pilotsko sjedalo KM-1M aviona MiG-21

- minimalna visina za izbacivanje pri uzljetanju – 45 metara
- maksimalno opterećenje pri izbacivanju – 20 G
- masa sjedala 135 kg
- maksimalna visina za izbacivanje – plafon leta
- maksimalna brzina zrakoplova za izbacivanje – 1200 km/s

Danas nove generacije borbenih i trenažnih zrakoplova u slučaju nekog incidenta imaju tzv. O-O izbacujuća sjedala i katapultiranje je moguće s mjesta. Izbacujuća sjedala čiji je razvoj išao ukorak, pružaju još veću i bolju zaštitu pilota kod katapultiranja

BOGATO PILOTSKO ISKUSTVO

Ovo jedinstveno iskustvo očekivano utječe na pilota, ističe pukovnik Milatović, no na njega je ostavilo, kad sve sagleda, ipak jedno pozitivno iskustvo i sigurnost u sustav za spašavanje ako se poštuju sve procedure. "Sada znam više, znam kako se ponašati, što učiniti", kaže i dodaje, "možda bi bilo drugačije da se nije ovako završilo". No tijekom višegodišnjeg pilotiranja borbenim zrakoplovom imao je nekoliko možda čak i ozbiljnijih i neizvjesnijih situacija. Inače, uzljetanje i slijetanje najkritičnije su faze leta, a upravo je tijekom jednog uzljetanja u usisnik motora njegova zrakoplova uletjela ptica. Uvjeti za napuštanje zrakoplova i tada su bili zadovoljeni i odluku je trebalo donijeti u sekundi, no tada, kaže, nije ni pomislio na iskakanje jer, ponavlja, pilotu je najteže napustiti njegov zrakoplov. Prekinuo je tad polijetanje i pokušao zaustaviti zrakoplov.

"Činilo se kao da sam se zaletio u zid, avion je automatski izgubio potisak, došlo je do požara u motoru, vrući je zrak zamaglio staklo u kabini, upalili su se svi mogući sustavi u zrakoplovu, a nalazio sam se na pola duljine piste i nekoliko metara visine", prisjeća se. Sreća u nesreći bila je da nije počeo s uvlačenjem kotača jer je na vrijeme video pticu te u zraku ugasio motor i počeo usporavati do brzine koja omogućuje izvlačenje kočećeg padobrana. Avion je bio težak i pun goriva i bilo ga je teško zaustaviti čak i uz pomoć padobrana. Nalazeći se već pri kraju piste i vidjevši da se neće moći zaustaviti, odlučio je skrenuti na spojnicu piste i uspio stati. Gorivo je curilo odasvud, motor je bio u laganom plamenu, a kočeći padobran gotovo je izgorio i samo što nije puknuo.

Lukan - Nastavit ću služiti domovini

Pukovnika Zvonimira Milatovića i bojnika Ivana Lukana, pilote koji su se katapultirali iz aviona MiG-21 u prosincu 2022., primio je ministar obrane Ivan Anušić. Pilotu Lukanu koji se još nalazi na oporavku od ozljeda nakon pada aviona rekao je kako će mu uz rehabilitaciju MORH pružati svu moguću potporu u procesu oporavka te kako očekuje njegov daljnji angažman posebno u kontekstu modernizacije i opremanja HRZ-a borbenim avionima Rafale. "Iskustvo koje imate kao vrhunski pilot HRZ-a i činjenica koliko ste profesionalni, hrabri i časni, govori o tome koliko još dobrog možete dati obrambenom sustavu, a posebno svojem Hrvatskom ratnom zrakoplovstvu," istaknuo je Anušić.

"Osjećam neizmjeran ponos i zahvalnost zbog potpore i pomoći koju mi pružate. Uz puno sreće i Božju pomoć vjerujem kako ću se vratiti u službu, kako ću moći nastaviti raditi posao koji toliko volim. Moje je mjesto u kabini borbenog aviona i vjerujem kako će moj oporavak nastaviti ići u dobrom smjeru," rekao je bojnik Lukan, a pukovnik Milatović je poručio: "Taj dan sve smo odradili timski, zajedno. Tako ćemo raditi i sada, tako ćemo činiti i u budućnosti."

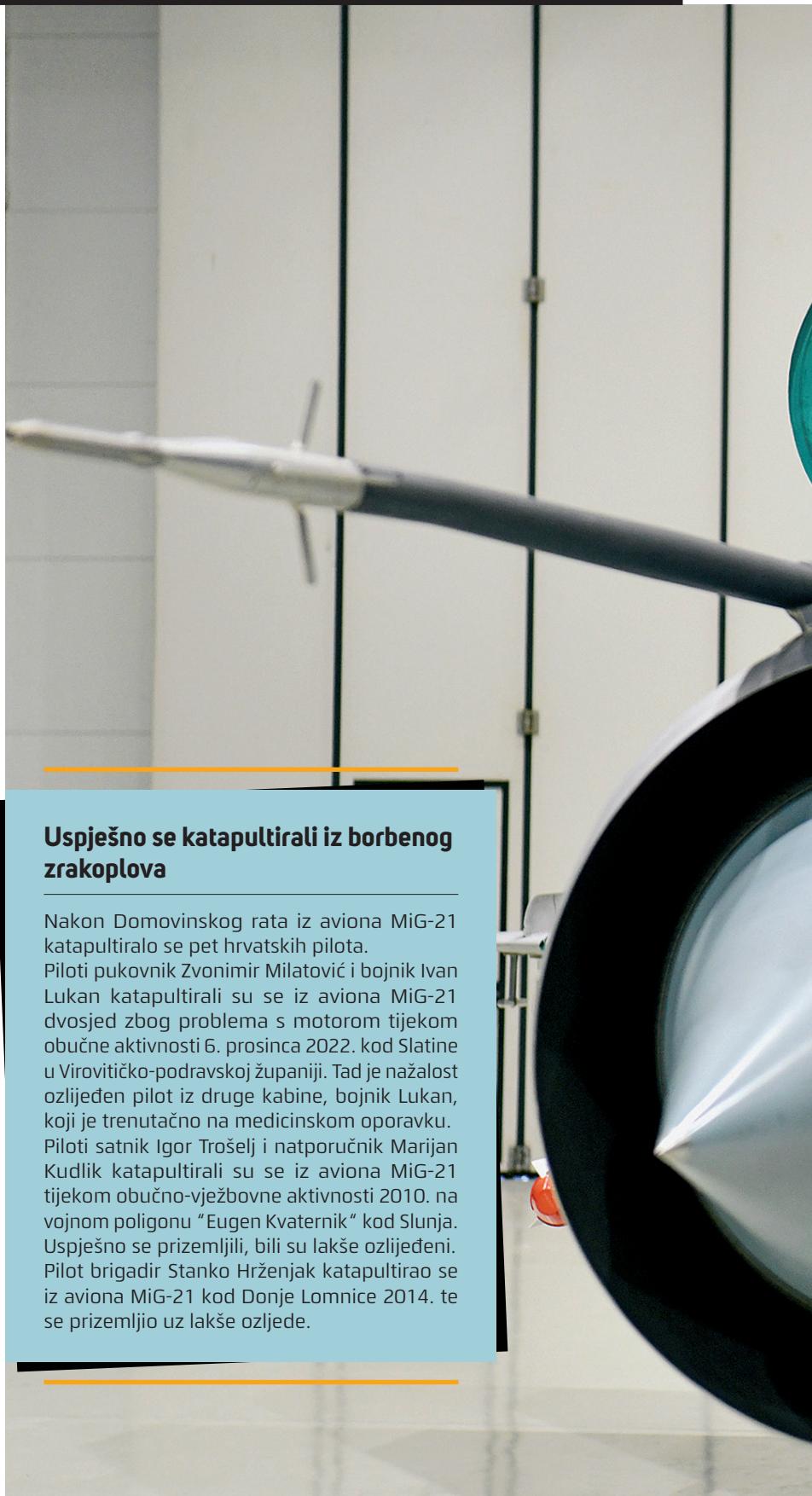
HRVATSKO RATNO ZRAKOPLOVSTVO

U drugom slučaju tijekom leta na njegovu je zrakoplovu došlo do oštećenja, tj. otkidanja dijela krila koji osigurava slijetanje i potom otkaza hidrosustava. Ni tada nije želio napustiti zrakoplov. "Letjeli smo brzinom 900 km/h na sat i došlo je do goleme trešnje u avionu. Odvojio sam se od formacije i okrenuo natrag javivši kontroli leta potrebu za prisilnim slijetanjem. Odlučio sam ništa ne dirati dok ne dođem u zonu aerodroma za slijetanje. U prilasku pisti trešnja je prestala, ali je otkažao hidrosustav, naime, zakrilce se odlomilo i oštetilo hidropokretač koji regulira položaj zakrilca bitnih za slijetanje i uzljetanje. Tada je upravljanje zrakoplovom ograničeno i otežano zbog fizičkog oštećenja i gubitka hidraulike na zrakoplovu. Zračne kočnice nisu se mogle koristiti i bio je problem usporiti jer slijetanje velikom brzinom na pistu može dovesti do prevelikog opterećenja na gume. Tako sam se malo penjao, malo spuštao kako bih usporio dok nisam dodirnuo pistu taman dovoljno da se uspijem zaustaviti na njezinu završetku... I tada sam mogao iskočiti, ali vjerovao sam da mogu sletjeti i spasiti zrakoplov i uz neke trikove iz pilotskog ruksaka to uspješno i učinio. Bilo je izazovno," prisjeća se događaja pukovnik Milatović za koji je nagrađen Medaljom za iznimne pothvate od PRH i posebnim priznanjem Ponos Hrvatske.

ČINJENICE ZA KRAJ...

Na kraju ove priče treba istaknuti još jednu činjenicu, a to je da zrakoplov uzlijeve uvijek ispravan, no problemi tehničke prirode na zrakoplovu uvijek su mogući i nepredvidivi. Čak i najsvremeniji borbeni zrakoplovi današnjice u tome nisu iznimka. I izbaciva sjedala na tim su zrakoplovima još suvremenija i pružaju još veću sigurnost pilotima u slučaju da moraju napustiti zrakoplov. No ono što je ključno jest uvježbanost i sposobnost pilota, njihova posvećenost pilotskom zvanju, vjera u ispravnost i mogućnosti tehnike koja im je u rukama, samopouzdanje u vlastite mogućnosti, vještine i znanje. To u ovom trenutku možda i više od drugih imaju i potvrđuju naši piloti.

Skori dolazak novije generacije višenamjenskih borbenih zrakoplova u Hrvatsko ratno zrakoplovstvo unijet će dodatnu svježinu, entuzijazam i energiju. Znajući kako vrhunski obučene ljudi imamo, s neiskrivenim zadovoljstvom ih očekujemo. A vjerujemo i naši piloti...

Uspješno se katapultirali iz borbenog zrakoplova

Nakon Domovinskog rata iz aviona MiG-21 katapultiralo se pet hrvatskih pilota. Piloti pukovnik Zvonimir Milatović i bojnik Ivan Lukani katapultirali su se iz aviona MiG-21 dvosed zbog problema s motorom tijekom obučne aktivnosti 6. prosinca 2022. kod Slatine u Virovitičko-podravskoj županiji. Tad je nažalost ozlijeden pilot iz druge kabine, bojnik Lukani, koji je trenutačno na medicinskom oporavku. Piloti satnik Igor Trošelj i natporučnik Marijan Kudlik katapultirali su se iz aviona MiG-21 tijekom obučno-vježbovne aktivnosti 2010. na vojnom poligonu "Eugen Kvaternik" kod Slunja. Uspješno se prizemljili, bili su lakše ozlijedjeni. Pilot brigadir Stanko Hrženjak katapultirao se iz aviona MiG-21 kod Donje Lomnice 2014. te se prizemljio uz lakše ozljede.

"Hrvatska se još 2016. odlučila za istraživanje u području sigurnosti i *dvojne namjene*. Tada se na razini EU-a uopće nije niti gledao smjer imalo vezan za obranu i sigurnost. Danas, u 2024., najpopularnije riječi na razini EU-a jesu sigurnost, obrana, zalihe, obrambena industrija, *dual-use* i slično"

RAZGOVOR

GORAN BASARAC

PREDSEDNIK UPRAVE AGENCIJE
ALAN I PREDSEDNIK HRVATSKOG
KLASTERA KONKURENTNOSTI
OBRAMBENE INDUSTRije

HRVATSKA DOBIVA JEDINSTVENU
OBRAMBENU IN

I MATIČNU TOČKU ZA INDUSTRIJU

Goran Basarac već je godinama vrlo zapažen akter u sektoru hrvatske obrambene industrije, kao predstavnik vladinih institucija i predstavnik privatnog sektora. Kao djelatnik Ministarstva gospodarstva te Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU prokrčio je put mnogim projektima od kojih je obrambena industrija imala velike koristi. Potom je u tvrtki Šestan-Busch bio zadužen za strateško planiranje i implementaciju projekata i zasigurno pridonio učvršćenju svjetske reputacije koju ima hrvatski proizvođač zaštitnih kaciga. Istodobno je preuzeo predsjedavanje Hrvatskim klasterom konkurentnosti obrambene industrije i posebno se posvetio europskim projektima te zajedničkim interesima tog sektora. Od kolovoza 2023. na čelu je Agencije Alan, državne institucije nadležne za razvoj, trgovinu, predstavljanje i promicanje hrvatske obrambene industrije, posebice na inozemnim tržištima. Nalazimo se u razdoblju koje je prekretnica ne samo za hrvatsku, nego i za svjetsku obrambenu industriju i oko toga se danas postavljaju mnoga pitanja. Ako tražite odgovore, Goran Basarac sigurno je jedan od najboljih sugovornika u Hrvatskoj.

VAŠ KARIJERNI PUT OMOGUĆIO VAM JE SAGLEDATI HRVATSKE OBRAMBENE INDUSTRIJU IZ VIŠE KUTOVA. JE LI SE ONA, OPĆENITO GLEDANO, DOVOLJNO RAZVIJALA U PROTEKLIMA DVEDESETAK GODINA?

Iskreno govoreći, vrlo je teško ulaziti u takve analize i donositi neke zaključke. Ja sam u tom segmentu industrije desetak godina i donekle mogu dati neki svoj osobni uvid, premda naglašavam da nažalost nemamo dovoljno detaljnih analiza na razini sektora. Moramo se i dogоворити što bi točno podrazumijevalo je li se ili nije dovoljno razvila naša industrija? Ako gledamo neki dugogodišnji ciklus, na području Hrvatske razvile su se određene tvrtke koje imaju značajne industrijske kapacitete i značajni su igrači na svjetskom tržištu. Govorimo o HS Produktu, Šestan-Buschu i DOK-ING-u. Jesu li se ta društva razvila temeljem usmjerjenih industrijskih politika? Mislim da nisu. Razvila su se s neviđenom upornošću, željom i probitačnošću svojih vlasnika i direktora. Razvili smo se, i zadržali smo kapacitete proizvodnje i u nekim drugim segmentima u kojima jednostavno moramo biti prisutni jer vojska i policija traže određene stvari iz tih segmenata, primarno govorim o proizvodnji osobne zaštitne opreme. Imamo prisutne i neke inovacije i nove proizvode koji će služiti sustavu obrane i sigurnosti (npr. taktički radio TAKRAD i termalna kamera AUDIO VIDEOTREND), i to valja istaknuti. Kao krajnji korisnici određenih materijalno-tehničkih sredstava i u okviru zakonskih mogućnosti, MORH i MUP maksimalno pokušavaju forsirati kupnju domaćih proizvoda na čemu je industrija zahvalna. Zadržali smo donekle i neke kapacitete iz ratnog razdoblja. Je li to moglo bolje i više? Pa, vidljivo je da je trebalo više i bolje na razini cijelog EU-a. Naime, cijelo jedno usmjerenje i odnos Europe zadnjih godina prema svojim igračima u segmentu obrambene industrije bio je dosta *mačehinski* (zabrana korištenja EU-ovih fondova, različita ograničenja, regulatorni pritisci i sl). Mi smo zemlja s nedavnjim ratom i možda smo trebali i prema EU-u prenijeti neka iskustva i važnost samodostatnosti kojoj smo težili tijekom obrambenog rata.

RAZGOVOR // GORAN BASARAC

KAKO JE SJEDITI NA DVA STOLCA, KOLIKO GOD ONI IMALI SLIČNOSTI? HOĆE LI TU BITI KAKVIH PROMJENA?

Ne postoje dva stolca. Odmah bi to nagnao i odbacio. Ja trenutačno obnašam dužnost imenovanog predsjednika Uprave Agencije Alan, koja je tvrtka u vlasništvu RH zadužena za određene aktivnosti povezane s obrambenom industrijom RH. Tu je moj primarni fokus i, uostalom, za to sam plaćen. Klaster obrambene industrije udruga je svih subjekata obrambene industrije RH koji mogu dati potporu segmentu obrane i sigurnosti u RH. Tu sam jednoglasnom većinom od 70-ak članova izabran kao predsjednik tog neprofitnog udruženja kako bih predstavljao članstvo u određenim aktivnostima koje on ima. Ako ćemo otvoreno i ukratko, trenutačno svojim određenim dužnostima i imenovanjima predstavljam kapacitete RH obrambene industrije, Agencija Alan ključna je tvrtka u njemu, dok je klaster krovno industrijsko udruženje hrvatske obrambene industrije. Trenutačno pokušavam iskoristiti djelovanje i poziciju klastera kao krovnog industrijskog udruženja u RH i Agencije ALAN tako da Agencija koristi njegovu bazu za jače promoviranje proizvoda i usluga RH obrambene industrije u okviru G2G sastanaka, predstavljanja i pozicioniranja na vanjskim tržištima. Smatram da Agencija Alan mora imati jasan uvid u svoju industrijsku bazu i da ju treba što jačije promovirati, te isticati našu proizvodnju u svrhu i komercijalno obostranih interesa. Klaster trenutačno ima najveću bazu kapaciteta i smatram da moramo imati uvid u neka nova društva u dolasku koja, iako još nisu etablirana (npr. ORQA, Utilis, AIR RMLD i sl), mogu postati značajni i vrijedni kapaciteti u sustavu obrane i sigurnosti, ali i pridonijeti komercijalnom interesu Agencije. Boljim povezivanjem ta dva subjekta, mislim da Hrvatska konačno dobiva jednu novu snagu i, konačno, jedinstvenu i matičnu točku za obrambenu industriju.

NAMJERAVATE LI IZRAŽENJE BRENDIRATI AGENCIJU ALAN?

Da, već smo pokrenuli određene aktivnosti i počinjemo s nekim izmjenama. Uskoro mijenjamo vizualni identitet Agencije Alan te ćemo raditi i na novoj marketinškoj te komunikacijskoj strategiji. Nakon mojeg dolaska, oformili smo i odjel za EU-ove, NATO-ove programe

i suradnju s domaćom industrijom. On radi na pronalasku opcija financiranja iz različitih programa na razini EU-a i NATO-ova programa. Posjetio sam odmah hrvatska predstavništva u NATO-u u Bruxellesu te sam i prezentirao budući smjer aktivnosti prema našim ključnim partnerima. Brendiranje Agencije Alan ide više u smjeru jačnjeg iskazivanja njezine svrhe u sustavu i prema tome što tvrtke mogu dobiti ako u određenim komercijalnim poslovima idu preko Agencije. Također, to se odnosi na vanjske partnerne koji moraju upoznati što je Agencija i zašto je dobro surađivati s njom u cilju traženja partnera iz hrvatske industrije, ali zajedno s resornim državnim tijelima.

KAKVI SU IZVOZNI BROJEVI HRVATSKE OBРАМБЕНЕ INDUSTRIJE U PROTEKLIM NEKOLIKO GODINAMA?

Nitko ne prati niti ne izrađuje analize sektora. Neke prosječne brojke u zadnjih deset godina vrate se oko 150 – 250 milijuna eura izvoza. I to samo ako sektor promatramo prema ishodjenim izvoznim dozvolama. Recimo, jedan DOK-ING ne ulazi u te brojke. Ni većina tekstilne industrije. Ni tvrtke iz segmenta kibernetičke sigurnosti koje su se jako razvile i siguran sam da imaju određeni izvoz usluga iz portfelja kibernetičke sigurnosti: npr. SPAN, KING ICT, INFOFIGO, INSIG 2 i sl. To je nešto u čemu vidim da Agencija Alan ili klaster moraju odigrati ulogu i dati jačnije brojke oko stanja samog sektora.

NA JEDNOM STRUČNOM SKUPU REKLI STE DA SU SE NEKI SMIJALI KAD SU ČULI DA RH ŽELI POZICIONIRATI SIGURNOST KAO VĀŽNO PODRUČJE PAMETNE SPECIJALIZACIJE, A VEZANO UZ EU-OVE FONDOVE. DANAS SE VIŠE NE SMIJU?

U Hrvatskoj će vam oprostiti sve, samo uspjeh ne. Najveći otpori pozicioniranju područja sigurnosti u okvire strategije pametne specijalizacije dolazili su iz Hrvatske. Tada su svojevrsni *stručnjaci* govorili da se mi nećemo moći povezati u partnerstva na razini EU-a, da nemamo kapacitete u tom području te da nitko u EU-u nije stavio to područje u svoju strategiju pametne specijalizacije. Srećom, imali smo klaster koji je tad odradio svoju svrhu i dokazao te isforsirao da se nekako mora omogućiti da se, kroz odškrinuta vrata EU-ove regulative, za obrambenu industriju RH omogući financiranje iz EU-ovih fondova. Što se pak tiče EU-a, oni su bili suglasni s tim da se RH želi kladići u području *sigurnost* u smislu ulaganja u istraživanje i razvoj. Nevjerojatno koliko smo u tom trenutku *pogodili*, a da se vrlo rijetko o tome išta piše. Pazite, Hrvatska se još 2016. odlučila za istraživanje u području sigurnosti i *dvojne namjene*. Tada se na razini EU-a uopće nije niti gledao smjer imalo vezan za obranu i sigurnost. Danas, u 2024., najpopularnije riječi na razini EU-a jesu sigurnost, obrana, zalihe, obrambena industrija, *dual-use*, i slično. Hrvatska industrija povukla je više od 70 milijuna eura iz Operativnog programa za konkurentnost i koheziju 2014. -2020. Žao mi je što taj potencijal nismo bolje iskoristili i pozicionirali RH kao *dual-use* područje. I tu dolazimo do one gore navedene problematike: Hrvatska dugo vremena nije imala matičnu kuću svoje obrambene industrije.

KAKO BISTE U KRATKIM CRTAMA OPISALI DVije STVARI: HRVATSKA I PESCO, HRVATSKA I EUROPSKI OBРАМБENI FOND?

Što se tiče PESCO-a, sudjelujemo u određenim inicijativama, te je dobro da i MORH tu stječe iskustva u razmjeni s ostalim članicama jer je i suradnja stvar koja se mora naučiti. Europski obrambeni fond? Smatram da tu još ne stojimo dovoljno dobro. Kaskamo, iako imamo nekih suradnji u okviru EU-ova konzorcija. Mislim da članica EU-a koja je imala rat na svojem području i ima razvijene određene kapacitete obrambene industrije mora aktivnije sudjelovati i biti lider određenih konzorcija. Naše tvrtke to mogu. Ključna je potpora institucija. Ne kasnimo nigdje, i vjerujem da će i Agencija Alan biti adekvatan partner našim tvrtkama u pronalasku rješenja za prijavu konkretnih projekata s EU-ovim značajem s hrvatskim nositeljima.

MOGU LI HRVATSKA I HRVATSKE TVRTKE JOŠ BOLJE ISKORISTITI FONDOVE EU-A? KOJI SU NAJVJEĆI PREDSTOJEĆI PROJEKTI U KOJIMA BI SE TO MOGLO OSTVARITI?

Uvijek može bolje. Trenutačno se stoji jer perspektiva EU - ključni natječaji iz hrvatskih operativnih programa još nisu pokrenuti ili su u pripremi (npr. Operativni program Konkurentnosti i Kohezija 2021. - 2027. i ITOP 2021. - 2027.). Europski obrambeni fond tek će započeti novi program za 2024. Mislim da moramo stvoriti zalihi proje-

"Uskoro mijenjamo vizualni identitet Agencije Alan te čemo raditi i na novoj marketinškoj te komunikacijskoj strategiji"

kata preko klastera ili Alana s kojom možemo vidjeti gdje se javiti. Neki su pokušaji napravljeni na razini klastera, ali to nije zaživjelo. Imamo aktivnu platformu za prijavu projektnih ideja, ali vjerujem da je tvrtkama ili komplikirano to sve ispuniti, ili jednostavno ne želete dijeliti svoje ideje. Ono što je dobro jest da na toj platformi mogu skinuti obrazac i dobiti uvid o tome što se sve traži za prijavu EU-ovih projekata. Taj proces nije jednostavan i traži razumijevanje procesa prijave fondova, osigurana dostatna finansijska sredstva (ne dijeli se po 100 % sufinanciranja), povezivanje s partnerima, definiranje konzorcijskih ugovora, definiranje intelektualnih prava, planiranje... Mislim da rijetko koja naša tvrtka ima adekvatne projektne menadžere za tu vrstu projekata te im možda i nije najjasniji benefit takvih projekata. Kao i MORH koji je *gore*, tako i naša društva moraju naučiti surađivati u novom ekosustavu. Od projekata, mislim da je iznimno aktivan DOK-ING koji je prošao sve korake procesa korištenja raznih izvora za svoje projekte. Primjerice, vidim potencijal nadogradnje njihovih platformi Komodo i Hystrix, možda s oružnim stanicama. Šestan-Busch može napraviti *minirevoluciju* u području zaštitne opreme na razini EU-a. Nedavno sam se na FER-u zahvaljujući profesoru Nikoli Miškoviću upoznao s iznimnim kapacitetima iz područja robotike. Orqa može raditi na razvoju koncepta *drone swarm* i FPV-a (first person view) koji bi djelovali s različitim platformama i umjetnom inteligencijom. Ukratko, imamo kapaciteta, ali bojim se da nemamo kompletну sliku – to je opet problem nedostatka jedinstvene matične kuće hrvatske obrambene industrije.

JEDAN OD ZANIMLJIVIH PROJEKATA U KOJIMA SUDJELUJE HKKOI JE LEVIATAD. BI LI ON, NEPOSREDNO, U BUDUĆNOSTI MOGAO BITI I DIO PODLOGE ZA BROD HRM-A?

Zanimljivo pitanje. Mislim da bi projekt LEVIATAD definitivno mogao biti iskoristen kao podloga i baza dobavljača i različitih segmenata u kreiranju lanca vrijednosti novog broda ili kapaciteta. LEVIATAD koji provodi HKKOI doslovce skenira globalne lance vrijednosti i govori nam otkud dolazi koja oprema, oružni sustav ili alat na brodu. A onda se može utvrđivati komplementarnost s vlastitom bazom dobavljača, raditi posebne integracije s domaćom industrijom i slično. Primjer: Ako se ustanovi da su određeni komunikacijski sustavi komplementarni s partnerskom zemljom iz LEVIATAD-a u razvoju novog broda, lako se može identificirati oprema u okviru vlastite baze dobavljača koja podržava uspostavu ili integraciju tih komunikacijskih sustava. LEVIATAD teži uspostavi strateškog EU meta *klastera* na području NAVAL Defence i Hrvatska je jedna od osnivačica. Mislim i čini mi se da postupno i EU počinje shvaćati potencijal tog projekta. U planu je Faza 2, s priključivanjem ostalih zemalja.

KAKVI SU MEĐUSOBNI ODNOSI TVRTKI HRVATSKE OBRAMBENE INDUSTRIE? JESU LI OPĆENITO SKLADNI ILIIMA DOSTA KONKURENTSKIH, SUKOBLJENIH INTERESA?

Odnosi su komplementarni i usredotočeni na više ciljeve i aktivnosti. Zajednički nastup, komplementarnost u ponudi (recimo kacige Šestan-Busch s dodatnom opremom SPAR-TAC ili ostalih proizvođača), dijeljenje nekih agenata ili posrednika, sve su to neke aktualne aktivnosti. Idući su korak zajedničke prijave projekata i rad na kolaborativnim projektima. Mislim da će i tu doći do ideja i koncepcija zajedničkih prijava na natječaje Ministarstva regionalnog razvoja i fondova EU i Ministarstva gospodarstva

i održivog razvoja. Konkurenčki odnosi postoje većinom u proizvodnji odjeće i obuće gdje imamo nekoliko proizvođača koji nude istovjetni portfelj proizvoda. Međutim, koliko znam, i oni su udruženi u određene zajednice ponuditelja jer i sami razumiju da samostalno ne mogu pokriti cijelu potražnju. Ono što je vidljivo jest i da većina tvrtki prihvata Agenciju Alan kao tvrtku koja može pomoći u prezentiraju i prodaji njihovih proizvoda putem modela G2G (government-to-government). Moramo samo proširiti vidike jer je obrambena industrija danas nešto sasvim drugo nego što je bila prije dvadesetak godina. Zato je važno imati bazu u klasteru jer nikad ne znate kakve tvrtke i proizvodi mogu biti učinkovito korišteni u obrani zemlje.

HOĆE LI SE POVEĆATI UDIO STRAÑIH RADNIKA I U OBRAZBENOM INDUSTRISKOM SEKTORU?

U idućih tri do sedam godina, sigurno. Tu nema izbora. Na razini Hrvatske moramo se s tim nositi i to prihvatiti. Možda bi bilo dobro generirati određene politike kojima bismo privlačili malo kapacitirani i stručniji radni kadar – inženjere, mehaničare i sl. Na tome moramo raditi, nuditi i prezentirati pogodnosti za brzo dobivanje radnih dozvola i viza upravo za te deficitarne i tražene vrste zanimanja. Koliko znam, na početku ukrajinskog rata određene članice EU-a odmah su prigrile radni kadar iz Ukrajine, i to odmah najstručnije inženjerske kadrove u području ICT industrije. Dobro se analiziralo i provjeravalo tko što zna.

POŠTOJE LI PLANOVIZAJOŠ TJEŠNJU SURADNJU MORH-A I OBRAZBENE INDUSTRIE?

MORH i obrambena industrija godinama idu ruku uz ruku. Od samog početka Domovinskog rata. Mi smo kao sektor uvijek zahvalni MORH-u kao krajnjem kupcu i korisniku proizvoda hrvatske obrambene industrije. U budućnosti, možda možemo govoriti o određenoj nadogradnji tog dugogodišnjeg odnosa, najviše u području istraživanja i razvoja u kojem moramo ostvariti neke iskorake. Mislim da je klaster tu dobra premosnica jer MORH-u može dati uvid u industrijske kapacitete, dok MORH mora identificirati u kojim područjima želimo biti samodostatni ili barem imati vlastitu bazu dobavljača. Agencija Alan tu može značajno pridonijeti, u budućnosti imamo odredene prijedloge prema našem

RAZGOVOR // GORAN BASARAC

vlasniku, Republici Hrvatskoj i MORH-u, za poboljšanje naših aktivnosti u potpori projektima istraživanja i razvoja. Suradnja već postoji i u pogledu korištenja mnogih programa dostupnih trenutačno na razini EU-a: EPF, EDIP, EDIRPA, ASAP, NATO DIANA, samo su neki od otvorenih programa. Tu MORH mora nastupati institucionalno, ali i suradnji sa svojom industrijom. I zato je tu klaster važan. Dat ću vam primjer: trenutačno se vodi velika rasprava na razini EU-a do koje granice ići u protekcionizmu u budućem korištenju programa EDF-a i budućeg EDIDPA-a (European Defence Industrial Development Programme). Neke zemlje forsiraju da se orijentiramo isključivo prema proizvodima iz EU-a. Sad je pitanje odgovara li to našoj industriji? Odakle stižu dobavni lanci za naše tvrtke? Zamislite pravilo u kojem morate imati 70 % dijelova i komponenti određenog stroja ili sustava koji su proizvedeni u EU-u, da biste uopće ostvarili neke poticaje. Moramo biti jako oprezni sa stavom na razini EU-a, jer iako smo mali, i naš se glas tu može i mora čuti. Moramo sagledati interes naše industrije i zato je klaster važna poveznica i organizacija koja razmišlja i daje prijedloge od interesa hrvatske obrambene industrije u ključnim tijelima na razini EU-a. Članovi smo ključnih EU-ovih organizacija poput: ENDR (European Network of Defence-related Regions), EU Cluster Collaboration Platform, NDIA EDA (mreža National Defence Industry Associations) te uskoro i ASD (Association of Space and Defence Industry).

HOĆE LI NABAVA RAFALEA, KAO NAJVJEĆI MODERNIZACIJSKI PROJEKT U POVIJESTI OSRH, IMATI UTJECAJ NA NAŠU OBRAMBENU INDUSTRIJU?

Hoće. Nedvosmisleno. Rafale je projekt generacije. Iako to trenutačno možda ne osjećamo, njegova nabava utjecat će pozitivno na trendove u Hrvatskoj. Dobivamo bazu i generaciju novih pilota, mladića i djevojaka koji će ići u određene škole s ciljem da ili upravljaju ili održavaju te avione. Omogućuje se ostvarenje sna generacijama mlađih ljudi, da mogu postati vojni piloti, što smatram najelitnijim zanimanjem i pozivom. Određena znanja zasigurno će se prelijevati i u našu obrambenu industriju. Da skratim, Rafalei su pozitivna priča i mogu biti jako dobro iskoristi. Određeni znan-

stveno-istraživački projekti i potencijali tu su također značajni. Pada mi napamet projekt o zamoru pilota i studije oko kognitivnih sposobnosti na kojima je godinama radio profesor Čosić s FER-a, a znam da je i COMBIS nešto radio u toj vrsti istraživanja, u nekim svojim projektima prijavljenim na IRI programe Ministarstva gospodarstva.

KAKO BISTE PROKOMENTIRALI NABAVU VOZILA BRADLEY I SUDJELOVANJE TVRTKE ĐURO ĐAKOVIĆ SV U PROJEKTU?

Ukratko, u HV dolazi nova sposobnost. OSRH je izrazio spremnost i želju za uklapanje te nove sposobnosti u svoj sustav. Đuro Đaković s tim projektom stjeće novu sposobnost, održavanja i popravka te vrste vozila. Moguće je to posicionarati i prema širem opsegu, odnosno da ĐDSV postane regionalni centar za popravak te vrste vozila za cijeli EU. Puno je tih vozila u Ukrajini, neka su oštećena i možda je to prilika i za komercijalne poslove koje će, vjerujem, uprava tvrtke i forsirati, naravno ovisno o komercijalnoj isplativosti. Sa sposobnošću za popravak tih vozila možda stjećemo i sposobnost održavati i reparirati neke nove zapadne sustave, npr. glavne borbene tenkove zapadne proizvodnje.

TIJEKOM DOMOVINSKOG RATA IMALI SMO VLASTITE BESPOSADNE LETJELICE. DANAS JE TO APSOLUTNI HIT NA TRŽIŠTU, MOŽEMO LI NEKAKO REVITALIZIRATI TAJ SEGMENT RAZVOJA I PROIZVODNJE?

Drone tehnologija sve više postaje ključni igrač u tehnološkom smislu, ali i na tržištu rada, otvarajući nove perspektive i poslovne prilike. Dostupnost tvrtki i znanja u tom segmentu u zadnje je vrijeme značajan u svim zemljama. Prije šest godina dron je bio privilegija pojedinaca, dok danas on postaje nužnost u dosta vrsta djelatnosti; od poljoprivrede pa do korištenja u obrambene ili napadačke svrhe. Što se tiče Domovinskog rata i naših besposadnih letjelica, trebalo bi jasnije analizirati gdje je bila ta proizvodnja, jesmo li mi to sastavljali ili smo baš radili na tome, otkud su dolazile ključne komponente i slično. Dakle, što se tiče svih besposadnih sustava općenito, mislim da tu možemo imati određene kapacitete koji bi se trebali objediniti i staviti na raspolažanje sustavu OSRH. Nužno je definirati tehničko-taktičkog nositelja koji bi zadao određene parametre za izradu određenih sustava. Potom odrediti nositelja organizacije proizvodnje koji bi mogao okupiti kjučna znanja i sposobnosti, pa i aktere iz Domovinskog rata, koji bi onda radili na izradi funkcionalnog prototipa i konačnog proizvoda. Ključno je definirati na koji način OSRH vide utjecaj besposadnih sustava u sustav OSRH. Jesu li to posebne jedinice/odjeli unutar već postojećih ustrojstvenih cjelina, ili neka vrsta zasebne ustrojstvene cjeline? I mislim da je tu ključ. Hoćemo li početi samostalan razvoj besposadne letjelice *srednje klase* (tipa Baryaktar TB2) ili ćemo se fokusirati na razvoj malih *kamikaza* dronova? Hoćemo li početi razvijati besposadnu stanicu na DOK-ING platformi KOMODO koja može nositi oružane sustave? Koji su to sustavi? Kako postići komplementarnost i interoperabilnost dronova sa sustavima aviona Rafale ili nekih drugih oružanih sustava te sustava veze u našim OSRH? To je puno pitanja u segmentu obrane i sigurnosti, za koja treba dati smislen i analitičan odgovor prije nego počнемo neku *revitalizaciju*, a prije novu vrstu sposobnosti koju želimo imati u nekom obliku samodostatnosti.

HOĆE LI UTEMELJENJE SVEUČILIŠTA OBRANE I SIGURNOSTI IMATI POZITIVAN UČINAK NA SEKTOR?

Nedvosmisleno da. To je također jedan velik iskorak Vlade RH koji pozdravljamo. Moramo imati mjesto gdje se rade doktrine i projekcije budućih ratova. Mislim da je to fokus Sveučilišta za obranu i sigurnost. I to je ključno pitanje razvoja i obrambene industrije. Da eksperti daju mišljenje i studije u smislu: Kakav rat očekujemo u budućnosti? Koje su prijetnje ključne i imamo li odgovor za njih? Koje su doktrine ratovanja zastarjele, a što pokazuju novi konflikti? Imaju li tenkovi budućnost ili je fokus na besposadnim borbenim vozilima? To je nešto što industrija sama ne može isproducirati niti dati odgovor. Zato je ključ imati snažno Sveučilište za obranu i sigurnost i tu su Vlada RH i MORH odradili fenomenalan potez u postavljanju temelja za to važno područje.

PROŠLE JESENI SUDJELOVALI STE NA MEĐUNARODNOM FORUMU ZA OBRAMBENU INDUSTRIJU EU-A U UKRAJINI. ŠTO BISTE MOGLI ISTAKNUTI KAO NAJZANIMLJIVIJE?

“Mi smo zemlja s nedavnim ratom i možda smo trebali i prema EU-u prenijeti neka iskustva i važnost samodostatnosti kojoj smo težili tijekom obrambenog rata”

Europa nije bila spremna za rat. Godine neulaganja i opće nezainteresiranosti za jačanje obrane i sigurnosti zatekle su EU i gotovo sve članice na najgori mogući način. Potrošnja materijalno-tehničkih sredstava u ratu u Ukrajini je golema. Nedavno sam čuo podatak da je Rusija u dosadašnjem tijeku rata ispalila oko 12-15 milijuna komada različitih vrsta topničkog streljiva. Projektom ASAP Europa želi proizvesti milijun komada streljiva kalibra 155 mm. Pogledajte samo te nerazmjerne. Ukrajina to pokušava prevladati poticanjem ulaganja u vlastitu proizvodnju i snaženjem domaće industrije. Na Forumu su najavljena određena ulaganja tvrtki u Ukrajini, primjerice turskog Baykara i njemačkog Rheinmetalla. Međutim, nekako mi se čini da je to sve pre malo i na *jako dugom štalu*. Sve su to planovi koji su istaknuti u svrhu kupnje i ostvarivanja određenih komercijalnih interesa. Teško je 20 godina neulaganja poništiti s jednom godinom fokusa. Trenutačno Ukrajinu drži isključivo američka vojna pomoć. Bez tih sredstava, ona bi bila pregažena, uz sve srce koji hrabri ukrajinski borci pokazuju na fronti. EU se tu priključuje, ali vidljivo je da, čim je došlo do blokiranja američke vojne pomoći od tamošnje administracije, počinju problemi na bojištu i situacija se dovodi do faze kritičnosti. Na spomenutom forumu bilo mi je zanimljivo i čuti neke ideje. Dakle, tražilo bi se da se određena sredstva za obranu Ukrajine namire izvozom određenih roba i sredstava koja možda nisu toliko kompatibilna s trenutačnim arsenalom i oružjima koje koristi Ukrajinska vojska. To podrazumijeva određeni poremećaj na tržištu.

KAKO GLEDATE U BLISKU BUDUĆNOST EUROPSKE I HRVATSKЕ OBРАМБENE INDUSTRIJE?

Pred nama je godina odluke za EU i svijet. Amerikanci idu na izvore i pitanje je koja će administracija pobijediti i kakav će odnos biti prema Ukrajini, ali i Europi. Dolazi i do promjena na razini EU-a. Treba li EU imenovati povjerenika za obranu s punim arsenalom zaduženja i odgovornosti za EU-ovu obranu u cjelini? Dolazi novi program EDIDP i EU strategija za EU-ovu obrambenu industriju. Kako napuniti skladišta i definirati odnos s NATO-om i SAD-om? Predviđam da će u iduće tri do pet godina rasti potražnja za materijalno-tehničkim sredstvima za obranu i sigurnost. Predviđam grupiranje ključnih industrijskih izvozoda u klastere koji će morati adekvatno odgovoriti na potrebe popune skladišta i kapaciteta koji su u ovom trenutku krajnje rastegnuti na razini EU-a. Za Hrvatsku, mislim da uz svu silu garancija i potpore partnera, moramo biti svjesni da na neke sigurnosne izazove moramo biti u stanju i samostalno odgovoriti. Barem u prvih šest mjeseci. A istodobno maksimalno moramo koristiti dostupne EU-ove i NATO-ove programe za jačanje vlastitih kapaciteta i industrije. Za to nam je nužno potrebna jedinstvena matična kuća obrambene industrije koja može i mora biti pozicionirana u Agenciji Alan, u suradnji s industrijskom bazom uboženom kroz hrvatski klaster konkurentnosti obrambene industrije.

PRIMOPREDAJA DUŽNOSTI ZAPOVJEDNIKA HRM-A

Tekst: Vesna Pintarić / Foto: Tomislav Brandt

"Autoritet se mora zasnovati na osobnom primjeru, odgovornosti i uzajamnom povjerenju. To će ostati moj profesionalni moto i na tome ću inzistirati i neumorno raditi svakog trenutka i njegovati taj duh koji je uz domoljublje bio ključ uspjeha Hrvatske vojske u Domovinskom ratu", istaknuo je komodor Damir Dojkić novi zapovjednik HRM-a

U Domu HV-a "General-bojnik Ivo Jelić" u Splitu 12. siječnja 2024. održana je svečanost primopredaje dužnosti zapovjednika Hrvatske ratne mornarice između dosadašnjeg zapovjednika kontraadmirala IVE Raffanellija i načelnika Stožera zamjenika zapovjednika komodora Damira Dojkića. Događaju su nazočili predsjednik RH i vrhovni zapovjednik OSRH Zoran Milanović, načelnik GS-a OSRH admiral Robert Hranj, savjetnik predsjednika za obranu Ivica Olujić, izaslanik ministra obrane državni tajnik MORH-a Branko Hrg, posebni savjetnik predsjednika za veterane Domovinskog rata Marijan Mareković, posebni savjetnik predsjednika Vlade za poslove obrane Damir Krstičević, glavni inspektor obrane general-pukovnik Drago Matanović, zapovjednici i predstavnici grana OSRH, bivši zapovjednici te predstavnici Grada Splita i Splitsko-dalmatinske županije. Dosadašnji zapovjednik HRM-a kontraadmiral Ivo Raffanelli, koji je dužnost zapovjednika obnašao od 1. siječnja 2018., u svojem je govoru istaknuo neka od najznačajnijih postignuća HRM-a u proteklom razdoblju kao i projekte koje bi trebalo realizirati kako bi HRM bio spremna za budućnost.

HRVATSKA RATNA MORNARICA

Izrazio je zadovoljstvo što kormilo broda predaje u prave ruke dugogodišnjem bliskom suradniku te zahvalio svima na suradnji i potpori te na kraju emotivno poručio: " Hrvatska ratna mornarica bila je moja druga ljubav i nadam se da će se nastaviti razvijati kako naša domovina treba."

Preuzevši dužnost, komodor Dojkić kazao je kako mu je imenovanje kruna vojne karijere i vrhunac profesionalnog razvoja vojno-pomorskog časnika. Prisjetio se svoje prve dužnosti, vojnika u 1. diverzantskom odredu HRM-a te posebno zahvalio kapetanu fregate Tončiju Vidanu i kontraadmiralu Predragu Stipanoviću koji su najviše utjecali na njegov profesionalni razvoj. Poručio je kako dužnost preuzima s odgovornošću, ali i s uvjerenjem da HRM posjeduje znanja i sposobnosti za ostvarenje svih zadaća koje se pred nju postave. Naglasio je kako je HRM ključni instrument vojno-pomorske moći RH i da bez modernizacije i opremanja suvremenim borbenim sustavima nije moguće odgovoriti aktualnim sigurnosnim izazovima, stoga će mu u fokusu biti realizacija započetih projekata vezanih uz završetak gradnje serije OOB-a, opremanje sustavima za nadzor mora, novim protubrodskim raketnim sustavima i novim višenamjenskim brodom, korvetom kao nositeljem cijelog spektra mornaričkih borbenih sposobnosti.

"Autoritet se mora zasnivati na osobnom primjeru, odgovornosti i uzajamnom povjerenju. To će ostati moj profesionalni moto i na tome ću inzistirati i neumorno raditi svakog trenutka i njegovati taj duh koji je, uz domoljublje bio ključ uspjeha Hrvatske vojske u Domovinskom ratu", istaknuo je komodor Dojkić poručivši zapovjednicima: "U vođenju svojih podređenih pokažite stav i znanje, budite pošteni, pravedni i dosljedni i iznad svega vodite ljudе osobnim primjerom jer je to jedini ispravan način da zavrrijedite njihovo povjerenje." Zahvalivši kontraadmiralu Raffanelliju na časnoj i predanoj službi, načelnik GS-a admirala Hranj kazao je kako je dosadašnji zapovjednik najviše od svih dosad osvijestio sve o potrebi razvoja i modernizacije HRM-a te izrazio nadu da će njegov naslijednik nastaviti istim putem. Novom je zapovjedniku HRM-a poručio da nastavi započete projekte modernizacije te dodao kako ne sumnja da će u to uložiti sve svoje znanje i energiju.

Predsjednik Milanović uz zahvale dosadašnjem zapovjedniku na uzornoj službi te uvjerenju kako će njegov naslijednik nastaviti istim putem poručio je: "Naše je more naš identitet i najvažnija zadaća Hrvatske ratne mornarice obrana je Hrvatske i našeg mora i na tome nastavimo raditi."

Komodor Damir Dojkić rođen je 6. svibnja 1966. u Tivtu, u Crnoj Gori. Mornaričku vojnu akademiju završio je 1988. godine u Splitu te stekao zvanje diplomiranog inženjera pomorskog prometa. U Oružane snage pristupio je 1. listopada 1991. kao dragovoljac Domovinskog rata, pripadnik 1. diverzantskog odreda HRM-a i S voda 114. brigade HV-a. Tijekom vojne karijere obnašao je niz dužnosti, od zamjenika zapovjednika 2. satnije 53. bojne Mornaričko-desantnog pješaštva, zamjenika zapovjednika torpednog broda TB-51 Vukovar, zapovjednika ophodnog broda minopolagača OBM-41 Dubrovnik, zapovjednika RTOP-21 Šibenik, zapovjednika RTOP-11 Kralj Petar Krešimir IV., zamjenika zapovjednika Divizijuna za površinsko djelovanje, voditelja Odsjeka za obrambeno planiranje, voditelja Odsjeka za međunarodnu vojnu suradnju te načelnika Odjela za obrambeno planiranje i međunarodnu vojnu suradnju u Zapovjedništvu HRM-a, zapovjednika Divizijuna za površinsko djelovanje u Flotili HRM-a, do načelnika Stožera Flotile HRM-a i zapovjednika Flotile HRM-a. Od 2018. godine obnašao je dužnost načelnika Stožera zamjenika zapovjednika Hrvatske ratne mornarice. Na Hrvatskom vojnom učilištu "Dr. Franjo Tuđman" završio je Zapovjedno-stožernu školu 2010. i Ratnu školu 2015. godine. Komodor Dojkić glavni je urednik i autor doktrinarnih publikacija. Stekao je zvanje predavača u interdisciplinarnom znanstvenom području vojno-obrambene znanosti. Odlikovan je Spomenicom Domovinskog rata, Spomenicom domovinske zahvalnosti, Redom hrvatskog trolista, Redom bana Jelačića te Zlatnom medaljom Hrvatske vojske.

VOJNI POLIGON "GAŠINCI"

TEKST
Domagoj Vlahović

FOTO
Tomislav Brandt

IDEIMPRE

Na najvećem slavonskom vojnom poligonu u pravim zimskim uvjetima pratili smo specijalističku obuku mladih vojnikinja i vojnika

MARHU

VOJNI POLIGON GAŠINCI

Noć prije snijeg je prekrio poligon "Gašinci". Nema ga puno, možda petnaestak centimetara, pa minimalno otežava hodanje. Dakle, dugo najavljuvani hladni val stigao je u Slavoniju. Doduše, i nije tako apokaliptičan kako su najavljuvali neki mediji. Aplikacija na mobitelu pokazuje nam temperaturu zraka od -2, ali sjeverni vjetar daje *osjet* kao da je -8. No, ako ste dobro pripremljeni, tj. odjeveni i obuveni, i nemate velikih problema s hladnoćom. S mladim vojnikinjama i vojnicima koje smo posjetili druga je situacija. Zimski uvjeti dodatno otežavaju specijalističku vojnu obuku koju prolaze. Snijeg i hladnoća ne smiju im biti prepreka, i dalje moraju precizno gađati, prolaziti dugačke hodnje, trčati, zaliđegati, zauzimati zaklone, provoditi taktička kretanja, provlačiti se kroz guste šume... I to nije sve, jer podrazumijeva se i stega te odgovarajući odnos prema nadređenima – zapovjednicima i instruktorma Središta za obuku pješaštva i oklopništva (SOPO) Zapovjedništva za obuku i doktrinu (ZOD) "Fran Krsto Fran-kopan" Hrvatske kopnene vojske (HKoV). "Onaj kojem smetaju ovakvi uvjeti jednostavno - nije za vojnika", komentar je jednog od instruktora, dočasnika Bojne za specijalističku vojnu obuku. S iskustvom iz Domovinskog rata, itekako je uvjeren u to što govorи.

SVI U TABORIŠNOM PROSTORU

Ekipa Hrvatskog vojnika stigla je na Gašince 8. siječnja. Na kratkom brifingu kod zapovjednika SOPO-a brigadira Milana Čorka saznajemo da su na obuci trenutačno dva uputa iz 2023. godine, tj. dvije skupine novih pripadnica i pripadnika OSRH. Jedna skupina već je *prekaljena*, došli su prije više od dva mjeseca i potpisali ugovore u vojničkoj službi. Drugi su u odori tek nekoliko dana, od samog kraja prosinca. Svi su podijeljeni i obučavaju se za nekoliko specijalnosti kopnene vojske: *klasično* pješaštvo, minobacači, protuoklop, te vozači i ciljači na tenkovima i borbenim vozilima pješaštva. Uskoro će im se priključiti i skupina određena za NBK specijalnost (nuklearno-kemijsko-biološko). Sve skupa, šezdesetak ljudi. Velika većina njih nedavno je završila dragovoljno vojno osposobljavanje, također u SOPO-u, ali u Bojni za temeljnu vojnu obuku u vojarni "123. brigade HV" u Požegi. Unatoč tome što su neki od polaznika iskusniji, svi zajedno brzo sklapaju

prijateljstva i razmjenjuju dojmove i savjete. Naime, svi su smješteni u taborišnom prostoru, tj. u kućicama na poligonu. Po cijele dane putovi im se križaju na brojnim vježbalištima, objedu, teretani, igralištu, kantini... No uvjeti su, zapravo, taborišni.

Hrvatski vojnik redovito prati specijalističku vojnu obuku. Gledajući bijelo pješačko strelište na Gašincima i slušajući zavijanje sirene za početak bojnog gađanja, prisjetili smo se istog mesta i praćenja prvog uputa na kraju kolovoza prošle godine. Situacija je bila potpuno obrnuta, vladale su velike vrućine i praktički nije bilo vjetra. Pogled strijelaca prema meti te ciljanje puškama VHS i puškostrojnicama M72 ometale su krupne graške znoja. Pet mjeseci poslije, vojnicima je najneugodniji vjetar, a sigurno i ležeći stav gađanja. Unatoč kvalitetnoj i vodonepropusnoj vojničkoj odjeći, kontakt tijela s ledениm tlom i snijegom nikako nije ugodan. A dok koračate po strelištu, instruktori vas pažljivo slijede i viču jednako kao i ljeti. "KREĆI SE BRŽE! KRATAK, A NE DUGI KORAK! PRSTI – PETA - PRSTI!" A onda, nakon gađanja, dodaju i riječi kao što su "IZVADI SPREMNIK! ili ZATVARAČ U DONJI POLOŽAJ!" Nakon gađanja, razgovaramo s vojnikom Tvrtkom Salamunovićem koji je tek stigao s četvrtim uputom. Čini se da mu se vrijeme i dopada: "Odlučio sam postati vojnik jer sam uvjek volio provoditi vrijeme u prirodi i kretati se. Želja postoji od malena, i sada, kad sam odrastao, ona se i ostvarila. Naravno, obuka stvara određene zahtjeve, ali kad si spremam, ona se lako odradi". Već gleda daleko u budućnost u kojoj se vidi u vojsci i želi se u njoj usavršavati. Kako je završio fakultet, razmišlja o časničkom činu.

ŠTO VIŠE AKCIJE

Na svojoj uobičajenoj lokaciji, ukopani u rovove, bili su momci koji se obučavaju za protuoklopne sustave Fagot i Metis. Nažalost za nas, njihov najatraktivniji obučni dan tek je sutra, kad ih očekuje bojno gađanje, "nestrpljivi smo, jedva čekamo!" Pripremaju se već tjednima, s gađanjima *na suho*, ali i stotinama projektila *lansiranih* iz simulatora. Vojnik Ivano Jergović (19)

govori nam kako na svjetskim bojišnicama ima puno oklopa, "ali mi smo ipak malo jači od njih". O vojničkom pozivu razmišlja cijeli život, preporučuje mladim ljudima da se barem okušaju na dragovoljnem vojnom osposobljavanju za koje se prijavio čim je završio školu. Odora Hrvatske vojske obiteljska je tradicija koju mu prenose oba djeda i otac: "Jako volim svoju zemlju i spremam sam za nju dati sve. Idem prema vrhu". Na Gašincima ima napornih dana, kaže, ali tu su "naši dobri instruktori i s njima je lakše".

Nakon dosta prijeđenih kilometara vani te u Land Rover Defenderu, kogom snježna cesta čak i paše, došlo je vrijeme i da posjetimo čvrsti objekt, učionicu. I teorijska predavanja dio su specijalističke obuke. Makar im oni koji vole akciju vjerojatno nisu skloni, kad vladaju hladnoće vjerojatno je ugodno biti u prostoriji koju lijepo grijе željezna peć na drva. Jeden od instruktora predaje prvu pomoć, a pažljivo ga sluša skupina od petnaestak onih novopristiglih. Kratko ih prekidamo kako bismo porazgovarali s dvoje vojnika. Borna Pofuk (20) iz Varaždina kaže da je odluka za vojnu karijeru za njega poziv koji je osjetio još u djetinjstvu, a potaknula ga je i ljubav prema domovini. Dragovoljno osposobljavanje nije mu bilo teško zahvaljujući upravo motivaciji i dobroj volji. Njegova kolegica Nina Brčić (19) iz Buja dijeli sličnu priču s puno mlađih vojnika: motivi su domoljublje i otac – hrvatski branitelj. "Osjećala sam da će u vojsci naći jednu veliku obitelj i nove prijatelje", rekla je dodajući

su je dani na obuci u Požegi osnažili i fizički i psihički. Želja joj je da bude što više u akciji te da brzo ode u neku međunarodnu vojnu misiju. Znam da sam tek na početku, ali trudit ću se," zaključuje.

SVE BLIŽE BERETKAMA

Na kraju, dobili smo priliku vidjeti i akciju, pravu malu vježbu koju bismo nazvali *desetinom u napadu*. Naime, instruktori su u jednom od hrastovih šumaraka provodili obuku ekipe iz trećeg uputa koja se nalazi na samoj završnici specijalističke obuke. Sa sigurnog i povиšenog položaja na nasipu, gledali smo napredovanje plave desetine, ali i žestoku obranu crvenih (OPFOR) naoružanih puškostrojnicama. Većinom, to su budući gardisti, dečki koji čekaju raspoređivanje u naslijednice slavnih brigada Tigrova, Pauka, Gromova... Oni već jako dobro znaju svoj posao, no to ne znači da instruktori okljevaju s primjedbama i ispravcima svake, i najmanje pogreške. Sve kroz što zajednički prolaze, sve što su naučili i vojnički i ljudski, uskoro će se vidjeti na integracijskim obukama u postrojbama. Zahvaljujući obuci i instruktorima u SOPO-u, bliže su ponosnom trenutku kad će zaslužiti beretke sa slavnim oznakama. Dužnost je SOPO-a da ih kroz dragovoljno vojno osposobljavanje i specijalističku obuku za to pripremi najbolje što može. No, najveći je teret ipak na njima samima. Sva znanja, vještine, spretnost i psihofizička spremnost tek su dio cijele priče.

PREDSTAVLJAMO

Marko Bralić, osnivač i voditelj Klape "Sveti Juraj" HRM-a, prvu postavu Klape okupio je početkom 2001. godine na inicijativu monsinjora Josipa Šantića generalnog vikara Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj i uz potporu pukovnika Vinka Barbarića, zapovjednika Raketne baze HRM-a u Žrnovnici, s ciljem predstavljanja Hrvatske vojske na Međunarodnom susretu vojski svijeta u Lurdru

VODITELJ KLAPE VEĆ 23 GODINE

Skroman i pomalo samozatajan, pokušaj osnivanja klape koja bi u odorama Hrvatske vojske bila prepoznatljiva gdje god se pojavi bio je iznimski iskorak nekolicine vizionara prepun nepoznanica i neizvjesnosti. Ni njezin osnivač Marko Bralić, koji je hrabro i ne bojeći se izazova, počeo s okupljanjem prve postave tada nije mogao zamisliti dosege koje će Klapa s godinama ostvariti, a oni su uistinu impresivni i vrijedni divljenja. Svoja prva pjevačka iskustva Marko Bralić stječe u Kantačima - pučkim crkvenim pjevačima Župe svetog Ivana Krstitelja u Kaštel-Starom, čiji je dugogodišnji član, kao i u Mješovitom župnom zboru Kaštel-Stari. Aktivan član Hrvatskog pjevačkog društva Bijačka vila iz Kaštela pod umjetničkim vodstvom prof. Vladana Vuletinu postao je 1990. godine. Od 1996. do 2002. bio je prvi tenor klape Vokalisti Salone iz Solina s kojima je nastupao na brojnim festivalima u zemlji i svijetu. Pod umjetničkim vodstvom maestra Ljube Stipića Delmate i prof.

TEKST
Željko Stipanović

FOTO
Tomislav Brandt
arhiva Klape "Sv. Juraj"
HRM-a

Vladana Vuletinu osvojili su brojne nagrade među kojima Zlatnu plaketu na međunarodnom natjecanju zborova u Veroni 2000. godine, Srebrnu medalju na međunarodnom natjecanju u Barceloni 2001. Europa its songs i Srebrnu plaketu na Natjecanju pjevačkih zborova u Zagrebu 1998. godine. U to vrijeme pjevanje uči kod prof. Branke Ristić u Splitu. Klpu "Sveti Juraj" okuplja 2001. godine na inicijativu monsinjora Josipa Šantića generalnog vikara Vojnog ordinarijata u Republici Hrvatskoj i uz potporu pukovnika Vinka Barbarića, zapovjednika Raketne baze HRM-a u Žrnovnici, a s ciljem predstavljanja Hrvatske vojske na međunarodnom susretu vojski svijeta u Lurdru. U Klapi je solist, drugi tenor. zajedno s dirigentom Tončijem Ćićerićem i bojnikom Milanom Milasom inicijator je zajedničkih koncerata Klape "Sveti Juraj" s Orkestrom HRM-a u zemlji i inozemstvu koje mnogi glazbeni kritičari prepoznaju kao istinske glazbene spektakle hrvatskih mornara.

Osim s navedenim ansamblima iznimnu dugogodišnju suradnju ostvaruje s Tamburaškim orkestrom HRT-a pod ravnjanjem maestra Siniše Leopolda, Jazz-orkestrom HV-a pod ravnjanjem Davora Dropulića, Simfonijskim puhačkim orkestrom HV-a pod ravnjanjem Miroslava Vukovoja Dugana, Varaždinskim tamburaškim orkestrom, ali i brojnim estradnim umjetnicima kao što su Đani Stipanićev, Vinko Coce, Barbara Othman, Goran Karan, Tedi Spalato i drugi. Odlikovan je Spomenicom domovinske zahvalnosti 2019. godine.

U pjevu Svetog Jurja zrcale se, prožimljju i isprepleću pobožna skrušenost i puntarski prkos, lirski zanos i domoljubni naboј. Tu, kao da čujemo eho tegobnog, ali uspravnog hoda puka dalmatinskog ovim prostorima Lijepe Naše, kroz njenu dugu, burnu i bremenitu povijest.

(Duško Tambiča, skladatelj i melografi, u svojem osvrtu na album *Priče mora Klapa "Sveti Juraj"* - HRM-a)

PREDSTAVLJAMO

Veliki koncert domoljubne glazbe pod nazivom *Domu mom* na kojem je sudjelovala i Klapa "Sv. Juraj" HRM-a održan je 13. siječnja 2024. u zagrebačkoj Areni. Izvođači su pjevali domoljubne pjesme i pjesme svojeg kraja, a posjetitelji su uživali u poznatim pjesmama, nezaboravnim duetima i večeri prepunoj emocija, ponosa i zahvalnosti

Među brojnim upečatljivim nastupima Klape posebno izdvajamo one u Kini 2012. godine na poziv kineske vojske, u Strasbourgu 1. srpnja 2013. prigodom ulaska Republike Hrvatske u EU, susret s papom Franjom 2022., dva dočeka hrvatske nogometne reprezentacije 2018. i 2022. na Trgu bana Jelačića u Zagrebu, u Los Angelesu na poziv Hrvatske župe sv. Ante Padovanskog...

S Klapom "Sveti Juraj" HRM-a ostvaruje brojne uspjehe, nagrade i priznanja u zemlji i inozemstvu, među kojima se posebno ističu: Red hrvatskog trolista – odlikovanje za osobite zasluge u promicanju ugleda Republike Hrvatske i Hrvatske vojske koja je Klapi uručena 4. kolovoza 2022. na Kninskoj tvrđavi povodom Dana pobjede, domovinske zahvalnosti i Dana hrvatskih branitelja, Porin 2022 - glazbena nagrada za album *Plovit se mora* u kategoriji najboljeg albuma pop-folklorne glazbe izdanom povodom 20 godina osnivanja i rada Klape, Grand prix festivala zabavne glazbe Split 2019. i 1. nagrada publike i stručnog ocjenjivačkog suda u suradnji s Goranom Karanom i Tedijem Spalatom za pjesmu *Kuća naše pisme*, Zlatna plaketa Udruge 100 % hrvatskih vojnih invalida 1. skupine za promicanje vrijednosti Domovinskog rata 2021. godine, 1. nagrada publike - sveukupni pobjednik 3. festivala marijansko-duhovne-klapske pjesme "Klape Gospi Sinjskoj" 2011. godine, 1. nagrada stručnog ocjenjivačkog suda i nagrada za najbolju dalmatinsku pismu na međunarodnom Marko Polo festivalu u Korčuli 2010., za pjesmu Zapivaj Klapo moja, Grand prix - festivala zabavne glazbe Split 2009. i treća nagrada stručnog ocjenjivačkog suda u suradnji s Đanijem Stipaničevim za pjesmu Mali Paškin, Pozlaćeni povijesni grb grada Skradina - 1. nagrada stručnog ocjenjivačkog suda za najbolju izvedbu izvorne klapske pjesme na 29. susretu dalmatinskih klapa u Skradinu 2008, Zlatna plaketa Pelerinage Militaire International - PMI u povodu 50. obljetnice Međunarodnog susreta vojski svijeta u Lurdru, za iznimno doprinos i sudjelovanje u međunarodnom programu 2008. godine, Zlatna plaketa s kadenom Mare nostrum Croaticum za iznimno očuvanje i promicanje nacionalnog, kulturnog, povijesnog i vjerskog dobra hrvatskog naroda u svijetu, Srebrna kula Cambi (druga nagrada publike) na večeri Kaštelanski dir 2005; 1. nagrada (osvojeno zlato) na međunarodnom festivalu u Boleslawiecu (Poljska) 2002. godine.

PZB

"Satnija za potporu namijenjena je za protokolarnu, prometnu, administrativnu i sportsku potporu cijeloj bojni te Uredu Predsjednika RH, a prema potrebama i MORH-u i OSRH," kaže njezin treći zapovjednik natporučnik Zvonimir Jakić

SATNIJA ZA POTPORA KLJUČNA SASTAVNICA PZB-A

Ususret 30. obljetnici ustrojavanja Počasno-zaštitne bojne, koja se obilježava u veljači, Hrvatski vojnik u ovom broju predstavlja Satniju za potporu, najmlađu sastavnicu PZB-a koja je ključna za obavljanje svih aktivnosti unutar Bojne. Posjetom Pantovčaku i Tuškancu upoznali smo sve segmente Satnije i tako dobili potpuniju sliku o njezinu ustroju i načinu rada.

ISKUSTVOM DO USPJEHA

Ustrojena u srpnju 2019., Satnija za potporu najmlađa je sastavnica unutar Počasno-zaštitne bojne. Sve aktivnosti potpore, prije ustrojavanja Satnije, provodile su druge ustrojstvene cjeline Bojne, ali s vremenom se javila potreba za novom satnjicom koja bi omogućila lakšu koordinaciju i nesmetano obavljanje potpornih zadaća. Kao njezin treći zapovjednik, natporučnik Zvonimir Jakić objašnjava nam kako je Satnija namijenjena za protokolarnu, prometnu, administrativnu i sportsku potporu cijeloj bojni te Uredu Predsjednika RH, a prema potrebama

TEKST

Janja Marijanović
Šaravanja

FOTO

Tomislav Brandt
Filip Glas
Marko Beljan

MORH-u i OSRH. "Zapovjedništvo satnije zaduženo je za planiranje, usmjeravanje, nadzor i usklajivanje svih segmenata kako bi se svaka zadaća izvršila profesionalno i na najvećoj razini kako se od nas očekuje", rekao je natporučnik Jakić. Priznaje da mu je, kao zapovjedniku, najveći izazov odvojenost dijela Satnije na drugu lokaciju, te usklajivanje zahtjeva iz Ureda Predsjednika sa svakodnevnim zadaćama Satnije. Kako bi se svi zahtjevi i zadaće uspješno odradivali, na ključnim mjestima unutar Satnije nalaze se iskusni dočasnici, koji su prošli sve razine zapovijedanja unutar PZB-a i poznaju sve njezine sastavnice te potrebe Ureda. Satniju za potporu primarno popunjavaju pripadnici iz drugih satnija PZB-a, a manji dio dolazi iz vanjskih postrojbi temeljem

posebnih uvjeta popune. "Ključne pozicije ostavljamo uglavnom za pripadnike iz Bojne jer nam je bitno da osoba koja dolazi poznaje strukturu i potrebe svih tijela s kojima surađujemo," istaknuo je zapovjednik. Kad su u pitanju zahtijevane karakteristike pripadnika koji dolazi u ovu postrojbu na prvom je mjestu visoka razina primjerenog i diskretnog odnosa prema zadaći jer se veći dio poslova odnosi na suradnju s Uredom Predsjednika i drugim državnim institucijama. Osim toga, traži se odgovornost prema zadaći, profesionalnost, uljudnost, urednost i točnost u izvršavanju zadaća. Posebnost Satnije za potporu ogleda se u tome što je jedina satnija u PZB-u koja sudjeluje u svakoj aktivnosti Bojne bez obzira na to je li ona sama nositelj aktivnosti ili samo pruža potporu. Kao njezin prvi dočasnik, stožerni narednik Ivan Raić s osmijehom nam govori kako prije njega ove satnije nije ni bilo jer je on tu od njezina ustrojavanja. U suradnji sa zapovjednikom organizira provođenje obuke te se brine o školovanju pripadnika i njihovoj karijeri. "Imamo dobro ustrojenu piramidu za razvoj i svi su naši pripadnici na odgovarajućim ustrojbenim mjestima koja im omogućavaju daljnje napredovanje," rekao je prvi dočasnik koji unatoč velikom opsegu zadaća uvek uspijeva naći vremena za obuku osvježenja s pripadnicima.

**Dragana Podner, šefica Protokola
Ureda Predsjednika Republike:**

"Pripadnici Satnije za potporu PZB-a od početka mojeg rada u Protokolu Predsjednika čine važan dio tima koji svakodnevno priprema i realizira programe, one u Uredu i one na terenu. S obzirom na to da je Predsjednik Republike ujedno i vrhovni zapovjednik OSRH te da često pripremamo programe koji se tiču vojske, kao i programe u vojnim objektima, vojno znanje i iskustvo pripadnika PZB-a koji rade u Protokolu od velike nam je važnosti i uvek se možemo osloniti na njih. Pripadnici PZB-a svakodnevno rade zajedno s ostalim kolegicama i kolegama iz Protokola i uspješno obavljaju sve poslove."

PZB

USPJEŠNI REZULTATI RADA

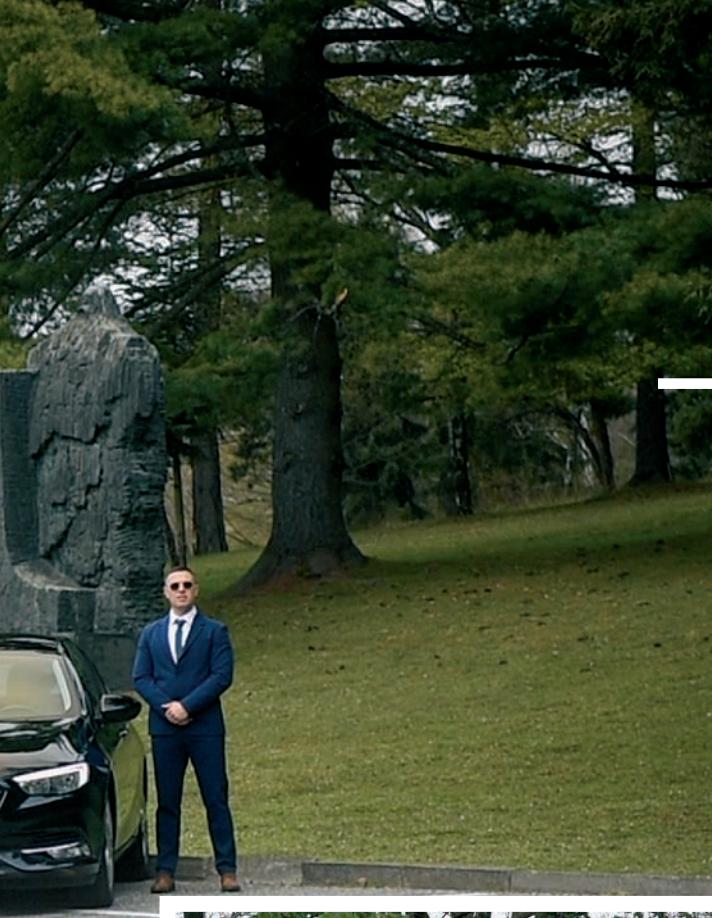
Satnija za potporu sastoji se od dva voda. U prvom je vodu desetina vozača, desetina za protokol, administrativna i sportska desetina, a drugi vod čine četiri desetine vozača. Na Tuškancu je uz Zapovjedništvo Satnije smještena sportska i administrativna desetina, a na Pantovčaku se nalazi protokolarna desetina i vozači.

Natporučnica Rea Tomina Skender zapovjednica prvog voda, nakon određenog vremena provedenog u postrojbi i obavljanja različitih dužnosti u više satnija unutar PZB-a, upoznata je s funkcioniranjem svakog segmenta Satnije i zato nema problema s razumijevanjem i uskladivanjem zadaća svakog od njih. Objasnjava nam da su vozači u njezinu vodu namijenjeni za prometnu potporu Bojne dok su vozači iz drugog voda za potrebe Ureda. Kao specifičnost ove satnije, natporučnica je navela desetinu za sport koja u takvom sastavu ne postoji nigdje drugdje unutar OSRH osim kod njih na Tuškancu. Okosnice desetine dočasnici su za sport, iskusni sportaši koji su završili mnoge tečajeve i edukacije kako bi svoje iskustvo i znanje digli na veću razinu i svaki od njih zadužen je za određeni dio, od trčanja, CrossFita do fizioterapije i drugo. "Mi brinemo o fizičkoj spremi naših pripadnika, te ih pripremamo za različita sportska natjecanja", govori nam zapovjednik sportske desetine stožerni narednik Zoran Jović. Kao

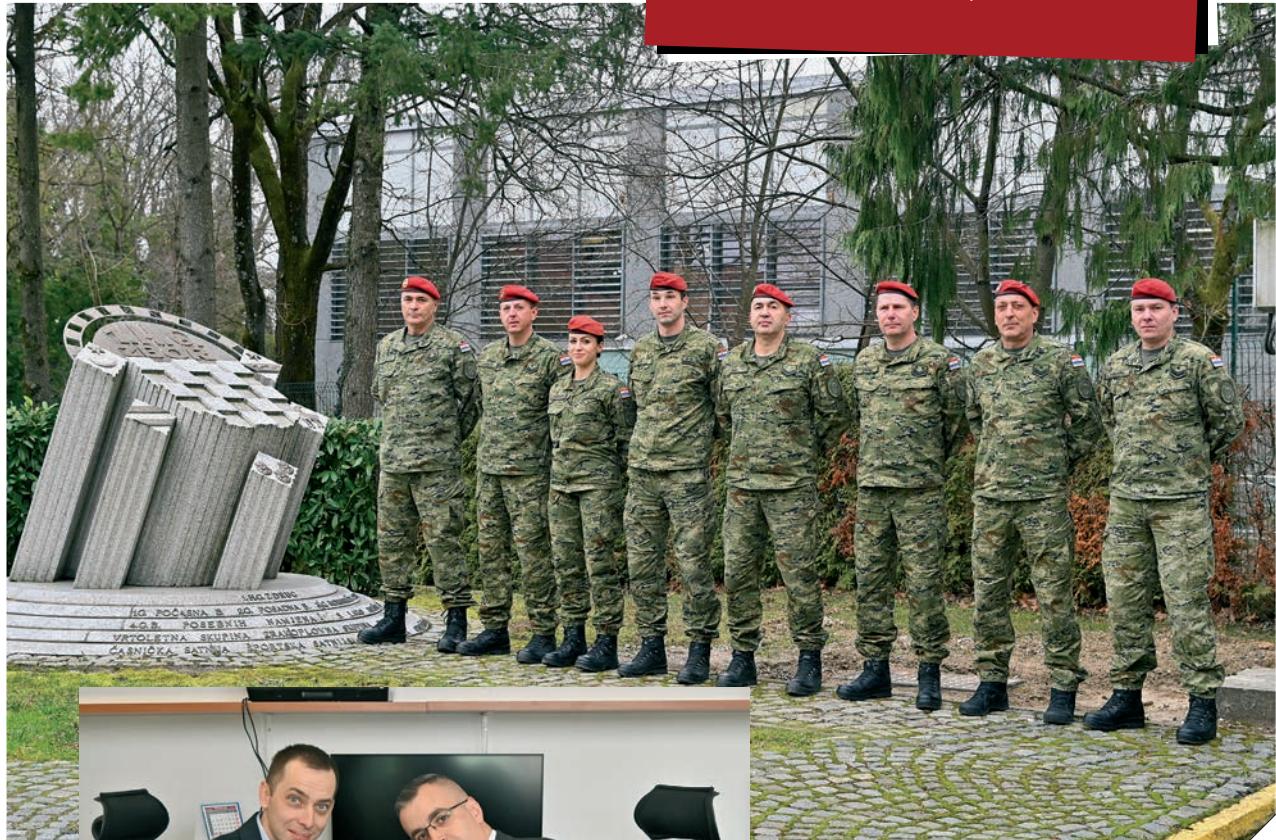
profesionalni atletičar i instruktor za tjelovježbu, stožerni narednik samouvjereni i s ponosom govori o radu svoje desetine i svemu što postiže on i njegovi kolege, a da je u pravu dokazuju nam mnogi pripadnici Počasno-zastitne bojne koji na svim sportskim natjecanjima ostvaruju iznimne rezultate. Jedan od takvih primjera je i pripadnica PZB-a poručnica Ana Antolić, koja je zahvaljujući pripremama s dočasnicima iz sportske desetine osvojila prvo mjesto na natjecanju Prvi za Hrvatsku u ženskoj konkurenciji i time pokazala kako se samo uz kvalitetnu pripremu može doći do titule najbolje vojnikinje. "Naši pripadnici potvrđuju sposobnosti sportske desetine. Ne bi bilo rezultata da ne radimo kako treba," zaključio je Jović. Kad je sport u pitanju, ono čime se ova satnija najviše ponosi sportsko je natjecanje Viribus unitis koje je postalo iznimno popularno i cijenjeno ne samo među pripadnicima Hrvatske vojske nego i pripadnicima srodnih javnih službi koje šalju natjecatelje. Satnija za potporu organizacijski je nositelj cijelog natjecanja, a i sami se natječu i ostvaruju izvanredne rezultate. Uz sve obvezne u Satniji uspijevaju ispunjavati i ostale vojničke dužnosti i sve to uz dobru organizaciju. Kao zapovjednici voda čiji su pripadnici nerijetko angažirani po cijeloj Hrvatskoj i inozemstvu, može se reći da natporučnici Tomini Skender sigurno nije lako upravljati takvim vodom. "Izazovno je to što moram biti stalno upućena u sve i u svakom trenutku znati gdje su mi ljudi, ali kako dobro smo međusobno povezani i odlično funkcioniramo tako da se ne može dogoditi da ne znam gdje je tko u kojem trenutku," spremno odgovara natporučnica.

DISKRETNOST I PROFESIONALNOST

Kad govorimo o protokolarnoj desetini Satnije za potporu mislimo na najposebniju ustrojstvenu cjelinu, barem nam je tako rekao njezin zapovjednik časnički namjesnik Krešimir Naglić. "Naša se posebnost ogleda u tome što svi iz desetine direktno surađujemo s Uredom Predsjednika i tu je naše radno okruženje," ističe časnički namjesnik. Najekspoziraniji iz desetine definitivno su fotografiji koji prate Predsjednika na svim lokacijama i njihova su imena u potpisu svih fotografija koje idu u javnost. Dolaskom na Pantovčak posjetili smo njihov ured i postavili ih ispred fotoaparata što nije baš uobičajena situacija za lude koji su navikli biti s druge strane kamere. S njihove strane diskrecija je zajamčena, a to je ono što je najbitnije u obavljanju takve vrste posla. "Ne eksponiramo se previše, nama je obavljanje ovog posla čest i ponos," govori Naglić i priznaje kako u početku nije bilo lako prebaciti se iz vojnog svijeta u civilno okruženje, ali ovime su dobili značajan napredak u karijeri i svjesni su da na neki način prezentiraju OSRH.

Nikola Jelić, glasnogovornik Ureda Predsjednika Republike: "Dolaskom na dužnost glasnogovornika Ureda Predsjednika Republike iznenadio sam se kad sam video da su svi službeni fotografi Ureda Predsjednika djelatne vojne osobe, odnosno pripadnici PZB-a. Vrlo brzo uvjerio sam se kako oni kvalitetno i odgovorno obavljaju svoj posao i spremno prihvaju nove profesionalne standarde ako im se osiguraju tehnički uvjeti za to. Osim u svakodnevnim programima u Uredu Predsjednika ili na terenu, svoju profesionalnost pokazali su i prilikom snimanja zahtjevnih inozemnih susreta i izaslanstava koja su često koristila i njihove fotografije. Pohvalno je što istodobno ne zanemaruju svoje vojničke obveze, koliko im to posao u Uredu Predsjednika dopušta."

Najekspoziraniji iz desetine definitivno su fotografi koji prate Predsjednika na svim lokacijama i njihova su imena u potpisu svih fotografija koje idu u javnost. Dolaskom na Pantovčak posjetili smo njihov ured i postavili ih ispred fotoaparata što nije baš uobičajena situacija za ljudе koji su navikli biti s druge strane kamere

OSRH

U jednom od prošlih brojeva Hrvatskog vojnika predstavili smo suradnju Zapovjedništva za specijalne snage i pripadnika 57. spasilačke eskadrile Američkog ratnog zrakoplovstva (57. RQS Pararescuem). Cilj te suradnje bilo je usavršavanje znanja i sposobnosti vezano uz spašavanja i izvlačenja u slučajevima zarobljavanja, obaranja zrakoplova ili potonuća broda. Pripadnici zaduženi za takve zadaće moraju raspolagati širokim spektrom znanja i sposobnosti kako bi ih efikasno i brzo izvršili. Kako, s druge strane, pripremiti one koje treba spasiti, imala je priliku iskusiti desetnica Jelena Vujić za vrijeme obuke za S.E.R.E. (Search,

TEKST
Tomislav Vidaković
FOTO
privatna arhiva
Jelene Vujić

Desetnica Jelena Vujić, pripadnica Središta za međunarodne vojne operacije "Josip Briški", u SAD-u je uspješno završila obuku S.E.R.E. Specialist training for foreign national students, koja je provedena u bazi "Fairchild" Američkog ratnog zrakoplovstva

TESTIRANJE VLASTITIH GRANICA

Evasion, Rescue, Escape; u prijevodu: preživljavanje, izbjegavanje/bijeg, otpor, izvlačenje) specijalistu. Obuka je provedena u Sjedinjenim Državama, a trajala je šest mjeseci.

PRVA ŽENA S.E.R.E. SPECIJALIST U HRVATSKOJ VOJSKI

Jelena je prva pripadnica OSRH koja je završila ovu iznimno tešku obuku. Dosad je tek jedan pripadnik OSRH imao čast nositi titulu S.E.R.E. specijalista. Obuka je započela 7. srpnja i trajala više od pet mjeseci. Provelo ju je Američko ratno zrakoplovstvo u bazi "Fairchild", koja se nalazi u saveznoj državi Washington na samoj američko-kanadskoj granici. Cilj obuke jest stvoriti vrhunskog stručnjaka za S.E.R.E. taktike. Provodi se u zabačenim šumskim, planinskim, pustinjskim, tropskim, obalnim, priobalnim i oceanskim uvjetima. Fizički su preduvjeti za pristupanje obuci: izvođenje minimalno osam zgibova u dvije minute, 48 trbušnjaka i 40 skleкова u isto toliko vremena, moći pretrčati milju i pol (oko 2400 m) za manje od 11 minuta. Svi polaznici moraju biti napredni plivači. Zanimljivo je napomenuti kako za svaki izlazak iz zgrade ili ulazak u zgradu unutar baze svaki polaznik mora napraviti deset zgibova ili 35 sklekova.

Obuka je koncipirana tako da svi polaznici moraju proći 15 faza. Desetnica Vujić prošla je sve osim jedne. Riječ je o fazi koja se odnosi na dio zarobljavanja, a rezervirana je samo za pripadnike Američke vojske. Podaci o njihovim tehnikama ispitivanja klasificirani su i ne mogu biti poznati stranim državljanima

U obalnoj fazi polaznici su trebali preživjeti sedam dana, pri čemu su im jedini izvor hrane bile školjke koje su iskopali iz pijeska

Zemunica koju su polaznici izradili tijekom boravka u pustinji

I sam odlazak na drugi kraj zemaljske kugle bio bi hvalevrijedan i zanimljiv pothvat. Kad je, međutim, dio priče šestomjesečna obuka koja testira granice ljudske izdržljivosti i mentalnih sposobnosti, shvatimo da osoba koja je prošla taj put nije prosječna. Unatoč tomu što ova 34-godišnja Osječanka za sebe kaže kako se ne voli isticati, ono što je prošla na obuci u SAD-u nešto je po čemu se svakako ističe. Obuku je započelo 57 polaznika, a 36 ju je završilo. Prema riječima instruktora, riječ je o jednoj od uspješnijih generacija. Osim desetnice Vujić, bila je još samo jedna žena. Usto, osim desetnice Vujić, svi su bili pripadnici Američkog ratnog zrakoplovstva.

Podatak da u svijetu postoji svega petstotinjak S.E.R.E. specijalista jasno govori da je posrijedi zahtjevna obuka. Kandidati prolaze sve moguće scenarije preživljavanja u prirodi u svim uvjetima. Od snalaženja u gustoj šumi, orientacije u planinama preko preživljavanja u pustinji pa sve do desalinizacije morske vode

u gumenom čamcu usred oceana i iskapanja školjki iz pijeska. Sve su to segmenti koje polaznici moraju proći kako bi uspješno završili obuku. Osim toga, moraju znati uloviti pojedine životinje kako bi se prehranili, moraju znati sigurno ih pripremiti, ali i sigurno zakopati njihove ostatke kako se ne bi izložili napadu gladnih predstojara. Naime, susreti s grizlijima, crnim medvjedima, vukovima i planinskim pumama uobičajeni su u tom dijelu svijeta.

Primjer jednog od kampova kakve su polaznici morali izraditi u šumi

OSRH

Obuka je koncipirana tako da svi polaznici moraju proći 15 faza. Desetnica Vujić prošla je sve osim jedne. Riječ je o fazi koja se odnosi na dio zarobljavanja, a rezervirana je samo za pripadnike Američke vojske. Podaci o njihovim tehnikama ispitivanja klasificirani su i ne mogu biti poznati stranim državljanima. Unatoč zahtjevnosti obuke, polaznici su bili motivirani, sposobni i predani. Instruktori su iskusni pripadnici Američke vojske. Rigorozni su i očekuju da sve zadaće budu gotove u točno određeno vrijeme. Prilikom ih ne zanima koliko je polaznik umoran i gladan, a ono što napravi gotovo nikad nije dovoljno dobro. Za poštivanje rokova pobrinuli su se organizatori obuke. Polaznici, primjerice, zadaju digitalne satove koji pokazuju vrijeme i imaju štoperice i alarne kako bi mogli na vrijeme znati kad im istječe rok za pojedini zadatak.

KRONIČNA NEISPavanost

Izvršavanje kolektivnih i individualnih zadaća nerijetko je oduzimalo toliko vremena da su svi često ostajali budni cijelu noć izrađujući, primjerice, vlastiti pribor za jelo ili kopajući zemunice u pustinji. Cilj je takve obuke namjerno preopterećivanje polaznika kako bi i sami iskusili okolnosti u kojima se jednog dana njihovi kolege mogu naći. "S obzirom na to da sam veliki gurman i jako volim kuhati, prije obuke bila sam uvjerenja da će nedostatak hrane biti najteži dio. Nakon što sam prošla obuku, sa sigurnošću mogu reći kako je najteži dio nedostatak sna", istaknula je desetnica Jelena Vujić. Tomu u prilog govori i činjenica kako su svi polaznici u nekoj od faza obuke iskusili slabije ili jače halucinacije, pri čemu nisu bili sigurni što je san, a što java.

Do sna su zato svi došli u trenutku kad su sjeli u autobus i uputili se prema pacifičkoj obali. Vožnja je trajala deset sati i bila je jedna od rijetkih prilika da se polaznici malo opuste, odmore i pripreme za iduću fazu obuke – preživljavanje na otvorenom oceanu. Unatoč tomu što su

svi ispod tzv. mustang odijela (odijelo koje sprečava pothlađivanje u moru i nerijetko ga nose pripadnici Obalne straže, op. a.) imali ronilačka odijela, Tih ocean bio je toliko hladan da im ni ta oprema nije pomogla. "Kad ste u hladnom oceanu gotovo dva puna dana, jedino što može pomoći da izdržite do kraja jest da suradujete sa svima koji su s vama i da imate određenu dozu crnog humora koji vam pomaže da ne izgubite zdrav razum", s osmijehom nam objašnjava Jelena Vujić. Završetak te faze obilježio je dolazak helikoptera, koji je uz pomoć košare sve polaznike izvukao iz oceana. Ni taj naoko jednostavan zadatak nije bio lak kad se uzmu u obzir uvjeti u kojima se provodi. Gotovo dva dana boravka u hladnom oceanu, izmorenost, pothlađenost, glad i, uza sve to, velika količina vjetra i vode koji zasljepljuju sve koji se žele približiti netom spuštenoj košari, faktori su koji otežavaju ulazak u dugo iščekivani helikopter.

I taman kad su svi pomislili da je najteži dio obuke završio izlaskom iz oceana, uslijedila je obalna faza. U toj fazi obuke polaznici su trebali preživjeti sedam dana, pri čemu su im jedini izvor hrane bile školjke koje su iskopali iz pijeska. Na prvu se to čak ni ne doima toliko teško, ali kad znate da je to jedino što ćete jesti sedam dana i da ćete pritom opteretiti tijelo tolikom količinom proteina da će se ono početi lagano gasiti, onda znate u kakvom su se problemu svi našli.

Međutim, ništa od toga nije pokolebalo desetnicu Vujić. Uporno i odlučno prešla je sve prepreke i izšla kao pobjednica. Kako i sama kaže, sjećanja su još uvijek jako svježa i još uvijek se privikava na normalan život i komociju koju uzimamo zdravo za gotovo. Puno je naučila o sebi i shvatila da su joj krajnje granice puno veće nego što je i sama mislila. "Volim raditi na sebi i volim si postavljati izazove jer svladavanje svakog od njih čini me boljom osobom", ističe te dodaje kako se veseli prenošenju znanja i iskustava svojim kolegama u OSRH.

Završetak oceanske
faze obilježilo je
helikoptersko
izvlačenje

Podatak
da u svijetu
postoji svega
petstotinjak
S.E.R.E.
specijalista
jasno govori
da je posrijedi
zahtjevna
obuka.
Kandidati
prolaze sve
moguće
scenarije
preživljavanja
u prirodi u
svim
uvjetima

Polaznici u
puštinjskoj
fazi obuke

NATO

01 / SIJEČANJ

UTAKMICA HRABRIH

NATO-ov stožer u Bruxellesu sredinom je siječnja ugostio nizozemski i belgijski tim u sjedećoj odboci i organizirao prigodnu utakmicu. Riječ je o timovima koji su poslije, u rujnu 2023., nastupili na međunarodnim Igrama nepobjedivih (Invictus Games). To su sportski susreti i natjecanja koji su prvi put održani 2014. godine na inicijativu britanskog princa Harryja, a sudjeluju aktivni i umirovljeni vojnici i vojnikinje koji imaju posljedice ranjavanja, ozljeda i bolesti. Utakmicu je pogledao i tadašnji zamjenik predsjedavajućeg Vojnog odbora NATO-a, američki general-pukovnik Lance Landrum. Rekao je veteranima da šalju snažnu poruku: "Ozbiljna ozljeda ili bolest ne ometaju potragu za smislenim i produktivnim životom."

02 / VELJAČA

POMOĆ SAVEZNICI

Članicu NATO-a Tursku 6. veljače pogodila su dva katastrofalna potresa, a posljedice su se osjetile i u susjednoj Siriji, pa je izravno zahvaćeno područje bilo veće od 350 000 četvornih kilometara. Nažalost, živote je izgubilo više od 50 000 ljudi, a oko 280 000 zgrada potpuno je uništeno ili jako oštećeno. Iako je NATO prije svega vojni savez, u takvim situacijama spremno stiže upomoći članicama združenim i pojedinačnim akcijama. Aktivnosti su provedene putem Euroatlantskog koordinacijskog središta za odgovor na katastrofe (Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre – EADRCC). To je NATO-ov glavni mehanizam za hitan odgovor na civilne krize u euroatlantskoj zoni. Među ostalim, vojni transportni avioni provodili su medicinsku evakuaciju te isporučili tisuće tona humanitarne pomoći, montažnih objekata i skloništa s različitim stručnjacima koji su pomogli kolegama iz unesrećene zemlje.

03 / OŽUJAK

KRISTALNA STRIJELA

NATO-ova Borbena skupina Latvija koja djeluje u okviru inicijative ojačane prednje prisutnosti (eFP) 29. je ožujka zaključila veliku vježbu Crystal Arrow 23. Sudjelovalo je oko 3000 vojnika iz 14 članica Saveza, a među njima i španjolski vojnik na fotografiji, koji se očito dobro snašao daleko od svojeg klimatskog područja. Cilj je bio ocjenjivanje borbene spremnosti grupe koju predvodi Kanada. Tijekom desetodnevne vježbe procijenjena je i razina integracije grupe u latvijsku brigadu mehaniziranog pješaštva. Aktivnosti su većinom provedene na poligonu Čāpliena. "Pokazali smo da grupa održava visoku razinu spremnosti, ali i da su obuka i vježbe koje smo proveli povećali sposobnost cijele grupe da radi zajednički," zaključio je zapovjednik grupe kanadski pukovnik Craig Higgins.

NATO 2023. UD

04 / TRAVANJ

NOVA ČLANICA

Sjevernoatlantski savez proširio se deveti put u svojoj povijesti. I to treći put zaredom za jednu novu članicu. Od 4. travnja to je Finska. Zanimljivo, upravo na taj datum 1949. godine NATO je i utemeljen. Trenutačno, Savez ima 31 članicu, s tim da je Švedska vrlo blizu ulaska. Brze aplikacije za članstvo dosad neutralnih zemalja, ali bliskih partnerica NATO-a, uvelike su posljedica ruske agresije na Ukrajinu i nove sigurnosne situacije u Europi. "Finska je sigurnija i NATO je jači s Finskom kao saveznicom. Vaše su snage značajne i vrlo sposobne, vaša otpornost nema premcu i godinama su postrojbe iz Finske i zemalja NATO-a surađivale rame uz rame kao partneri. Od danas stojimo zajedno kao saveznici," rekao je glavni tajnik NATO-a Jens Stoltenberg na ceremoniji podizanja finske zastave ispred Stožera NATO-a.

05 / SVIBANJ

VJEŽBA NA FRANCUSKOM TLU

Saveznici u 2023. nisu vježbali samo na istoku Starog kontinenta. Tijekom 5. svibnja na francuskom je tlu završena vojna vježba Orion 2023 koja je počela još u veljači. Iako su organizatori bile francuske oružane snage, sudjelovali su vojnici iz još 14 savezničkih zemalja. Zadnja, četvrta faza Oriona bila je najintenzivnija, sa scenarijem u kojоj je Francuska predvodila multinacionalnu koaliciju protiv imaginarnog neprijatelja. Suprotstavljene postrojbe bile su otprilike iste snage, a operacije su pokrile sve operativne domene (kopno, zrak, more, svemir, kibernetički prostor). Prva zadaća koalicije bila je uspostava zračne nadmoći, a potom i kopnene operacije kojima su oslobođena okupirana područja imaginarne regije *Arnlund*. Faza je trajala 19 dana, sudjelovalo je 12 000 vojnika (1700 savezničkih), 2600 taktičkih vozila, oko 40 helikoptera, 50 borbenih aviona, deset transportnih aviona i brojne besposadne letjelice.

06 / LIPANJ

20 GODINA ACT-a

Savezničko zapovjedništvo za transformaciju (ACT) , jedno od dvaju glavnih NATO-ovih zapovjedništava, 7. je lipnja u američkom gradu Norfolku u Virginiji proslavilo 20. obljetnicu utemeljenja. Prethodnica ACT-a bilo je Savezničko zapovjedništvo Atlantik, no nakon terorističkih napada na SAD 11. rujna 2001. čelnici NATO-a shvatili su da trebaju novu zapovjednu strukturu koja će biti svojevrsan arhitekt Saveza. ACT je fokusiran na buduće promjene, sposobnosti te interoperabilnost. Radi na konstantnoj transformaciji Saveza, te vodi razvoj strateških koncepata ratovanja za savezničke vojne strukture, snage, sposobnosti i doktrine.

VANAEST SLIKA

NATO

07 / SRPANJ

JEDINSTVO SAVEZA, POTPORA NAPADNUTOM

Događaj godine za NATO, barem kad je riječ o razinama na kojima se donose ključne odluke, bio je samit na razini čelnika država i vlasta. "NATO je ujedinjeniji no ikad prije," bila je jedna od glavnih poslanih poruka, a simboličan je značaj imalo i mjesto održavanja – glavni grad Litve. No, Savez je pokazao i da ima veliku partnersku mrežu jer su u Vilnius došli i čelnici Europske unije, Australije, Japana, Novog Zelanda, Južne Koreje te Ukrajine. Osobita pažnja posvećena je Ukrajini izloženoj ruskoj agresiji. Osnovano je Vijeće NATO-Ukrajina, a 12. je srpnja u Vilniusu održalo i prvi sastanak. Vijeće je zajedničko tijelo u kojem saveznici i Ukrajina sjede kao ravnopravni sudionici kako bi poboljšali politički dijalog, angažman, suradnju i težnje Ukrajine za članstvom u NATO-u. Vijeće omogućuje zajedničke konzultacije, donošenje odluka i aktivnosti. Također služi kao mehanizam križnih konzultacija između NATO-a i Ukrajine.

08 / KOLOVOZ

DUHOVI SLIJEĆU NA ISLAND

Američko ratno zrakoplovstvo (USAF) 13. je kolovoza u zrakoplovnu bazu Keflavik na Islandu poslalo zaista moćnu skupinu. Riječ je o namjenski organiziranim snagama s više od 150 zrakoplovaca, ali i tri bombardera B-2 Spirit inače stacionirana u bazi Whiteman u državi Missouri. *Duhovi* nisu bili u Europi od 2021. godine. Cilj misije bio je bolja integracija NATO-ovih snaga i zajedničkih ciljeva kolektivne obrane. Isto tako, radilo se na povećanju spremnosti za provedbu širokog spektra vojnih operacija. Podsjetimo, Island je članica NATO-a, ali oružane snage nemaju komponentu s borbenim avionima, pa zadaće nadzora zračnog prostora te zemlje u redovitim rotacijama obavljaju ratna zrakoplovstva savezničkih zemalja. Trenutačno je B-2 Spirit najmoderniji USAF-ov bombarder, barem dok u operativnu uporabu ne uđe B-21 Raider.

09 / RUJAN

NATO-ove PČELE

Na internetskim stranicama NATO-a 12. je rujna objavljena kratka priča o NATO-ovom službenom pčelaru. Belgijac Bruno Harmant brine se za košnice i pčele u kompleksu stožera Saveza u Bruxellesu. Naime, od 2020. godine košnice su postale dio inicijative kojom se stožer treba *ozeleniti*, tj. podići svijest zaposlenika i njihovih obitelji o bioodrživosti te raznolikosti. No, to je i dio veće agende NATO 2030, koja ima za cilj osigurati da se Savez može suočiti s budućim izazovima u različitim domenama i područjima, uključujući klimatske promjene. U svakom slučaju, NATO-ov pčelarski projekt počeo je s dvije, a sada se Bruno brine za četiri košnice. Tijekom ljeta, svaka ima oko 50 000 pčela. Med se kupi u svibnju i srpnju, iz svake košnice Bruno pokupi oko 25 kg, a još toliko ostavlja kako bi pčele preživjele zimu. Također, pčelar često drži radijacice za zaposlenike i obitelji na kojima ih upoznaje sa pčelarstvom, pčelama i njihovom važnošću za okoliš. Med se prodaje na dobrotovornim dražbama.

Foto: U.S. Air Force / Airman 1st Class Robert Hicks

10 / LISTOPAD

DODATNE SNAGE NA KOSOVU

Sigurnosna situacija na Kosovu zakomplicirala se krajem rujna. U okviru svoje misije KFOR, NATO je odgovorio slanjem dodatnih vojnika. Primjerice, 6. listopada doletjelo je oko dvije stotine pripadnika britanskih (na fotografiji), a 13. listopada 130 pripadnika rumunjskih oružanih snaga. Nove snage NATO je opisao kao razborit korak koji će osigurati da KFOR ispunji mandat koji je dobio od Ujedinjenih naroda - održavanje sigurnog i zaštićenog okruženja i slobode kretanja za sve ljudi na Kosovu. Dodatno raspoređivanje temeljilo se na zahtjevu NATO-ova vrhovnog zapovjednika savezničkih snaga u Europi, a odobrili su ga saveznici u Sjevernoatlantskom vijeću. NATO vodi mirovnu operaciju na Kosovu od 1999. u skladu sa svojim mandom, prema Rezoluciji 1244 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda. Prema priopćenju iz listopada, na Kosovu je bilo više od 4500 vojnika iz 27 zemalja saveznika i partnera.

11 / STUDENI

KRALJEVSKI NOSAČ PROTIV PODMORNICE

Velika NATO-ova vježba Neptune Strike 23-3 službeno je završila 10. studenog. Provedena je najvećim dijelom na moru, a osim ostalih brodova sudjelovali su i nosači. Talijanski ITS Cavour i španjolski ESP Juan Carlos bili su upućeni u područje Mediterana, a britanski Queen Elizabeth u Sjeverno more. Jedna od zanimljivosti vezanih uz vježbu jest da je tijekom nje britanski kapitalni brod bio prvi put stavljen u zapovjednu strukturu NATO-a. Među ostalim, kraljevski nosač i njegova udarna skupina djelovali su i s avionima F-35B. Dio scenarija bila je *igra mačke i miša* s norveškom podmornicom HNoMS Utstein, koja ga je trebala *potopiti*, a pritom izbjegći da ga otkrije protupodmornički helikopter Merlin.

12 / PROSINAC

A POBJEDNIK JE...

Ekipa koja stoji iza uređivanja internetskih stranica i društvenih mreža NATO-a na potonjim je objavila četiri fotografije koje je kandidirala za najbolju fotografiju u 2023. godini. Naravno, tema se odnosila na misije, operacije, obuke, vježbe i druge aktivnosti u okviru Saveza. Odluka je bila prepuštena pratiteljima i čitateljima, a na kraju je 18. prosinca najboljim proglašeno djelo pristiglo iz postrojbe The Royal Lancers (Kraljevski kopljanci) Britanske kopnene vojske. Glavni su likovi dvojica vojnika i njihovi konji. Britanci u operaciji Cabrit nadziru dio istočnog teritorija Saveza zajedno s pripadnicima 2. lublinske brigade Poljske teritorijalne obrane.

Foto: The Royal Lancers, British Army via NATO

Foto: Austal USA via US Navy

NOVI BROD AMERIČKE BESPOSADNE FLOTE

Američka ratna mornarica objavila je 11. siječnja vijest o događanju 13. prosinca prošle godine. U brodogradilištu tvrtke Austal USA u Mobileu, Alabama, tog je dana porinuto veliko besposadno plovilo Vanguard koje se gradi za potrebe mornarice u okviru programa Overlord. Puni je naziv novog broda Overlord Unmanned Surface Vessel Vanguard (OUSV3). Uz Austal, razvija ga i tvrtka L3Harris. Američka ratna mornarica za svoje besposadne brodove ima poseban ured Besposadni mornarički sustavi (Unmanned Maritime Systems (PMS 406)). Nakon što bude opremljen i testiran, Vanguard će samostalno zaploviti u San Diego, gdje će se pridružiti maloj floti koju čine dva srođna broda: OUSV2 Ranger i OUSV4 Mariner. Ti su brodovi, uz brodove Sea Hunter i Seahawk, dio posebnog Divizijuna besposadnih površinskih plovila 1 (Unmanned Surface Vessel Division One – USVDIV 1), zaduženog za ispitivanja i taktički razvoj brodova budućnosti. Vanguard je poseban po tome što je otpočetka projektiran da bude bez posade i ima veliku razinu autonomije. Sudionici programa ističu da će imati neke sposobnosti koje srođna plovila nemaju, a sa 62 i pol metra nešto je dulji, pa će moći nositi više goriva i korisnog tereta.

Foto: hmrzny.hu / László Kertész

FRANCUSKA NARUČILA JOŠ RAFALEA

Foto: U.S. Air Force / Staff Sgt. Ashley Sodolov

Francuska Glavna uprava za naoružanje (Direction générale de l'armement – DGA) objavila je 12. siječnja da je zadužila tvrtke Dassault Aviation, Thales, Safran i MBDA za proizvodnju i isporuku pete serije aviona Rafale te pripadajućih sustava za ratno zrakoplovstvo. Riječ je o 42 letjelice jednosjeda u najnovijem standardu F4. Francuski ministar obrane Sébastien Lecornu istaknuo je da je investicija vrijedna oko pet milijardi eura. Prema kratkom opisu koji je dala DGA, standard F4 uključuje integraciju radiostanice Contact, projektila MICA NG (New Generation) te digitalnog autonomnog ometaća BAN, koji je instaliran u Rafaleov sustav samoobrane SPECTRA. Iako u standardu F4, novi će avioni biti dizajnirani tako da se i 2030-ih mogu nadograditi na standard F5. Dassault u priopćenju navodi da novi ugovor s francuskom vladom, kao i ostali aktualni ugovori, osigurava tvrtki proizvodne aktivnosti u idućih deset godina. Francuska je u prvoj seriji (1993. godine), naručila 13 Rafalea, u drugoj (1999.) njih 48, u trećoj (2004.) 59, a u četvrtoj (2009. godine) 60. Tu vrijedi pribrojiti i posebnu narudžbu za 12 aviona iz 2021. godine, kojima Francuska zamjenjuje 12 aviona isporučenih Grčkoj. Naručena su, dakle, ukupno 234 Rafalea.

JOŠ MAĐARSKIH LEOPARDA

Ministarstvo obrane Mađarske objavilo je da su KoV-u, tj. 1. oklopnoj brigadi, 10. siječnja isporučena tri nova glavna borbena tenka Leopard 2A7HU. Riječ je o mađarskoj podinačici tenka 2A7+. Vojska je dosad preuzeila osam od ukupno naručena 44 tenka, s tim da je prvi stigao početkom prosinca prošle godine. Spomenuta brigada dobro je upoznata

s njemačkim tenkovima, jer raspolaze sa 12 rabljenih 2A4, koji su služili u prvom redu za obuku i druge oblike *uhodavanja* sa sustavom. Posao s tenkovima 2A7HU procjenjuje se na otprilike 500 milijuna eura, s tim da se isporuka svih očekuje do kraja 2025. godine. Oklopljeni trup tenka Leopard 2A7HU dug je 7,7 m, a s topom uperenim prema na-

prijed 11 m. Visok je 3,03 m, a širok 3,76 m bez dodatnog oklopa. Rheinmetallov top L55A1 kalibra 120/55 može učinkovito gađati ciljeve sa 5000 metara udaljenosti, a u oružnom je paketu i spregnuta strojnica 7,62 mm i daljinski upravljana strojnica 12,7 mm. Bacači dimnih granata kalibra 16 x 76 mm mogu koristiti i eksplozivne granate.

VOJNA TEHNIKA // NOVOSTI

JAVELINI ZA KOSOVO?

Američka Agencija za obrambeno-sigurnosnu suradnju objavila je 11. siječnja da je State Department odobrio potencijalnu prodaju prijenosnih protuoklopnih sustava Javelin (na fotografiji kod američkog vojnika) Kosovu. Riječ je o 24 lansera LWCLU (Lightweight Command Launch Unit) i 240 operativnih projektila FGM-148F. Paket vrijedan oko 75 milijuna dolara uključio bi i obuku, simulatore, literaturu i druge oblike potpore. Amerikanci u priopćenju navode: "(...) prodaja će poboljšati dugoročne kapacitete Kosova u obrani svoje suverenosti i teritorijalnog integriteta (...)".

Foto: U.S. Army / Pfc. Caleb Foreman

Bude li posao realiziran, Kosovske snage sigurnosti bit će treća vojska iz jugoistočne Europe koja će se služiti Javelinom. Sustave koje proizvode tvrtke Lockheed Martin i

Raytheon 2022. godine kupila je Albanija, a nedavno je Rumunjska dobila američko odobrenje za nabavu 263 projektila u vrijednosti 80 milijuna dolara.

DRUGA BRAZILSKA PODMORNICA SCORPÈNE

Foto: Naval Group

Brazilska ratna mornarica uvela je 12. siječnja u operativnu uporabu drugu od četiri dizelsko-električne podmornice tipa Scorpène, koje se nabavljaju u okviru programa ProSub. Ceremonija

je održana u mornaričkoj bazi Itaguaí. Nova podmornica, Humaitá, izgrađena je u cijelosti brazilskim kapacitetima u brodogradilištu Itaguaí Construções Navais (ICN) zahvaljujući transferu tehnologije iz Francuske, tj. brodograđevne tvrtke Naval Group. Prva podmornica – Riachuelo, po kojoj je nazvana cijela brazilska klasa podmornica Scorpène, u operativnoj je uporabi od 2022. Treća i četvrta nazvane su Tonelero i Angosturarebale, a trebale bi biti porinute 2024., odnosno 2025. godine.

Humaitá je prije isporuke i operativne uporabe uspješno prošla potrebna testiranja. Kao i druge podmornice klase Riachuelo, duga je 70,6 m, s promjerom 6,2 m. Površinska istisnina iznosi 1740, a podvodna 1900 tona. Pokreću je četiri dizelska motora MTU 12V 396 SE84 te jedan električni motor Jeumont-Schneider EPM Magtronic. Maksimalna brzina je 21 čvor. Podmornice su opremljene sa šest lansirnih cijevi za torpede i projektile. Među oružjem su teški torpedi F21 francuske proizvodnje, a Brazil je njihov prvi strani kupac.

ZAPOVJEDNA AMFIBIJA ZA USMC

Tvrtka BAE Systems 12. siječnja objavila je priopćenje o isporuci novog oklopног vozila Marinskom korpusu SAD-a. Riječ je o prvom primjerku amfibijskog borbenog vozila na kotačima ACV (Amphibious Combat Vehicle) i inačici za zapovjedanje i nadzor ACV-C (Command

and Control), koji je izšao iz serijske proizvodnje. Služit će kao amfibijsko mobilno zapovjedno središte koje posadi omogućuje uvid u situaciju te planiranje operacija na samom borbenom području.

Serijska proizvodnja vožila ACV započela je nakon

što je BAE Systems u prosincu 2020. dobio ugovor. Prije prvog vozila u inačici ACV-C, proizvedena su i isporučivana vozila ACV-P (Personnel), čija je primarna zadaća prijevoz 13 marinaca pod punom borbenom opremom. Trenutačno su u proizvodnji i

demonstracijska vozila u inačici naoružanoj daljinški upravljanom stanicom s topom kalibra 30 mm (ACV-30). Četvrta inačica koju će nabavljati marinci je ACV-R (Recovery). U fazi je dizajniranja, a služit će za popravke, održavanje te potporu.

Foto: U.S. Marine Corps / Lance Cpl. Willow

BELGIJCI KUPUJU ARQUUS?

Belgijska tvrtka John Cockerill, poznata po proizvodnji kupola i oružnih stanica za oklopna vozila, 15. siječnja objavila je da je blizu realizacije kupnje francuskog proizvođača oklopnih vozila Arquus. Potonja je tvrtka trenutačno u vlasništvu Volva, a vrijednost transakcije još nije objavljena. Pregоворi traju, a sve još mora biti riješeno i na razinama vlada. Realizira li se kupnja, John Cockerill u ponudu će moći dodati niz tipova oklopnih vozila na kotačima i vojnih kamiona. Primjerice, Arquusova vozila čine 90 posto vozila na kotačima francuskog KoV-a. Arquus, štoviše, već nudi svoj oklopni transporter VAB Mk3 (na fotografiji) u inačici za vatrenu potporu s Cockerillovom kupolom i topom kalibra 90 mm.

Foto: John Cockerill

KIBERNETIČKI PROSTOR

STRATEGIJA KIBERNET

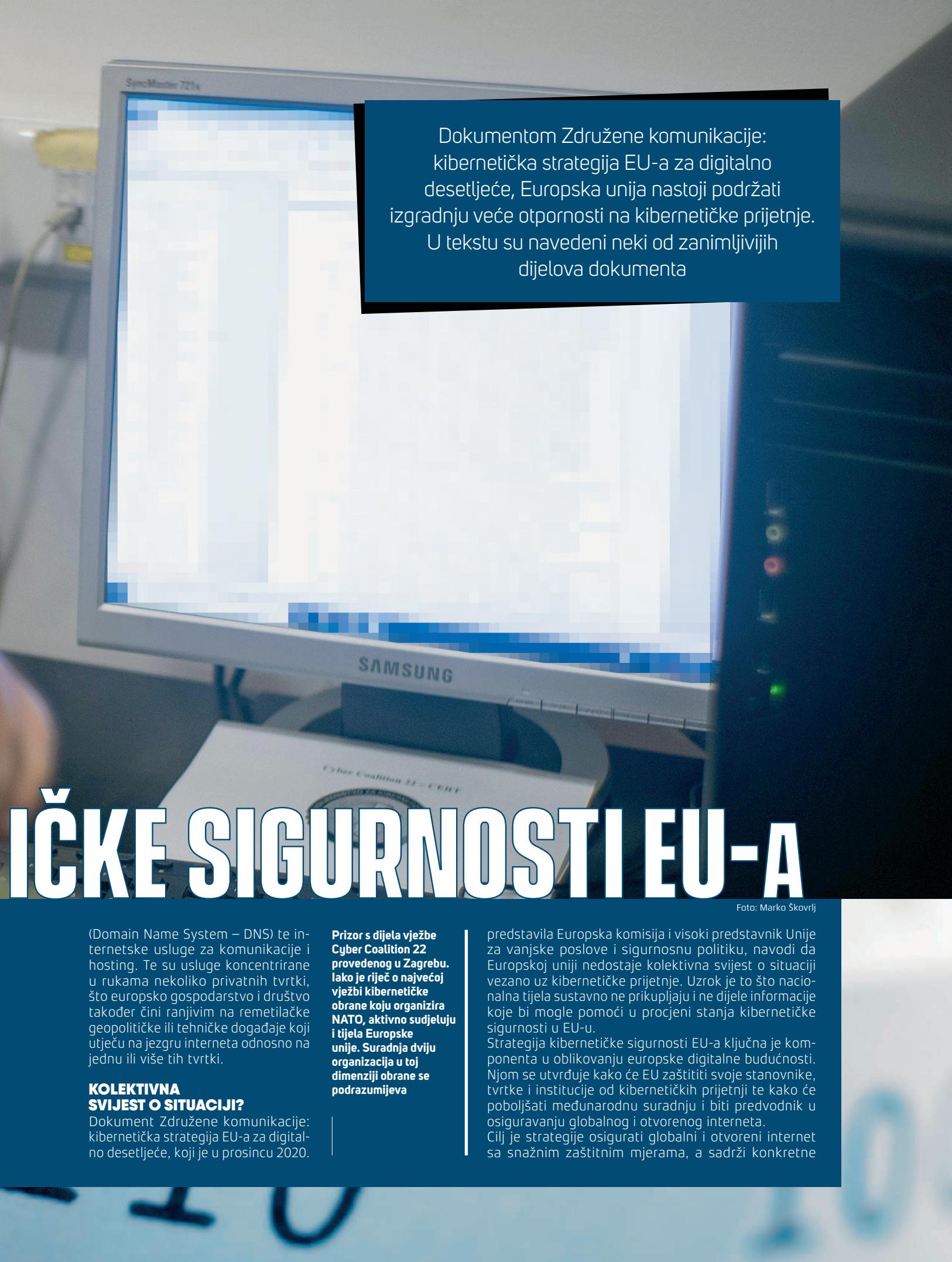
Kibernetička sigurnost sastavni je dio sustava sigurnosti Evropske unije. Predviđa se da će do 2025. broj povezanih digitalnih uređaja u svijetu narasti na 25 milijardi, od čega će četvrtina biti u Europi. Dakle, kibernetički napadi mogu više nego ikad prije utjecati na opću sigurnost.

Prijetnje u kibernetičkom prostoru često su povezane s geopolitičkim napetostima i ponekad dovode do prijetnji globalnom i otvorenom kibernetičkom prostoru, kao i vladavini prava, te-

PRIPREMIO
Vladimir Štimac

meljnim pravima, slobodi i demokraciji. Kibernetički prostor sve se više iskorištava u političke i ideološke svrhe. Hibridne prijetnje kombiniraju kampanje dezinformiranja s kibernetičkim napadima na infrastrukturu, gospodarske procese i demokratske institucije. Te aktivnosti potkopavaju međunarodnu sigurnost i stabilnost, kao i pogodnosti koje kibernetički prostor donosi gospodarskom, društvenom i političkom razvoju. To je pokazao i rat u Ukrajini, gdje se ruska agresija očituje i u tzv. petoj dimenziji ratovanja, odnosno kibernetičkom prostoru.

Prijetnje kritičnim infrastrukturnama velik su globalni rizik. Internet ima decentraliziranu arhitekturu bez središnje strukture. Uspio je održati eksponencijalni rast količine prometa, istodobno se oslanjajući na temeljne funkcije globalnog i otvorenog interneta, kao što je sustav naziva domena

Dokumentom Združene komunikacije: kibernetička strategija EU-a za digitalno desetljeće, Europska unija nastoji podržati izgradnju veće otpornosti na kibernetičke prijetnje. U tekstu su navedeni neki od zanimljivijih dijelova dokumenta

IČKE SIGURNOSTI EU-A

Foto: Marko Škovrlj

(Domain Name System – DNS) te internetske usluge za komunikacije i hosting. Te su usluge koncentrirane u rukama nekoliko privatnih tvrtki, što europsko gospodarstvo i društvo također čini ranjivim na remetilačke geopolitičke ili tehničke događaje koji utječu na jezgru interneta odnosno na jednu ili više tih tvrtki.

KOLEKTIVNA SVIJEST O SITUACIJI?

Dokument Združene komunikacije: kibernetička strategija EU-a za digitalno desetljeće, koji je u prosincu 2020.

Prizor s dijela vježbe Cyber Coalition 22 provedenog u Zagrebu. Iako je riječ o najvećoj vježbi kibernetičke obrane koju organizira NATO, aktivno sudjeluju i tijela Europske unije. Suradnja dviju organizacija u toj dimenziji obrane se podrazumijeva

predstavila Europska komisija i visoki predstavnici Unije za vanjske poslove i sigurnosnu politiku, navodi da Europskoj uniji nedostaje kolektivna svijest o situaciji vezano uz kibernetičke prijetnje. Uzrok je to što nacionalna tijela sustavno ne prikupljaju i ne dijele informacije koje bi mogle pomoći u procjeni stanja kibernetičke sigurnosti u EU-u.

Strategija kibernetičke sigurnosti EU-a ključna je komponenta u oblikovanju europske digitalne budućnosti. Njom se utvrđuje kako će EU zaštititi svoje stanovnike, tvrtke i institucije od kibernetičkih prijetnji te kako će poboljšati međunarodnu suradnju i biti predvodnik u osiguravanju globalnog i otvorenog interneta. Cilj je strategije osigurati globalni i otvoreni internet sa snažnim zaštitnim mjerama, a sadrži konkretnе

KIBERNETIČKI PROSTOR

Foto: ENISA / European Union

prijedloge za tri područja djelovanja EU-a. Prvo je otpornost, tehnološka suverenost i vodstvo. Drugo je izgradnja operativnih kapaciteta za sprečavanje, odvraćanje i odgovor. Treće je poboljšanje globalnog i otvorenog kibernetičkog prostora.

Europska unija obvezala se poduprijeti tu strategiju dosad nevidjenom razinom ulaganja u svoju digitalnu tranziciju, tijekom sedam godina od njezina donošenja.

Dio interijera zgrade Agencije EU-a za kibernetičku sigurnost (European Union Agency for Cybersecurity – ENISA) u Ateni

Foto: European Union Naval Force Operation Atalanta

Kibernetička sigurnost mora biti integrirana u sva ta *digitalna* ulaganja, posebno u ključne tehnologije poput umjetne inteligencije (Artificial Intelligence – AI), enkripcije i kvantnog računarstva. To može potaknuti rast europske kibernetičke industrije. Europski obrambeni fond (European Defence Fund – EDF) podržat će rješenja europske kibernetičke obrane kao dio europske obrambene tehnološke i industrijske baze. Kritična infrastruktura i osnovne usluge EU-a sve su više međuovisne i digitalizirane. Sve povezano s internetom u EU-u treba biti sigurno što se tiče dizajna (znači, sigurnost se mora uzeti u obzir već u njihovu stvaranju) i otporno na kibernetičke incidente. To je ključno kako bi se privatnom i javnom sektoru EU-a pružila mogućnost izbora između najsigurnijih infrastruktura i usluga. Nadolazeće desetljeće prilika je da EU postane predvodnik razvoja sigurnih tehnologija.

UMREŽENI CENTRI

Privatne tvrtke, javne institucije i nacionalna tijela uspostavili su timove za odgovor na računalne sigurnosne incidente (Computer Security Incident Response Teams – CSIRT) i sigurnosne operativne centre (Security Operations Centres – SOC). Sigurnosni operativni centri ključni su za prikupljanje zapisa i izolaciju sumnjivih dogadaja na komunikacijskim mrežama koje nadziru. Oni to čine identifikacijom signala i uzoraka i korištenjem znanja o prijetnjama iz velikih količina podataka koje je potrebno procijeniti. Rad u tim centrima vrlo je zahtjevan zbog čega umjetna inteligencija, a posebno tehnike strojnog učenja, mogu pružiti neprocjenjivu pomoći. Komisija predlaže izgradnju mreže sigurnosnih operativnih centara širom Unije pružanjem podrške poboljšanju postojećih centara te uspostavom novih. Podržat će i obuku i razvoj vještina osoblja koje upravlja tim centrima. Na temelju analize potreba provedene s relevantnim dionicima i uz potporu Agencije EU-a za kibernetičku sigurnost (European Union Agency for Cybersecurity – ENISA), planirana su značna sred-

SIGURNA KOMUNIKACIJSKA INFRASTRUKTURA

Satelitske komunikacije Europske unije trebaju podrazumijevati sigurne svemirske komunikacijske sposobnosti za potrebe misija i operacija kojima upravlja EU i zemlje članice. Zemlje članice obvezale su se na suradnju s Europskom komisijom u uspostavi sigurne kvantne komunikacijske infrastrukture (Quantum communication infrastructure – QCI) za Europu. QCI će javnim tijelima ponuditi potpuno novi način prijenosa povjerljivih informacija korištenjem *ultrasigurnog* oblika enkripcije za zaštitu od kibernetičkih napada i izgrađenog europskom tehnologijom. Jedna od glavnih komponenti QCI-ja postajeće su zemaljske optičke komunikacijske mreže koje povezuju strateška mjesa na nacionalnoj i prekograničnoj razini, a druga povezani sateliti koji pokrivaju cijelu Uniju.

stva za potporu javno-privatnoj i prekograničnoj suradnji u stvaranju nacionalnih i sektorskih mreža, uključujući i mala i srednja poduzeća.

Zemlje članice potiču se na sudjelovanje u financiranju tog projekta. Centri bi tada mogli učinkovitije dijeliti i korelirati otkrivene signale i stvarati visokokvalitetne obavještajne podatke o prijetnjama.

Zahvaljujući održivoj suradnji takva će mreža vlastima i svim zainteresiranim dionicima pružati pravodobna upozorenja o kibernetičkim sigurnosnim incidentima. Služit će kao pravi štit za kibernetičku sigurnost EU-a, sposoban otkriti potencijalne prijetnje prije nego što prouzroče štetu velikih razmjera.

ZAJEDNIČKA PLATFORMA JCU

Kibernetički incidenti, bilo da su slučajni ili ih izaziva namjerno kriminalno ili protivničko djelovanje državnih odnosno nedržavnih aktera, mogu prouzročiti golemu štetu. EU podržava zemlje članice u obrani njihovih građana, kao i njihovih gospodarskih i nacionalnih sigurnosnih interesa, uz puno poštivanje temeljnih prava i sloboda i vladavine prava. Nekoliko združenih skupina, koje se sastoje od mreža, institucija, tijela i agencija EU-a, kao i tijela zemalja članica, odgovorno je za sprečavanje, obeshrabriranje, odvraćanje i odgovor na kibernetičke prijetnje.

Europska unija uspostavlja platformu nazvanu Zajednička jedinica za kibersigurnost (Joint Cyber Unit – JCU), koja služi kao virtualna i fizička platforma za suradnju različitih tijela i skupina zaduženih za kibernetičku sigurnost EU-a, s fokusom na operativnoj i tehničkoj koordinaciji protiv velikih prekograničnih kibernetičkih incidenta i prijetnji.

Platforma treba rješiti dvije glavne *praznine* koje povećavaju ranjivost i neučinkovitost u odgovoru na prijetnje i incidente koji pogadaju Uniju. Prvo, civilna i diplomatska tijela, tijela za provedbu zakona i tijela specijalizirana za kibernetičku obranu nemaju odgovarajući prostor za strukturiranu suradnju.

Logo na španjolskoj fregati ESPS Victoria tijekom operacije EU NAVFOR ATALANTA u prosincu 2019. Kibernetička sigurnost podrazumijeva se u misijama i operacijama kojima upravlja Unija i njezine članice

NAJBOLJA RADNA SNAGA

Napori EU-a da razvije, privuče i zadrži najbolje stručnjake za kibernetičku sigurnost čine važnu komponentu zaštite od kibernetičkih prijetnji. Stoga se posebna pozornost mora posvetiti razvoju, privlačenju i zadržavanju nadarenog i perspektivnog osoblja. Osim toga, Komisija će, zajedno s Uredom EU-a za intelektualno vlasništvo pri Europolu, ENISA-om, zemljama članicama i privatnim sektorom, razviti alate za podizanje svijesti i smjernice za povećanje otpornosti poduzeća EU-a na krađu intelektualnog vlasništva omogućenu kibernetičkim uređajima.

Obrazovanje, uključujući strukovno obrazovanje i osposobljavanje, podizanje svijesti i vježbe, također bi trebalo dodatno povećati kibernetičku sigurnost i vještine kibernetičke obrane na razini EU-a.

Europski tim – pobjednici na natjecanju 2. međunarodni izazov kibernetičke sigurnosti održanom u kolovozu 2023. u San Diegu, SAD

Foto: ENISA / European Union

KIBERNETIČKI PROSTOR

GLOBALNI KIBERNETIČKI PROSTOR

EU bi trebao i dalje suradivati s međunarodnim partnerima na promicanju političkog modela i vizije kibernetičkog prostora utemeljenog na vladavini prava, ljudskim pravima, temeljnim slobodama i demokratskim vrijednostima koje donose globalni društveni, gospodarski i politički razvoj. EU bi u tu svrhu trebao nastaviti suradnju s *trećim zemljama*, kako bi se razvila i provedla koherentna i cijelovita međunarodna kibernetička politika. Kako bi promicao i branio svoju viziju kibernetičkog prostora na međunarodnoj razini, EU treba pojačati svoj angažman i vodstvo u međunarodnim procesima normizacije te povećati svoju zastupljenost u međunarodnim i europskim tijelima za normizaciju, kao i u drugim organizacijama za razvoj standarda. Međunarodnu standardizaciju sve više koriste treće zemlje za promicanje svojih političkih i ideoloških ciljeva, koji često nisu u skladu s vrijednostima EU-a.

Europska unija mora i nadalje poboljšavati suradnju s NATO-om, posebice u interoperabilnosti kibernetičke obrane. U tom bi kontekstu Unija trebala težiti povezivanju relevantnih struktura s NATO-ovim projektom Federated Mission Networking, omogućujući mrežnu interoperabilnost s NATO-om i partnerima. Osim toga, nužna je suradnja EU-a i NATO-a u obrazovanju, osposobljavanju i vježbama. Dobar primjer suradnje treba biti ona između Europskog učilišta za sigurnost i obranu (European Security and Defence College – ESDC) i NATO-ova Središta izvrsnosti za kibernetičku obranu (NATO Cooperative Cyber Defence Centre of Excellence – CCDCOE).

Kako bi osigurao da sve zemlje mogu iskoristiti društvene, ekonomske i političke prednosti interneta i primjene tehnologija, EU nastavlja podupirati svoje partnere u povećanju njihove kibernetičke otpornosti i kapaciteta za istraživanje i kazneni progon kibernetičkog kriminala i rješavanje kibernetičkih prijetnji.

Foto: NATO

Glavni tajnik NATO-a Jens Stoltenberg i predsjednica Europske komisije Ursula von der Leyen

Sastanak Vojnog odbora EU-a u formatu načelnika glavnih stožera u Sevilli u listopadu 2023. godine. EU je 2018. kibernetički prostor identificirao kao domenu operacija

Drugo, relevantni dionici kibernetičke sigurnosti još nisu uspjeli iskoristiti puni potencijal operativne suradnje i međusobne pomoći unutar postojećih mreža i zajednica. To je uključivalo nepostojanje platforme koja bi omogućila operativnu suradnju s privatnim sektorom. JCU bi trebao poboljšati i ubrzati koordinaciju i omogućiti Europskoj uniji odgovor na kibernetičke incidente i krize velikih razmjera. JCU ne bi bio dodatno, samostalno tijelo, niti bi utjecao na nadležnosti i ovlasti nacionalnih tijela za kibernetičku sigurnost. Umjesto toga, JCU bi omogućio dionicima međusobnu potporu.

JCU treba ispuniti tri glavna cilja. Prvo, osigurati spremnost svih relevantnih tijela koja se bave kibernetičkom sigurnošću; drugo, razmjenom informacija pružiti kontinuiranu zajedničku svijest o situaciji; treće, ojačati sposobnosti koordiniranog odgovora i oporavka.

SUZBIJANJE KRIMINALA, POJAČAVANJE OBRAНЕ

Velika ovisnost današnjeg društva i institucija o *online* alatima dovela je do situacije u kojoj istraga gotovo svih vrsta kriminala ima i digitalnu komponentu.

Učinkovito suzbijanje kibernetičkog kriminala ključni je faktor u osiguranju kibernetičke sigurnosti. Odvraćanje se ne može postići samo otpor-

Foto: EEAES Press Team via morh.hr

noću sustava već i identifikacijom i kaznenim progonom počinitelja. Stoga je ključno poticati suradnju i razmjenu informacija između aktera kibernetičke sigurnosti i tijela koja provode zakone.

Kao važan element tog odgovora, EU i nacionalna tijela trebaju proširiti i poboljšati kapacitete tijela koja istražuju kibernetički kriminal. Tijela koja provode zakone moraju biti potpuno opremljena za digitalne istrage. Komisija stoga podupire poboljšanje digitalnih kapaciteta tijela koja provode zakone, pružajući im potrebne vještine i alate. Osim toga, Europol će i dalje razvijati svoju komponentu stručnog središta za potporu nacionalnim tijelima koja provode zakone u borbi protiv kriminala u kibernetičkom prostoru.

Komisija će nastaviti rad na pružanju odgovarajućih kanala i tumačenju pravila za dobivanje prekograničnog pristupa elektroničkim dokazima za kaznene istrage. EU se koristi i svojim alatima kibernetičke diplomacije za sprečavanje, obeshrabrivanje, odvraćanje i odgovor na zlonamjerne kibernetičke aktivnosti. Potonje bi se trebale rješavati učinkovitim i sveobuhvatnim zajedničkim diplomatskim odgovorom EU-a, uz primjenu niza mjera dostupnih na razini EU-a.

Osim toga, EU bi trebao poduzeti daljnje napore za jačanje suradnje s međunarodnim partnerima, uključujući NATO.

POTICANJE SURADNJE

EU i zemlje članice moraju povećati sposobnost sprečavanja kibernetičkih prijetnji i odgovora na njih. Unija ima okvir za politiku kibernetičke obrane (Cyber Defence Policy Framework – CDPF). EU je 2018. godine kibernetički prostor identificirao kao domenu operacija. Tijekom 2021. usvojen je dokument Vojna vizija i strategija o kibernetičkom prostoru kao domeni operacija (Military Vision and Strategy on Cyberspace as a Domain of Operations), čiji je cilj temeljiti definirati kibernetički prostor kao domenu operacija te povezane vojne misije i operacije.

EU i zemlje članice trebaju poticati razvoj najsuvremenijih sposobnosti kibernetičke obrane putem svojih različitih

Ilustracija: ENISA / European Union

SIGURNOST U INSTITUCIJAMA EU-a

Tijela i agencije EU-a redovite su mete kibernetičkih napada, posebno kibernetičke špijunaže. Međutim, razina njihove kibernetičke otpornosti i sposobnosti u otkrivanju zlonamjernih kibernetičkih aktivnosti i odgovora na njih znatno varira. Stoga je dosljednim i ujednačenim pravilima potrebno poboljšati ukupnu razinu kibernetičke sigurnosti.

U području informacijske sigurnosti postignut je napredak prema većoj dosljednosti pravila za zaštitu klasificiranih podataka EU-a. Međutim, interoperabilnost klasificiranih informacijskih sustava ostaje ograničena, što otežava prijenos informacija među različitim subjektima. EU bi trebao dodatno razviti i sposobnost sigurnog komuniciranja s relevantnim partnerima.

Današnji i budući trendovi rada na daljinu također će zahtijevati daljnja ulaganja u sigurnu opremu, infrastrukturu i alate koji omogućuju takav rad s osjetljivim i povjerljivim podacima.

Za sve institucije, tijela i agencije EU-a postoje programi kojima se podiže svijest osoblja, *kibernetička higijena* i podržava zajednička kultura kibernetičke sigurnosti.

politika i instrumenata. To zahtijeva naglasak na razvoju i primjeni ključnih tehnologija kao što je umjetna inteligencija, enkripcija i kvantno računarstvo. Akcijski plan Komisije o sinergiji između civilne, obrambene i svemirske industrije usvojen 2021. godine potiče daljnju potporu suradnji na razini programa, tehnologija, inovacija i startupova.

Osim toga, potrebno je razviti sinergiju među inicijativa za kibernetičku obranu pokrenutim u drugim okvirima, uključujući projekte u okviru Stalne strukturirane suradnje (Permanent Structured Cooperation – PESCO). Ukratko, iz zaključka koji proizlazi iz dokumenta treba istaknuti da usklađena provedba Strategije kibernetičke sigurnosti EU-a pridonosi poboljšanju kibernetičke sigurnosti i jačanju položaja Unije na globalnoj razini. EU treba raditi na prihvatanju standarda i normi kibernetičke sigurnosti za ključne usluge i kritičnu infrastrukturu, kao i na razvoju te primjeni novih tehnologija.

RAZVOJ PROTUOKLOPNIH VOĐENIH SUSTAVA

[V. DIO]

Foto: arhiva Hrvatskog vojnika

Uporaba mikrokabela za upravljanje projektilima otpočetka je imala nedostatke. Prvi je da mikrokabel s pripadajućim kalemom zauzima prostor u projektilu i povećava masu sustava. Nadalje, s povećanjem brzine leta i dometa povećavala se i vjerojatnost pucanja mikrokabela – što zbog problema s odmotavanjem, što zbog zapinjanja za okolne objekte. U europskim uvjetima mikrokabel je mogao zapeti za vrlo velik broj objekata,

počevši od drveća pa do kabela za prijenos električne energije. Ne iznenađuje stoga da su projektanti tražili način zamjene mikrokabela nečim pouzdanim.

Jedno je od rješenja zamjena mikrokabela radionavođenjem. To su rješenje krajem Drugog svjetskog rata razmatrali projektanti iz nacističke Njemačke, ali nisu stigli napraviti operativni sustav. Prvi su uspjeli Sovjeti – razvoj sustava 3K11 Falanga dovršen je 1964.

godine. Glavni dio bio je veliki protuoklredni projektil 3M11 Flejta (flauta). Sustav Falanga izvorno je projektiran kao zamjena za protutenkovske topove, a ne kao prijenosni sustav namijenjen naoružavanju pješaštva.

Umjesto mikrokabela uporabljeno je radionavođenje, ali operater je morao ručno navoditi projektil na cilj. Kako je domet projektila Flejta bio samo 2,5 km, ubrzo je zamijenjen poboljšanim projektilom 9M17 Škorpion dometa 3,5 km.

Sovjetska vojska i inženjeri prvi su uspjeli razviti sustave POVRS koji se vode *bez žice* te su pokušali iskoristiti tu prednost stavljujući ih na različite platforme

TEKST
Mario Galić

FLAUTE, ŠKORPIONI I KOBRE

NOVE PLATFORME

Masa Flejte bila je čak 27 kg, a duljina 1160 mm. Bio je prevelik za prijenosni sustav pa je odlučeno da će se ugraditi na vozila. I to na specijalizirana vozila, koja će biti naoružana isključivo protuoklopnim vođenim sustavima. Kombinacijom projektila 3M11 Flejta i borbenog vozila na kotačima BRDM-1 nastao je lovac tenkova 2P32. Stražnji dio vozila rekonstruiran je kako bi se napravilo mesta za ugradnju izvlačivog

Hrvatska vojska tijekom Domovinskog rata koristila je na helikopterima Mi-24V kombinaciju sustava 9K114 Šturm-V i projektila 9M114 Kokon. Projektili su na krajnjim vanjskim podvjesnicima

lansera s četiri projektila. Kako je BRDM-1 imao zadovoljavajuća terenska svojstva te je čak mogao i ploviti brzinom od 9 km/h, 2P32 bio je teoretski vrlo potentno oružje. Međutim, projektil Flejta ubrzo se pokazao nepouzdanim. Neki su problemi otklonjeni dolaskom projektila 9M17 Skorpion. Povećana je, prije svega, razina pouzdanosti. Ručno navođenje kao najveći problem riješeno je dolaskom izvedenice 9M17P Skorpion-P, koja je dobila poluautomatski sustav navođenja. Falanga je prvi sovjetski protuoklopni vođeni raketni sustav koji je ugrađen na letjelice. U malom broju instaliran je na naoružane helikoptere Mi-4AV. Letjelica pod tom oznakom ponavljaće je bila eksperimentalni projekt testiranja mogućnosti

PODLISTAK

naoružavanja helikoptera. Sam Mi-4 bio je kopija američkog helikoptera H-19 Chickasaw tvrtke Sikorsky. Sovjetski proizvod bio je veliki helikopter s najblaže rečeno slabim letnim značajkama. No u nedostatku boljeg, sovjetsko zrakoplovstvo odlučilo je na njemu testirati mogućnosti naoružavanja. I kao takav, Mi-4AV tako je dobro poslužio za testiranja i shvaćanja problematike naoružavanja helikoptera. Tako je ugradnja sustava Falanga pokazala da se moraju izvesti mnoge inovacije i poboljšanja. Helikopterska inačica sustava Falanga zahtijevala je dva nova, dodatna sustava: laki lansirni sustav 2P32M/K-4V i sklop antene za vođenje pod nazivom Raduga-F. Letna testiranja odmah su potvrdila ono što su svi naslučivali – ručno upravljanje projektilem s tako nestabilne platforme kao što je helikopter vrlo je loše rješenje. Čak i kad bi helikopter samo lebdio, vibracije i mala zanošenja onemogućavaju operatera pri pogađanju cilja.

PREMA RJEŠENJU PROBLEMA

Ipak, Sovjeti su iskoristili iskustva i naučene lekcije tijekom razvoja jurišnog helikoptera Mi-24. Iako su prvi Mi-24A koristili sustav Falanga-M s ručnim navođenjem, ubrzo je zamijenjen sustavom Falanga-P koji koristi projektil 9M17P Skorpion-P, a kasnije sustavom Falanga-MP s projektilom 9M17MP. Oba sustava koristila su poluautomatski sustav navođenja, što je znatno povećavalo vjerojatnost pogađanja, iako ne do kraja. Jer operater i kod poluautomatskog sustava navođenja prati cilj tako da križić končanice drži na cilju cijelo vrijeme, od trenutka lansiranja rakete do njezina udara u cilj. Istodobno, projektil usmjerava sustav navođenja. Pritom svaka promjena smjera ljeta helikoptera može dovesti do pomicanja križića končanice s cilja i stoga do promašaja. S druge strane, lebdjenje ili letenje vrlo malom brzinom znatno povećava rizik od pogađanja i obaranja helikoptera.

Sovjetski projektanti taj su problem pokušavali riješiti razvojem sve bržih projektila kako bi se skratilo vrijeme od lansiranja do pogađanja i time posredno skratilo vrijeme izloženosti helikoptera. Zbog toga je razvijen pro-

Sovjeti su imali ideju da bi upravo protuoklopni vođeni projektili trebali dati prednost njihovim tenkovima

tuoklopni sustav 9K114 Šturm s projektilom 9M114 Kokon. Taj je sustav razvio konstrukcijski biro Kolomna. Za uporabu na helikopterima razvijena je inačica 9K114 Šturm-V (Vertolet-nij). Razvoj je dovršen 1978., kad Šturm-V ulazi u naoružanje helikoptera Mi-24V.

9M114 Kokon bio je velik projektil. Duljina mu je bila 1625 mm, a masa 31,4 kg (zajedno s kontejnerom 46,5 kg). Domet prvih inačica bio je 5000 m. Kako bi se povećala vjerojatnost pogađanja i skratilo vrijeme izloženosti helikoptera, brzina projektila povećana je na 345 m/s. Bojna glava mase 5,3 kg imala je probognost 600 mm homogenog čeličnog oklopa. Zbog što jednostavnije uporabe (ali i čuvanja i prevoženja), projektil je stavljen u kontejner od stakloplastike koji istodobno služi i kao lanser.

Naknadno su razvijeni još napredniji projektili 9M114M1 i 9M114M2 Kokon-M. Najveći domet prvog iznosio je 6000, a drugog 7000 m. To je postignuto povećanjem duljine projektila i ugradnjom snažnijih raketnih motora. Ugrađene su i bojne glave veće mase (7,4 kg), čime je probognost povećana na 950 mm.

Elektrooptički sklop sustava Šturm-V na helikopterima Mi-24V smješten je na samom nosu helikoptera ispod kabine ciljača. Desno je bio postavljen novi teleskopski cilnik koji povećava osam puta, integriran u novi elektrooptički sustav s IC lokatorom. Lijevo je postavljena nova antena Reduga-S. Radiosustav za prenošenje zapovijedi do projektila radio je na pet fiksnih frekvencija u milimetarskom valnom području s dva sustava za kodiranje kako bi se minimizirao rizik od elektroničkog ometanja.

Hrvatska vojska tijekom Domovinskog rata koristila je na helikopterima Mi-24V kombinaciju sustava 9K114 Šturm-V i projektila 9M114 Kokon.

Protuoklopni projektil 3M11 Flejta bio je glavni dio sustava 3K11 Falanga. Razvoj je dovršen 1964. godine

MOŽE I IZ TOPA

Američka vojska vrlo je brzo zaključila da je razvoj vođenih projektila koji se ispaljuju/lansiraju iz tenkovskih topova promašaj. No, sovjetska vojska imala je bitno drugačiji pristup. Smatrala je da upravo takvi projektili mogu otkloniti neke slabosti njezinih tenkova. Prva slabost bili su znatno slabiji sustavi za upravlja-

Foto: Wikipedia Commons

Ručno upravljanje projektilom s tako nestabilne platforme kao što je helikopter vrlo je loše rješenje. Čak i kad bi helikopter samo lebdio, vibracije i mala zanošenja onemogućavaju operatera pri pogađanju cilja

nje paljboru u odnosu na zapadne. A to je značilo i smanjenje preciznosti paljbe s povećanjem udaljenosti. Sovjetska vojna industrija zaostajala je i u razvoju streljiva za tenkovske topove, posebice na području potkalibarnih penetratora. No, Sovjeti su imali ideju da bi upravo protuoklopni vođeni projektili trebali dati prednost njihovim tenkovima. Naime, njihova učinkovitost ne ovisi o brzini, već o veličini kumulativne bojne glave, a povećanjem dometa ne smanjuje im se preciznost. Ipak, teorija je jedno, a praksa drugo.

U terminologiji sovjetske vojske takvo je oružje poznato kao tenkovska vođena raka (TUR). Razvoj je započeo 1960-ih, no bilo je jako puno promašenih projekata. Međutim, sovjetski generali nisu mogli odustati. Zapad je zaredao s novim tenkovima: 1979. u operativnu je uporabu uveden njemački Leopard 2, godinu kasnije američki M1 Abrams, a 1983. britanski Challenger 1. Svi s topovima od 120 mm, znatno suvremenijim sustavima za upravljanje paljboru, te višeslojnim oklopima, puno naprednijim od onog što su imali sovjetski tenkovi. T-80, u to vrijeme najmoderniji sovjetski tenk, ni po kojoj se značajki nije mogao nositi s novim zapadnim tenkovima. Ni T-90, razvijan 1980-ih, nije uspio bitnije smanjiti tu razliku. Zbog toga je odlučeno u razvoju sustava TUR primijeniti doступne i testirane tehnologije, makar i zastarjele.

Prvi uspješni projektil 9K112 Kobra uveden je u operativnu uporabu 1976. godine. Bio je namijenjen za naoružavanje tenkova T-64B, T-64Bl, T-64B1K, T-80, T-80B i T-80BV, svih redom naoružanih topom 2A46 (D81) kalibra 125 mm. Kako bi projekt bio uspješan, odlučeno je da će biti primijenjen poluautomatski sustav navođenja preko radioveze. Taj sustav prenošenja zapovijedi vjerojatno se temeljio na tehnologiji primijenjenoj za sustav AT-6 Spiral, koji je korišten za montiranje na helikopter, a radio je u frekvencijskom pojasu 30 - 35 GHz. Antena radiosustava u tenku nalazila se u maloj kutiji smještenoj na desnoj strani ispred zapovjednikova otvora na kupoli i jedina je indikacija postojanja raketnog sustava u tenku.

**Prvi uspješan
projektil 9K112
Kobra uveden
je u operativnu
uporabu 1976., a
bio je namijenjen
za naoružavanje
tenkova. Na
fotografiji je
primjerak iz
vojnopovijesnog
muzeja u
Sankt-Peterburgu**

Sam projektil bio je dosta neobičan. Prije svega zato jer se sastojao od dva dijela kako bi stao u automatski punjač topa. Prednji dio imao je oznaku 9M43 i sastojao se od kumulativne bojne glave 9M129 i putnog raketnog motora 9D129. U stražnjem dijelu oznake 9B447 bila je radio antena, sustav za upravljanje letom i baterija. Dva su dijela stajala odvojeno u automatskom punjaču te su spajana u barutnoj komori prije ulaska u cijev. Projektil bi iz topa izletio pri brzini od samo 125 m/s. Potom bi ga raketni motor ubrzao na 800 m/s. Na krajnjem dometu od 4000 metara brzina projektila bila je između 350 i 400 m/s.

ZBOG NEDOSTATKA NOVCA

Teoretski je svaki tenk trebao dobiti šest projektila. Međutim, to nikad nije ostvareno. Prvi je razlog to što je trošak izrade bio znatno veći od cijene obične granate.

Drugi je problem što su vježbe postrojbi pokazale da projektil 9K112 Kobra i u najboljim uvjetima nema preciznost veću od 80 posto, što je za tako skupo oružje ipak premalo. Kako novca nije nikad bilo dovoljno, pa čak ni u sovjetskoj vojsci, kupnja Kobri nikad nije bila prioritet.

Iako su narudžbe za projektilne Kobra bile male, nastavljen je intenzivni razvoj. Tako je 1978. dovršen razvoj inačice 9M112M za tenkove T-80B, a 1983. godine inačice 9M112M2 sa 40 posto učinkovitijom kumulativnom bojnom glavom. Zanimljivo je da je sovjetska vojska odobrila razvoj inačice 9M128, usprkos istodobnom razvoju naprednijih projektila 9M119 Svir/Refleks. Razvoj je dovršen 1988. i uvedena je u operativnu uporabu. Najveći napredak ostvaren je ugradnjom tandem kumulativne bojne glave, čime je povećana mogućnost uništavanja tenkova zaštićenih eksplozivno-reaktivnim oklopom. Najnovija je Kobra razvijena i pokrenuta je njezina serijska proizvodnja zato što je sovjetska vojska radila tenkove u jako velikim serijama (T-80 u više od 5500 primjeraka), a istodobno nije imala naviku modernizacije proizvedenog oružja. Tu će naviku usvojiti tek ruska vojska 1990-ih zbog kroničnog nedostatka novca. Zbog velikog broja tenkova T-64 i T-80 sposobljenih za korištenje projektila Kobra, a kako modernizacija nije planirana, logično je bilo dovršiti razvoj 9M128 usprkos istodobnom razvoju naprednijih projektila.

**REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA LJUDSKE POTENCIJALE**

Na temelju članka 62. stavka 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18 i 125/19) i točke VIII. Odluke o osnivanju Povjerenstva Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, KLASA: 023-03/16-03/1, URBROJ: 512-01-16-169 od 13. travnja 2016., objavljuje

INTERNI OGLAS
**za popunu dužnosti provedbeni časnik
(Action Officer EX Plan&Design), European Union
– Military Staff (EU MS), Bruxelles, Kraljevina Belgija**

**1. provedbeni časnik (Action Officer EX Plan&Design), OF-3/4, STF-28,
DCOS Plans, Military Planning and Conduct Capability (MPCC), European
Union – Military Staff (EU MS), Bruxelles, Kraljevina Belgija**

Uvjeti:

- osobni čin: bojnik – pukovnik
- znanje engleskog jezika SLP 3333
- sigurnosni certifikat: NATO/EU SECRET
- završena treća razina sljedno rastuće časničke izobrazbe
- da za vrijeme službe neće ispuniti uvjete za prestanak službe po sili zakona u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava iz mirovinskog osiguranja DVO-a
- ostali uvjeti predviđeni opisom posla.

Predviđeno vrijeme upućivanja na dužnost: lipanj – srpanj 2024., na razdoblje do četiri godine.

**Kandidati osim propisanih uvjeta moraju ispunjavati uvjete iz članka 34.
Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske.**

Prijave s dokazima o ispunjavanju navedenih uvjeta zainteresirani kandidati dostavljaju na adresu: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Uprava za ljudske potencijale, Sektor za razvoj i upravljanje ljudskim potencijalima, Staničeva 6, 10 000 Zagreb.

Rok za podnošenje prijava je osam dana od dana objave u Hrvatskom vojniku.

Kandidati koji ispunjavaju formalne uvjete bit će pozvani na razgovor pred Povjerenstvom Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, koji će se održati na hrvatskom i engleskom jeziku.

Napomena: zainteresirani kandidati moraju imati važeći rezultat testiranja znanja engleskog jezika (STANAG test vrijedi tri godine od testiranja, ALCPT test vrijedi godinu od testiranja), odnosno dokaz o tome dostaviti do zaključenja internog oglasa.

**REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA LJUDSKE POTENCIJALE**

Na temelju članka 62. stavka 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18 i 125/19) i točke VIII. Odluke o osnivanju Povjerenstva Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, KLASA: 023-03/16-03/1, URBROJ: 512-01-16-169 od 13. travnja 2016., objavljuje

INTERNI OGLAS
za popunu dužnosti u RACVIAC-u

1. časnik/djelatnik za provedbu programa (Activity Manager), OF-3/OF-5 ili civilni ekvivalent, L3, Centar za sigurnosnu suradnju – RACVIAC, Rakitje

Uvjeti:

- znanje engleskog jezika SLP 3232 ili ALCPT 85 %
- iskustvo u radu iz područja obrambene politike
- da za vrijeme službe djelatne vojne osobe neće ispuniti uvjete za prestanak službe po sili zakona u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava iz mirovinskog osiguranja DVO-a
- ostali uvjeti predviđeni opisom posla.

Predviđeno vrijeme upućivanja na dužnost: lipanj 2024., na razdoblje do četiri godine.

2. viši stručni referent za materijalno-finansijsko poslovanje, OR-6/OR-9 ili civilni ekvivalent, L2, Centar za sigurnosnu suradnju – RACVIAC, Rakitje

Uvjeti:

- znanje engleskog jezika SLP 2222 ili ALCPT 75 %
- iskustvo u području finansijskog poslovanja
- da za vrijeme službe djelatne vojne osobe neće ispuniti uvjete za prestanak službe po sili zakona u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava iz mirovinskog osiguranja DVO-a
- ostali uvjeti predviđeni opisom posla.

Predviđeno vrijeme upućivanja na dužnost: rujan 2024., na razdoblje do četiri godine.

Osim propisanih uvjeta, djelatne vojne osobe moraju ispunjavati uvjete iz članka 34. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske.

Prijave s dokazima o ispunjavanju navedenih uvjeta zainteresirani kandidati dostavljaju na adresu: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Uprava za ljudske potencijale, Sektor za razvoj i upravljanje ljudskim potencijalima, Staničeva 6, 10 000 Zagreb.

Rok za podnošenje prijava je 14 dana od dana objave u Hrvatskom vojniku.

Kandidati koji ispunjavaju formalne uvjete bit će pozvani na razgovor pred Povjerenstvom Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, koji će se održati na hrvatskom i engleskom jeziku.

Napomena: zainteresirani kandidati moraju imati važeći rezultat testiranja znanja engleskog jezika (STANAG test vrijedi tri godine od testiranja, ALCPT test vrijedi godinu od testiranja), odnosno dokaz o tome dostaviti do zaključenja internog oglasa.

REPUBLIKA HRVATSKA
MINISTARSTVO OBRANE
UPRAVA ZA LJUDSKE POTENCIJALE

Na temelju članka 62. stavka 2. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske (Narodne novine, br. 73/13, 75/15, 50/16, 30/18 i 125/19) i točke VIII. Odluke o osnivanju Povjerenstva Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, KLASA: 023-03/16-03/1, URBROJ: 512-01-16-169 od 13. travnja 2016., objavljuje

INTERNI OGLAS za popunu dužnosti u RACVIAC-u

1. operativni časnik / djelatnik (Operations manager), OF-4 ili civilni ekvivalent L-3

Uvjeti:

- ustrojeni čin: pukovnik (za DVO)
- znanje engleskog jezika: SLP 3333 ili ALCPT 85 %
- da za vrijeme službe neće ispuniti uvjete za prestanak službe po sili zakona u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava iz mirovinskog osiguranja DVO-a
- ostali uvjeti propisani opisom posla.

Predviđeno vrijeme upućivanja na dužnost: ožujak 2024. na rok do četiri godine.

2. vozač / administrativni referent, OR-4/OR-6 ili civilni ekvivalent L-1

Uvjeti:

- ustrojeni čin: skupnik – narednik (za DVO)
- posjedovanje vozačke dozvole B kategorije
- najmanje pet godina iskustva u poslovima vožnje
- osnove znanja engleskog jezika SLP 1111
- poznavanje rada na računalu (Microsoft Office)
- da za vrijeme službe neće ispuniti uvjete za prestanak službe po sili zakona u skladu sa zakonom kojim se uređuju prava iz mirovinskog osiguranja DVO-a
- ostali uvjeti propisani opisom posla.

Predviđeno vrijeme upućivanja na dužnost: ožujak 2024. na razdoblje do četiri godine.

Djelatne vojne osobe osim propisanih uvjeta moraju ispunjavati uvjete iz članka 34. Zakona o službi u Oružanim snagama Republike Hrvatske.

Prijave s dokazima o ispunjavanju navedenih uvjeta zainteresirani kandidati dostavljaju na adresu: Ministarstvo obrane Republike Hrvatske, Uprava za ljudske potencijale, Sektor za razvoj i upravljanje ljudskim potencijalima, Stančićeva 6, 10 000 Zagreb.

Rok za podnošenje prijava je osam dana od dana objave u Hrvatskom vojniku.

Kandidati koji ispunjavaju formalne uvjete bit će pozvani na razgovor pred Povjerenstvom Ministarstva obrane za utvrđivanje prijedloga kandidata za imenovanje odnosno upućivanje na dužnosti vojnog izaslanika i druge vojno-diplomatske dužnosti te dužnosti u međunarodnim organizacijama i vojnim predstavništvima, koji će se održati na hrvatskom i engleskom jeziku.

Napomena: zainteresirani kandidati moraju imati važeći rezultat testiranja znanja engleskog jezika (STANAG test vrijedi tri godine od testiranja, ALCPT test vrijedi godinu od testiranja), odnosno dokaz o tome dostaviti do zaključenja internog oglasa.

PRIČE O DOMOVINSKOM RATU

Ministarstvo hrvatskih branitelja i ove je godine raspisalo natječaj za najbolju priču o Domovinskom ratu, na koji se i ovaj put javio velik broj učenika. I ovaj, peti po redu natječaj, pokazao je zanimanje djece za tematiku vezanu uz Domovinski rat, što je još jedna potvrda ovog iznimno poticajnog projekta. Za razliku od dosadašnjih, ovogodišnji natječaj dao je priliku i učenicima srednjih škola iz Bosne i Hercegovine koje izvode nastavu prema nastavnom planu i programu na hrvatskom jeziku. U ovom broju donosimo priču koja je osvojila drugu nagradu. Naslovljena je *Izgoreno, potopljeno*, a napisala ju je Ana Delost

IZGORENO, POTOPLJENO

Ana Delost, učenica 4. razreda Druge gimnazije Varaždin

Sparno se jutro polako pretače u dan srpanjske žegе. Prozori stoje otvoreni kao u nadi za malim naletima vjetra kojima bi pružili put užarenim obrazima. Zapisuje naslov knjige koja će na neko vrijeme otići u drugi dom. Pruži je dječaku i gleda odsjaj znoja sa svojih dlanova na glatkim koricama. Dok pogledom prati korak dječaka, osjeti podrhtavanje tla i začu zvezket prozora. Stoji kao ukopana, a njezin se kolege pogledavaju. Prođuće korak do prozora koji se u ovome trenutku njoj čini poput litice na rubu svijeta. Radovi. Čuje se bezbržno mrmljanje. Ona potone u stolicu da sakrije klecanje koljena. Prekriži ruke da sakrije njihovo drhtanje. Do kraja smjene ne progovori niti riječ da sakrije podrhtavanje glasa i hroptavo disanje. U njoj se nastanio nemir još onoga svibanjskog dana kada je sve započelo. Od onda u zraku osjeća miris dima i baruta, nespokoja i rata. No, ljudi se na ulicama i dalje pozdravljaju, stanu pa razgovaraju. Govori se o žetvi, Vinkovačkim jesenima u pripravi, o novome u gradu.

Zavlada muk tek kada uključiše radio. Glas voditelja jedino je što sada odzvanja knjižnicom. Začu se samo spuštanje šalice na tanjuric uz zvuk udarca keramike o keramiku. Tupo bulji u prazno. Jedino na što može misliti jest poletan korak onoga dječaka.

Čvrstim stiskom drži ljestve. Na krovu se knjižnice sada vijori modra zastava. Gleda u nju kao u neprobojni veo koji će ih sačuvati. Začuje se posprdnji smijeh. To je da nas lakše naciljavaju.

Govori sve manje, a tone u riječi stisnute među koricama sve više. Promatra i lica onih koji dolaze. U njihovim očima vidi ono što i sama osjeća. Čežnju za utjehom, za bijegom u neko drugo vrijeme gdje čovjek ne ranjava čovjeka. Na neko drugo mjesto čiji zidovi obiteljskih ognjišta ne strepe od praha u koji se mogu pretvoriti. Ovih dana riječi utjehe beznačajne su. No, poturena knjiga koja je prethodnih dana pružila kratkotrajni odmak, bilo je ono što ih drži zajedno. Te su riječi, osušenom tintom otisnute na stranice, sve

ono što žele reći jedni drugima. Poput tajnoga blaga čiji sjaj liječi svakim dodiom na koži.

Sivilo grada i pepeljasta boja neba polako se gubi. Sve više vjeruje – ovo će završiti. Vratit će se plesovi na ulice, noćni razgovor i pred gostionice, vrisak djece koja trče za loptom. Svaka je pročitana riječ hrani. Plesat će tim ulicama, dugo u noć glasno se smijati u razgovoru pred gostionicama, trčat će s loptom u rukama izazivajući djecu da kroz smijeh vrište za njom. Ojačana time, sada se nasmije svakome kome pruža knjigu u ruke. I u njihovim je očima sve manje magle. Nikada nije bila svjesnija kako su knjige jednake hrani među Zubima, vodi koja teče niz grlo, zraku koji puni pluća životom. U knjižnici ostaje što je duže moguće. Ono je sada za ljude kao posjet liječniku ne bi li utihnuli neku bol, kao ulazak u crkvu ne bi li našli spokoj i ojačali vjeru. Stisne glavu k ramenima kako bi se zaštiti od naleta rujanskoga vjetra. Tek što je zakoračila s praga knjižnice, oglasi se uzbuna. K prsimu primakne hrpu knjiga namijenjenih za starije susjede, majke koje ne napuštaju domove i njihovu djecu pa produži korak do prvoga sklopnista. Neumorno ih danima i noćima okružuje tutnjava. Samo koji mjesec ranije, sada bi sklupčana u kutu brojila svaku sekundu, koncentrirala se na svaki uzdah i izdah te načuljenim ušima procjenjivala udaljenost svakoga projektila koji bi pao.

No, ne i sada. Kruži prostorijom. Pruža knjigu onima uzne-mirenima. Mnogi joj se rugajući nasmiju ili razljute pa kasnije ipak uzmu knjigu. Čita starijima i onima koji su u strci zaboravili naočale. A zapravo slušaju svi. Svi su u ovom trenutku spremni pustiti da ih riječi okrijepe. Čita djeci koja je okružuju, oponašajući zvukove, mijenjajući glasove. Njihove provale smijeha barem nakratko prekriju buku uništenja oko njih.

Vani nastupi prividan mir. Ohrabreni time, nekoliko se njih uputi k površini, svakoga trenutka iščekujući zvuk za kraj opasnosti. No, baš poput zatišja pred buru, zasta uz

prozor kad joj lice osvijetli veliki, užareni bljesak. Na veliki prasak sklupča se pod prozorom prekrivači glavu rukama. Osjeti grebanje komadića stakla pod košuljom, njihovu težinu na pramenovima. Leda joj se naježiše od noćnoga vjetra koji u trenutku bane u prostoriju. Ne zna koliko je dugo u tome položaju, a kada nesigurno podignu glavu, od prizora sve u njoj stane. Od vrtoglavice, čvrsto se uhvati za okvir razbijenoga prozora čiji se ostatci zabiju u njezine dlanove. Osjeti ruke oko struka koje ju pokušaše odvući, no na to njezin stisak postade jači, njezine rane sve dublje. Ne osjeti popuštanje toga stiska, kao niti očajničke molbe koje prekriva buka razaranja dok se probija kroz vrata. Trčeći ulicom, nošena nevjericom, ljutnjom i očajem, posrće od podrhtavanja tla. Pohlepno hvata zrak dok slika pred njom dopire u njezinu svijest, dok njezine usne nisu kadre izgovarati niti jednu drugu riječ, doli: Ne, ne, ne.

Pred knjižnicom, koja je sada zahvaćena plamenom, ona pada na koljena. Ne čuje pucketanje vatre, već vrisak tisuće listova. Kao da i sama na koži osjeća žar koji zahvaća korice te proždire njihove srži šaljući ih u pepeo i ništavilo. Plamen proždire i nju samu. Nemoćna, izgubljena, poražena. Vatra navire kroz svaki prozor ovoga mjesta koje je bilo dom. Dim koji udiše, koji se tako bahato širi, jedino je što je ostalo, jedini spomen. Glavom joj prolazi sve ono što je taj dom prihvatio. Stihove i poezije, priče i romane, platna i boje, filmove i bajke sa sretnim završetcima.

Dom. Njezino utočište. Mjesto gdje je vidala rane, gdje je zaboravljala na svijet. Mjesto gdje se upravo to pružalo svima koji su se našli usred ovoga pakla na zemlji, nemilosrdnoga rata.

Ovo je razdor umjetnosti, razdor kulture. U tome trenutku, kada joj dim pritišće pluća, pla-

men žari lice, iz njezinoga se presavijenoga tijela prevali krik. Udara dlanovima o tlo dok grabi zemlju koju topi svojim suzama. Mogla bi mrziti, prezirati, željeti nauditi, ali u njoj nema mesta ni za što drugo osim боли. Gdje je granica čovjekove nemilosrdnosti? Gdje se okrenuti kada potone ono jedino što te držalo na površini? Kako sada utješiti? Kako sada vjerovati? Što sada pružiti onima koji to traže? Što nam je preostalo?

Začuje buku motora. Oko nje jure ljudi u odjelima. Što će spasiti? Ovdje nema ničega doli groblja knjiga i riječi. Neke je ruke dižu s tla. Previše je nemoćna da se odupre. Pogleda u krvave rane na rukama čiji uzrok ne zna. I sama je očito krvarila s knjižnice, s njezinom kožom i probodenim srcem iz kojega se sada polako cijedi njezina duša.

Nijemo je gledaju iz zgrade preko puta. Jecaji kao da su ispraznili njezin duh i tijelo. Njezino drhtanje stane, a disanje se ujednači. Niz vreli joj se obraz samo spusti jedna hladna suza. Uskoro svijeće. Bilo je još rano kada se probudila iz nemirnoga sna. Zna da nije spavala dulje od nekoliko sati. Izlazi na ulicu. Mirno je. Mirnije no što se sjeća da je ikada bilo. Čvrsto stisne vuneni šal kojim se umotala. Boji se svakoga koraka kojim je bliže. Možda sve ono nije stvarno, možda se samo probudila iz noćne more. Probija se zrakom natopljenim dimom i jutarnjom maglom koji skriva pogled na njezin najveći strah. Još samo sekundu, još samo nekoliko koraka može se pretvarati.

Pred njom dižu se olupine, tragovi žile kucavice grada. Ostaci zidova poput kostura strše iz temelja. Preostali dimovi još se puše dok ih vjetar zajedno s pepelom nosi na ulice. Svugdje probija voda. Začuje poznati glas pored sebe kojim se vodi dok ulaze među polomljena rebara. Prolaze opustošenim prostorijama. Ovješene police potonule su kao da one same nose svu težinu ove tragedije. Sve su knjige pretvorene u masu pepela koja se poput piramide pjeska raspada na najmanji dodir. Grede krova sablasno strše dok se nad njima prostire otvoreno, bijedo nebo. Prilaze metalnome ormaru. Zastanu kao u molitvi. Vrata zaškripe, a njih dočeka prah koji se u letu uhvati za komade njihove odjeće.

Zavičajna zbirka. Rukopisi. Josip Kozarac. Vladimir Kovačić. Jozza Ivakić. Sva dokumentacija.

Ono što je od toga ostalo jest pepeo koji se tromo prosipa po tlu. Niti modra zastava, niti željezni oklop nije bio dovoljan da se najveće vrijednosti ovoga kraja, naroda, identiteta sačuvaju od najžešćega barbarstva.

Spuštaju se u podrum. Na dnu stepenica ugazi u vodu. Uništeno. Ono što nije izgorjelo, potopljeno je.

Izlaze na, od oblaka, prigušenu svjetlost. U ovoj uništenoj masi, među tisućama spaljenih priča, dok joj se pepeo lovi za mokre cipele, pogled joj padne na jednu preživjelu, očuvanu stvar. Palčevima briše čadu s lončića za kavu, otkrivajući njegovo poznato crvenilo s bijelim točkama. Taj ih je lončić svaki dan okupljao. Vrh joj se usana podigne. Okupljat će ih opet. Postoje tragedije koje satru, slome, zbog kojih se ostaje ležati, sklupčanoga tijela na hladnometu tlu. A postoje i one koje daju snagu, od kojih se poželi do iznemoglosti na ramena staviti još teži križ, trčati još brže, zapeti još jače.

Što ćemo sad? začuje pitanje.

Ona slegne ramenima.

Krenuti ispočetka.

RAZGOVOR

ISTINA MOŽE BITI

SAMO JEDNA

Hrvatska historiografija o Domovinskom ratu ponudila je respektabilan broj radova i knjiga, te odgovorila na brojne neznanstvene teze koje su plasirane u medijima, ali i u dijelu domaće i strane historiografije te na Haškom sudu. Nije bitno zadovoljiti sve povjesničare niti je to moguće, jer u pluralizmu u kojem živimo normalno je da o nekim događajima imamo različita mišljenja. Bitno je kako argumentiramo teze koje iznosimo, odnosno jesu li one u skladu sa znanstvenom metodologijom

Povod za razgovor s ravnateljem HMDCDR-a dr. sc. Antom Nazorom bilo je povlačenje jednog udžbenika povijesti iz Kataloga odobrenih udžbenika. Osim ove aktualne teme, u razgovoru smo se dotaknuli i niza drugih pitanja vezanih uz Domovinski rat, koja, stječe se dojam, kako vrijeme prolazi postaju sve otvorenija, a borba za istinom sve izravnija.

**Zadnjih dana aktualizirana je tema oko udžbenika
Zašto je povijest važna 4 i njegova povlačenja, odnosno brisanja iz Kataloga odobrenih udžbenika.
Što je sporno u spomenutom udžbeniku?**

O tome je već puno rečeno, pa mogu samo kratko pominjeti da za takvu osjetljivu odluku treba postojati uporište u zakonskoj regulativi o udžbenicima, što je i navedeno

PROF. DR. SC.
ANTE NAZOR,

RAVNATELJ HRVATSKOG
MEMORIJALNO-
-DOKUMENTACIJSKOG
CENTRA
DOMOVINSKOG RATA

RAZGOVARAO
Željko Stipanović

FOTO
arhiva Hrvatskog vojnika

Svi koji su proteklih dana odluku o povlačenju udžbenika nazivali "gušenjem pluralizma", "uvođenjem jednoumlja", "korakom natrag", "nametanjem službenog narativa o Domovinskom ratu" i slično, znaju da pluralizam ne znači pravo na iznošenje netočnih i znanstveno neutemeljenih podataka, te da "multiperspektivnost" ne može biti krinka za manipuliranje izvorima i za promoviranje netočnih podataka, pa ipak brane neobranjivo

u priopćenju Ministarstva znanosti i obrazovanja. Pročitao sam poglavlja o Domovinskom ratu u spomenutom udžbeniku i primijetio da su, uz brojne faktografske pogreške, izostavljeni i podaci bitni za cijelovitiji prikaz pojedinih događaja i njihove važnosti. Među sadržajem koji zbog znanstvene neutemeljenosti te nekritičkog navođenja izvora s netočnim podacima i tendencioznosti nije primijeren za udžbenik je prikaz djelovanja blaženog kardinala Alojzija Stepinca, posebice navod da "nije rehabilitiran", koji daje na važnosti presudi iz razdoblja totalitarnog komunističkog sustava u tadašnjoj Jugoslaviji. Istodobno, ne spominje se da ga je Katolička crkva proglašila blaženim, kao da to nije važan podatak.

Posebice je sporna i manipulacija govorom Franje Tuđmana iz veljače 1990., jer se na temelju nekoliko tendenciozno izdvojenih rečenica iz toga govora i sugestivno postavljenim pitanjem o "odnosu ustaškog režima prema manjinama" pokušalo kompromitirati Tuđmanovo djelovanje od samog početka procesa stvaranja samostalne Hrvatske. S obzirom na to da se zaključci o nečijem govoru ne mogu donositi na temelju citiranih dijelova koji su u suprotnosti s njegovim cijelovitim sadržajem, manipulacija je očigledna, jer svi koji su pročitali spomenuti govor znaju da se njegov sadržaj ne može svesti na rečenice izdvojene u udžbeniku i takva popratna pitanja. Pogrešno je tražiti od djece da zaključke donose na temelju selektivnog, a ne cijelovitog pristupa izvorima.

Jednako tako, sporno je i nekritičko navođenje podataka o stradanju srpskih civila i zapaljenim kućama u oslobođilačkoj operaciji Oluja, za koje je znanstveno utvrđeno da nisu točni. Ti su podaci svojedobno korišteni u pokušaju da se Oluja prikaže zločinačkom operacijom, a hrvatski generali Ante Gotovina i Mladen Markač osude kao zločinci. Takođe, neznanstvenom sadržaju nema mjesta u hrvatskim udžbenicima, posebice kad se zna, što držim potrebnim napomenuti radi kontekstualizacije, da su spomenutim izvorima na jednak način manipulirali srpski pravni timovi na sudovima u Den Haagu u neuspješnim procesima protiv Hrvatske i hrvatskih generala. Dakle, u hrvatskom udžbeniku za povijest našli su se podaci za koje je znanstveno dokazano da nisu točni i koje je, što je za povjesničare manje važno, kao nevjerodstojne odbacio čak i Haški sud, pa neka javnost procijeni je li odluka MZO-a o povlačenju udžbenika primjerena.

Osim toga, u knjizi nedostaju podaci o ratu u BiH te o položaju Hrvata...

Upravo tako. Tekst o ratu u BiH nedopustivo je oskudan i ne poštuje smjernice kurikula za povijest, kao da je riječ o području koje nije imalo nikakvu ulogu na zbivanja u Hrvatskoj i kao da nije bitno da učenice i učenici u hrvatskim školama doznači temeljne informacije o sudbini Hrvata tijekom Domovinskog rata na tom području, na kojem su autohton i konstitutivan narod. Navod u povučenom udžbeniku da su se građani BiH izjasnili za suverenu BiH više skriva, nego što otkriva, jer ne navodi kojim narodima uglavnom pripadaju građani koji su izišli na referendum, a to je od iznimne važnosti za razumijevanje politike svih triju konstitutivnih naroda u BiH, ali i susjednih država Hrvatske i Srbije prema BiH. Kao što je iznimno važan i podatak da je RH priznala BiH odmah nakon što su je priznale zemlje EZ-a, a istodobno kad i SAD, dok je tijekom rata Srbija nije priznala. Sve to nije navedeno u povučenom udžbeniku, a bitno je i u kontekstu neutemeljenih optužbi da je Hrvatska zajedno sa Srbijom dijelila BiH, odnosno da je čak i agresor na BiH. Spomenute informacije da su Hrvati u BiH zajedno s Muslimanima glasali za suverenu BiH, a Srbi nisu, te da je Hrvatska odmah priznala BiH kao suverenu državu, a Srbija nije, djeca bi zasigurno iskoristila u raspravi o opravdanosti takvih optužbi.

Nije navedena ni činjenica da su Hrvati autohton i konstitutivan narod u BiH, što je iznimno značajno za obrazovanje i odgoj djece u hrvatskim školama. Također, ne objašnjava se ni kontekst proglašenja Republike Srpske i Hrvatske zajednice Herceg-Bosne (kasnije Hrvatske Republike HB), koji je znatno različit. Nažalost, u udžbeniku se ne navodi ni da su područja RH i BiH jedinstveno ratište, što je iznimno važna činjenica za razumijevanje vojnog djelovanja i potrebe angažiranja hrvatskih snaga u Domovinskom ratu na području obiju država, jer je Hrvatska od 1991. većim dijelom napadana upravo s teritorija BiH.

Sramotno je i ignoriranje važnosti oslobađanja Knina 5. kolovoza 1995., datuma i događaja koji su iznimno važni ne samo u oslobađanju okupiranih dijelova Hrvatske u Domovinskom ratu nego i u cijelokupnoj hrvatskoj povijesti. Ne vjerujem da je među hrvatskim povjesničarkama i povjesničarima veći broj onih koji ne razumiju da se taj datum ne može ograniciti samo na informaciju na "kronološkoj lenti" o "slomu vojne pobune u Hrvatskoj".

S obzirom na navedeno, zatečen sam tolerancijom nekih osoba iz struke prema spomenutim nedostacima u udžbeniku. Svi koji su proteklih dana odluku o povlačenju udžbenika nazivali "gušenjem pluralizma", "uvođenjem jednoumlja", "korakom natrag", "nametnjem službenog narativa o Domovinskom ratu" i slično, znaju da pluralizam ne znači pravo na iznošenje netočnih i znanstveno neutemeljenih podataka, te da "multiperspektivnost" ne može biti krinka za manipuliranje izvorima i za promoviranje netočnih podataka, pa ipak brane neobranjivo.

Kako je moguće da se vezano uz povijest Domovinskog rata nerijetko provlače različite kontroverzije? Radi li se o slučaju ili namjeri?

To je moguće i to je normalno u demokratskim društvima. Demokratsko smo društvo, tako da u medijima autori slobodno pišu i govore što misle neovisno o razini poznavanja problematike, pa se pojedini

RAZGOVOR

događaji prikazuju na različite načine i poprimaju "status" kontroverznih, iako znanstvena raščlamba pokazuje da tu nema ništa sporno. Primjerice, to se odnosi na tezu o "dogovorenom ratu" ili "dogovorenog podjeli BiH" između hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana i srpskog predsjednika Slobodana Miloševića iako primarni izvori i kronologija događaja pokazuju da takvog dogovora nije bilo. Jednako tako, u znanstvenim se radovima različito interpretiraju izvori i događaji, pa se o tome raspravlja. Postoji mnogo objavljenih radova i knjiga koji su ocijenjeni kao znanstveni, a u njima su podaci, pa čak i zaključci koji nisu znanstveno utemeljeni. Primjerice, neki znatno preuvjetani brojevi objavljeni su u mnoštvu članaka koji su u nekom razdoblju povijesti smatrani znanstvenim, a potom je utvrđeno da nisu točni te da su preuvjetljeni iz političkih razloga. Nažalost, netko i dalje koristi takve podatke, uz obrázloženje da su oni već korišteni u brojnim radovima i knjigama, što nikako ne može biti znanstveno utemeljen argument. Niti rad s takvim podacima, ako nisu kritički prokomentirani, može biti znanstven, a ipak se događa da prođe znanstvenu recenziju. Otpriklje slično događa se u sadašnjoj raspravi oko dijela sadržaja u poglavljima o Domovinskom ratu povučenog udžbenika. Argument da je sporni sadržaj u udžbeniku preuzet iz literature zanemaruje jedno od glavnih načela – da u udžbeniku mogu biti samo znanstveno provjereni podaci i relevantni izvori, a da izvori sa spornim podacima ne mogu biti bez kritičkog osvrta.

Jesmo li zakazali u cjelevoitom prikazu istine o Domovinskom ratu koja bi zadovoljila povjesničare i koja bi postala standard kojim bi se sprječili pokušaji manipulacije?

Mislim da nismo zakazali, jer hrvatska historiografija o Domovinskom ratu ponudila je respektabilan broj radova i knjiga, te odgovorila na brojne neznanstvene teze koje su plasirane u medijima, ali i u dijelu domaće i strane historiografije te na Haškom sudu. Nije

U HMDCDR-u radi devet doktorica i doktora znanosti, a još je četvero zaposlenica i zaposlenika na doktorskom studiju iz nacionalne povijesti 20. stoljeća – Domovinski rat. Knjižnica Centra ima 1809 naslova knjiga, te još 683 naslova u digitalnoj knjižnici

bitno zadovoljiti sve povjesničare niti je to moguće, jer u pluralizmu u kojem živimo, kao što sam već rekao, normalno je da o nekim događajima imamo različita mišljenja. Bitno je kako argumentiramo teze koje iznosimo, odnosno jesu li one u skladu sa znanstvenom metodologijom. Svjedoci smo da o Domovinskom ratu, posebice o ratu na području susjedne Bosne i Hercegovine, postoje različite interpretacije. Srpska historiografija ustrajava na tezi o građanskom ratu u Hrvatskoj i pokušava uvjeriti domaću i svjetsku javnost da Srbija s tim ratom nije imala ništa. Bošnjačka historiografija ustrajava na tezi da su Srbija i Hrvatska agresori na BiH. Baš su ovih dana, s premijere "dokumentarnog" filma *Pravda* i predstavljanja fotomognografije *Heroji Mostara*, pojedini bošnjački dužnosnici poslali takve poruke iako znaju da su one u suprotnosti s činjenicama utemeljenim u izvorima.

Prikaz rata u BiH različit je i u hrvatskoj historiografiji, a ta različitost ponajviše ovisi o upućenosti autora u primarne izvore, odnosno o želji i mogućnosti za cjelovitim uvidom u izvore. Iz iskustva mogu reći da većina onih koji hrvatsku politiku prema BiH smatraju negativnom svoje zaključke temelji na sekundarnim ili selektivno prikazanim izvorima. Također, mnogi zanemaruju činjenicu da kao autohton i konstitutivan narod Hrvati imaju pravo tražiti ravnopravnost s ostalim dvama konstitutivnim narodima u BiH, što je od strateške važnosti i za Europsku uniju i za Sv. Stolicu.

Centar je objavio knjigu koja govori o sudbini Hrvata u BiH tijekom ratnih godina, u kojoj iznosite povijesne činjenice utemeljene na znanstvenim izvorima. Koliko je i ta knjiga pomogla da se prikaže cjelevoitva istina o položaju Hrvata?

Zajedno s Udrugom Hrvatska zvona iz BiH, HMDCDR objavio je knjigu *Domovinski rat i zločini nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini, 1991. – 1995. (pregled političkih i vojnih događaja u Hrvatskoj i BiH s posebnim osvrtom na muslimansko-hrvatski sukob u BiH te popis ubijenih civila Hrvata u BiH i zarobljenih pripadnika HVO-a, kao prilog istraživanju zločina srpskih i muslimanskih snaga nad Hrvatima u Bosni i Hercegovini od 1991. do 1995. godine)*. Knjiga se sastoji od dva dijela, dvojezična je (hrvatski i engleski), objavljena je sredstvima Ministarstva kulture i medija RH, a recenzenti su dr. sc. Mladen Ančić, odvjetnica Nika Pinter i dr. sc. Marko Tokić.

Prva knjiga započinje znanstvenom studijom povjesničara dr. sc. Davora Marijana, koja ujedno čini njezin glavni (I.) dio. Uz osrvt na političke prilike koje su izazvale raspad SFRJ i stvaranje RH, autor daje pregled sudionika rata i važnijih vojnih događaja u RH i BiH, s posebnom pozornošću na rat u BiH i sukob između ARBiH i HVO-a u dijelu BiH. Složenost problematike i problematičan prikaz u medijima koji često zanemaruje izvore o ratu u Bosni i Hercegovini te prešuće zločine nad Hrvatima, razlozi su zbog kojih je u knjizi, u odnosu na vojne operacije u

U znanstvenim se radovima različito interpretiraju izvori i događaji, pa se o tome raspravlja. Postoji mnogo objavljenih radova i knjiga koji su ocijenjeni kao znanstveni, a u njima su podaci, pa čak i zaključci koji nisu znanstveno utemeljeni

ZLOČINI ARMIJE REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE NAD HRVATIMA SREDIŠNJE BOSNE I SJEVERNE HERCEGOVINE

- SVJEDOČanstva

Hrvatskoj, detaljnije prikazan vojni aspekt događaja u BiH, posebice muslimansko-hrvatski građanski rat u dijelu BiH.

U tom kontekstu posebno je važno ukažati da mudžahedini, koji su počinili neke od zločina nad Hrvatima, nisu mit. To je tzv. reverzibilno etničko čišćenje u okviru kojeg je bošnjačko-muslimanska politika, koristeći medije, pokušala uvjeriti javnost da mudžahedina nema u središnjoj Bosni, nego da HVO propagandom o mudžahedinima plaši Hrvate kako bi ih prisilili da napuste to područje. No, izvori i fotografije govore drugačije. Ostaje pitanje zašto je dio dokumenata koji su navedeni u knjizi ignoriran prilikom donošenja presuda u predmetu protiv političkog i vojnog vodstva Herceg-Bosne.

S obzirom na to da u sadržaju tematski

prevladava vojna povijest, može se reći da ova knjiga, u kontekstu prezentacije povijesti Domovinskog rata, čini svojevrsnu historiografsku cjelinu s knjigom *Domovinski rat – pregled političke i diplomatske povijesti* (priredili Tomislav Pušek i Ante Nazor, NZ Globus i HMDCDR, Zagreb, 2018.), a s knjigom Mate Arlovića – *The Croatian Community of Herzeg-Bosnia and the (Re)organisation of Bosnia and Herzegovina* (Novi informator i HMDCDR, Zagreb, 2017.) i knjigom dr. sc. Miroslava Tuđmana – *Haški krivolov – analiza dokaza o ciljevima zajedničkog zločinačkog potvrdila u predmetu IT-04-74 (HSN i HDCDR u BiH, 2019.)* čini argumentiran, znanstveni odgovor na pokušaje da se Domovinski rat, a posebice uloga Hrvatske i Hrvata u ratu, odnosno hrvatske politike u BiH 1990-ih, prikaže kao negativna stranica hrvatske povijesti.

U drugom dijelu spomenute knjige donosite popis ubijenih civila, a već letimičan pogled na brojke koje donosite upućuje na to da su činjenično utemeljene....

U drugoj knjizi, pod naslovom *Prilog istraživanju zločina nad Hrvatima u BiH*, naveden je popis 3315 civila Hrvata i zarobljenih pripadnika HVO-a koje su tijekom rata ubili pripadnici srpskih i muslimanskih snaga u BiH, odnosno navedena su imena vojnika HVO-a koji su ubijeni izvan izravnih borbenih djelovanja u ratu u Bosni i Hercegovini od 1991./1992. do 1995. godine. Od toga je ubijeno 3146 odraslih osoba, te 169 djece i maloljetnih osoba do 18. godine života. Od ukupnog broja navedenih Hrvata, čije ubojstvo vjerojatno ima obilježje zločina, pripadnici JNA i VRS-a, odnosno srpskih snaga, ubili su 2085, a pripadnici ARBiH i muslimanskih snaga 1230 Hrvata – civila i zarobljenih pripadnika HVO-a. Navedena su i imena 16 Hrvata povratnika i policajaca, ubijenih u BiH nakon završetka rata, uglavnom na područjima s kojih su muslimanske snage protjerale Hrvate tijekom rata.

Hrvati su prvi postali žrtve napada srpskih snaga u BiH, koje su početkom listopada 1991. zapalile selo Ravno i okolne hrvatske zaseoke u istočnoj Hercegovini, te ubile Hrvate iz tih sela. Potom su 1992. pripadnici srpskih snaga počinili brojne zločine nad Hrvatima i Muslimanima. Neki od zločina nad Hrvatima počinjeni su: na Kupresu, u selima Donja Vrela – Općina Bosanski Brod, Vidovice i Kopanica – Općina Orašje, u selu Crkvine – Općina Bosanski Šamac, u selima Krepšić, Gorice, Laništa, Markovića Polje, Vukšići i Ulice – Općina Brčko, na Galici u Općini Travnik, u selima Dabrića, Brštanik, Stjepan Krst – Općina Stolac, u naselju Uborka-Vrapčići u Općini Mostar, u selu Briševio – Općina Prijedor, u selima Općine Odžak i na drugim mjestima. S područja Općine Banja Luka, gdje nije bilo izravnih sukoba između HVO-a i VRS-a, srpska vojska ubila je 114 Hrvata civila, a u gradu Sarajevu su tijekom rata, većinom od granatiranja s položaja srpskih snaga, ubijena 482 hrvatska civila.

Međunarodna javnost upoznata je sa zločinom koji su pripadnici hrvatskih snaga počinili nad civilima muslimanima u Ahmićima i Stupnom Dolu, a MKSJ vodio je postupke i donio presude optuženim Hrvatima za navedene zločine, čije počinitelje osuđujemo i sramimo se zbog njih. No, istodobno su MKSJ i mediji uglavnom ignorirali zločine i etničko čišćenje koje je nad Hrvatima i prije i poslije tragedije u Ahmićima počinila ARBiH u naseljima: Dusina, Busovača, Vitez, Križančeve Selo, Buhine Kuće, Uzdol, Jablanica, odnosno Doljani i Stipića Livade, Grabovica, Bugojno, Kakanj, Vareš, Travnik, Miletići, Maljine, Konjic, Trusina, Klis, Buščak, Orlište i drugim mjestima koja su navedena, a žrtve imenovane u Knjizi 2. O razmjerima stradanja Hrvata svjedoči i podatak da je na području današnje Republike Srpske 1991. bilo 152 856 katolika Hrvata, a prema

RAZGOVOR

podacima od 31. prosinca 2010. na tom području bilo ih je samo 11 924, da bi prema podacima od 31. prosinca 2014. taj broj bio dodatno smanjen na 9355 Hrvata, odnosno za 93,87 % u odnosu na 1991. godinu.

Otprikljike jednak broj Hrvata protjerala je i ARBiH s područjem današnje Federacije BiH. Primjerice, samo u općinama u kojima je prema izjavi generala ARBiH Rasima Delića iz veljače 1994. "HVO eliminisan" – Jablanica, Konjic, Fojnica, Kakanj, Zenica, Travnik i Bugojno, broj Hrvata je do 2013. (38 064), u odnosu na 1991. (101 275), smanjen za 63 211, odnosno za 62,41 %. Podaci su još razniji kad se u obzir uzme i stradanje Hrvata u Općini Vareš, odnosno smanjenje njihova broja sa 9016 (1991.) na 2082 (1913.) ili za 68,72 %, što znači da je u osam navedenih općina broj Hrvata u odnosu na stanje iz 1991. smanjen za oko 70 000.

Nakon svega, samo iskreno suočavanje vodstva svih sukobljenih strana u BiH tijekom 1990-ih sa zločinima koje su počinili pripadnici postrojbi vlastitih oružanih snaga može osigurati mirnu budućnost u BiH, čiji stanovnici trebaju živjeti jedni uz druge.

Problematizira li knjiga te otkriva li i analizira uzrok muslimansko-hrvatskog rata u dijelu BiH?

Uzrok su muslimansko-hrvatskog građanskog rata u BiH suprotstavljene politike. Hrvati su smatrali da trebaju dobiti dio teritorija za svoj entitet, što je bilo u skladu s prijedlozima međunarodne zajednice (Cutileirov, Vance-Owenov i Owen-Stoltenbergov plan), a Bošnjaci (muslimani) imali su koncept centralizirane, unitarne, odnosno svoje nacionalne države koja je trebala nastati kao prividno "građanska" država u kojoj bi nebošnjačko (nemuslimansko) stanovništvo bilo majorizirano. Armija RBiH napala je HVO kad se naoružala, velikim dijelom upravo uz pomoć RH, preko njezina teritorija i područja koje je nadzirao HVO. Napala ga je u središnjoj Bosni i sjevernoj Hercegovini, na područjima s mješovitim muslimansko-hrvatskim stanovništvom, na kojima je prije iz-

bijanja otvorenog sukoba demografska slika drastično promijenjena u korist muslimana, priljevom vojno sposobnih muškaraca prognanih s područja koja su osvojile srpske snage. Nadmoć ARBiH u odnosu na snage HVO-a pokazuje tko je imao uvjete za ofenzivno djelovanje na tom području, koje je Vance-Owenovim planom, predstavljenim u siječnju 1993., većim dijelom predviđeno kao hrvatska provincija sa središtem u Travniku. Dakle, planom međunarodne zajednice (a ne predsjednika Tuđmana), prema kojem su predviđene hrvatske provincije obuhvatile znatno područje nekadašnje Banovine Hrvatske u BiH, čija se uspostava predsjedniku Tuđmanu pokušava pakirati kao "istočni grijeh" njegove politike (!). Samohvala generala ARBiH Rasima Delića u veljači 1994. predsjedniku Aliji Izetbegoviću da je "HVO eliminisan sa područja Jablanice, Konjica, Fojnice, Kakanja, Zenice, Travnika i Bugojna. Znači, kompletan jedna pokrajina po Vens-Ovenovom planu sa centralom u Travniku", savršeno objašnjava motiv, odnosno, kako je zaključio autor Davor Marijan, "ogoljuje do srži pobude i svrhu rata za teritorij koji je prema zamisli tadašnjeg muslimanskog vodstva u BiH Armija RBiH povela protiv HVO-a".

To je odgovor na pitanje tko je i zašto započeo muslimansko-hrvatski građanski rat u dijelu BiH, odnosno u kojim je okolnostima taj sukob postao međunarodni, ako se takvim uopće može okarakterizirati, jer zapravo je riječ o borbi za opstojnost Hrvata u BiH. Kasnijim, Owen-Stoltenbergovim, planom iz kolovoza 1993. "hrvatski prostor" znatno je smanjen, jer je međunarodna zajednica prihvatala stanje na terenu koji je ARBiH u međuvremenu planski etnički očistila od Hrvata.

Nerijetko se u javnom prostoru moglo čuti kako je prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman vodio pogrešnu politiku u BiH. Koji su protuargumenti za takvu tezu?

Tuđmanova, odnosno hrvatska politika prema BiH bila je konstruktivna i korektna, te dosljedna u pokušaju zaštite hrvatskog naroda u BiH, ne dovodeći u pitanje njezine međunarodno priznate granice, ali ne kao unitarne države. Činjenica je da je jedino Hrvatska potpisala sve prijedloge međunarodne zajednice o unutarnjem uređenju, zapravo o unutarnjoj podjeli BiH. Objektivna ocjena hrvatske ili Tuđmanove politike prema BiH nije moguća bez uvida u sudjelovanje i ponašanje preostalih dviju strana (srpske i muslimanske) u BiH, što kritičari Tuđmanove politike prema BiH uglavnom izbjegavaju. Srpska politika u BiH i prema BiH jasna je, sažeta u šest točaka – strategijskih ciljeva, koje je "Skupština srpskog naroda u BiH" u Banjoj Luci prihvatala 12. svibnja 1992. godine. Premda je vojno poražena 1995., dio tih ciljeva politički je ostvarila kroz zaseban i etnički očišćen teritorij Republike Srpske.

S obzirom na to da bošnjačko-muslimanska politika nije tako izravna, svi koji misle da znaju što se događalo u BiH i da je hrvatska (Tuđmanova) politika prema BiH

U suradnji s Leksikografskim zavodom *Miroslav Krleža* iz Zagreba i HRT-om HMDCDR trenutačno sudjeluje u projektu izrade enciklopedijskog portala Domovinskog rata. Jednom godišnje HMDCDR, samostalno ili u suradnji sa srodnim ustanovama, organizira Državni stručni skup za nastavnice i nastavnike povijesti o Domovinskom ratu

bila pogrešna, neka objasne kakva je bila Izetbegovićeva politika, posebice prema Hrvatima u BiH – od pokušaja sklapanja “istorijskog sporazuma” sa Srbima u BiH u ljetu 1991., preko izjave “to nije naš rat” početkom listopada 1991. dok su srpske snage ubijale Hrvate i palile hrvatska sela u istočnoj Hercegovini, do ponude dijela teritorija BiH (od Prozora prema zapadu) predsjedniku Tuđmanu u siječnju 1994. i zamolbe Hrvatskoj za pomoć u spašavanju Bihaća u srpnju 1995. godine.

Zapravo, uvid u primarne izvore i kronologiju događaja upućuje na zaključak: da nije bilo Hrvatske, odnosno hrvatskih snaga i Hrvata, ne bi bilo ni današnje BiH, čije su postojanje u današnjim (“avnojevskim”) granicama Hrvati omogućili prvo u pravnom smislu (izlaskom na referendum o suverenosti BiH), a potom i vojnim djelovanjem protiv srpskih snaga u BiH (obraćena BiH od velikosrpske agresije od 1992. i oslobođanje okupiranih dijelova BiH u operacijama 1994. i 1995.).

U tom kontekstu podsjetit ću na emotivnu izjavu zapovjednika 5. korpusa ARBiH iz Bihaća generala ARBiH Atifa Dudakovića za HRT, na mostu kod Tržačkih Raštela, 6. kolovoza 1995., o doživljenoj slobodi nakon 1201 dana okruženja, u kojoj je “odoao sva priznanja i pohvale Hrvatskoj vojsci i hrvatskoj državi jer je u tom veoma bitnom trenutku za stanovništvo Bihaća ispunila svoju zadaću”. Uz ostale izvore, i te arhivske snimke potvrđuju da je, uz hrabrost i izdržljivost branitelja Bihaća iz 5. korpusa ARBiH i 101. pukovnije HVO-a, za to što Bihać nije doživio sudbinu Srebrenice, a muslimani novi genocid od srpskih snaga, zaslужna operacija Oluja, odnosno Hrvatska i Hrvatska vojska. Istodobno, to je odgovor na pitanje o ulozi Hrvatske i Hrvata u ratu u BiH.

Centar kojem ste na čelu osnovan je s ciljem podrobnog znanstvenog istraživanja Domovinskog rata, kao najvažnijeg razdoblja najnovije hrvatske povijesti. Zašto se više ne uvažavaju postignuća koja ste na tom znanstvenom području ostvarili?

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata utemeljen je kao javna znanstvena ustanova – specijalizirani arhiv, sa zadaćom prikupljanja,

sredjivanja, čuvanja te stručnog i znanstvenog istraživanja i publiciranja gradiva iz Domovinskoga rata. Osnovan je na zahtjev Sabora Republike Hrvatske, osnivač je Republika Hrvatska, a prava i dužnosti osnivača obavlja Ministarstvo kulture i medija RH, u okviru ovlasti Vlade RH. U HMDCDR-u radi devet doktorica i doktora znanosti, a još je četvero zaposlenica i zaposlenika na doktorskom studiju iz nacionalne povijesti 20. stoljeća – Domovinski rat.

Do kraja 2022. HMDCDR je prikupio 1790,5 d/m (17 905 kutija) konvencionalnog gradiva. Od nekonvencionalnog gradiva prikupio je 4769 sati videozapisa (Zbirka videozapisa), oko 97 000 slikovnih zapisa (Zbirka fotografija), 824 sata audiozapisa (Zbirka memoarskog gradiva), 436 digitalnih zemljovida (Zbirka vojnih zemljovida), te oko 2 TB digitaliziranog arhivskog gradiva iz Domovinskoga rata, a u bazi smrtno stradalih osoba u Domovinskom ratu (na području RH ili s prebivalištem u RH) upisani su podaci za 19 756 osoba. Uz navedeno, u bazu su upisani i podaci za 8461 smrtno stradalu osobu u BiH (pripadnici HVO-a i civilni Hrvati koji su 1992. imali prebivalište u BiH). Knjižnica Centra ima 1809 naslova knjiga, te još 683 naslova u digitalnoj knjižnici.

Od 2006. do kraja 2023. HMDCDR je samostalno ili u suzdvavaštvu objavio ili pripremio za tisak 121 knjigu i zbornik: među njima jedna je trojezična i 16 dvojezičnih knjiga (15 hrvatsko-engleskih i jedna hrvatsko-francuska) te šest samo na engleskom jeziku. Usto, uz značajnu stručnu pomoć naših zaposlenica i zaposlenika objavljeno je još šest knjiga, pa je ukupan broj knjiga u čijem je objavljivanju sudjelovao HMDCDR 127. Djelatnice i djelatnici HMDCDR-a tijekom godine objavljaju svoje rade u znanstvenim ili stručnim časopisima, knjigama, monografijama i zbornicima te ostalim stručnim i stručno-publicističkim tiskovinama, ali i na portalima, kao i u pojedinim dnevnim i periodičnim tiskovinama. Istodobno, uz pripremu tematskih izložbi, sudjeluju kao izlagачi, predavači ili promotori na znanstveno-stručnim događanjima, a pojedine zaposlenice i zaposlenici kao vanjski suradnici imaju predavanja o Domovinskom ratu na sveučilištima u Hrvatskoj. U suradnji s Leksikografskim zavodom *Miroslav Krleža* iz Zagreba i HRT-om HMDCDR trenutačno sudjeluje u projektu izrade enciklopedijskog portala Domovinskog rata. Jednom godišnje HMDCDR, samostalno ili u suradnji sa srodnim ustanovama, organizira Državni stručni skup za nastavnice i nastavnike povijesti o Domovinskom ratu. S obzirom na navedeno, sigurno je da su znanstvena i stručna postignuća koja je HMDCDR dosad ostvario utjecala na spoznaju o događajima iz Domovinskog rata, da je stručnoj i široj javnosti omogućen uvid u gradivo iz tog razdoblja te njegova primjena u obrazovnim procesima. Istina, neki uporno ignoriraju ta postignuća, no na takve ne možemo utjecati.

Onaj tko zaboravi svoju povijest, osuđen je na njezino ponavljanje. Može li nam se to dogoditi i kad je u pitanju Domovinski rat?

Domovinski rat u temelju je suvremene hrvatske države. Uspješna obrana od velikosrpske agresije omogućila je suverenost i međunarodno priznanje Republike Hrvatske, a pobjeda u Domovinskom ratu osigurala je slobodu i demokraciju, te opstojnost hrvatskog naroda u Hrvatskoj, ali i u Bosni i Hercegovini, u kojoj su Hrvati također autohton i konstitutivan narod. To se ne zaboravlja.

No, to ne znači da je ugroza prestala, odnosno da je velikosrpska politika, koja je 1995. poražena, nestala. Svjedoci smo događaja u susjednim istočnim državama, nestabilnog stanja u Crnoj Gori i Bosni i Hercegovini, te kontinuirane politike Srbije koja, sada pod nazivom “srpskog sveta”, izaziva nestabilnost u susjednim državama.

OBLJETNICA

"Današnji dan, 15. siječnja 1992., bit će zlatnim slovima uklesan u sveukupnu četrnaeststoljetnu povijest hrvatskog naroda na ovome, za nas svetom, tlu između Mure, Drave, Dunava i Jadranu. Nakon što je proglašila svoju samostalnost i suverenost i raskinula svoje državnopravne veze s bivšom jugoslavenskom državnom zajednicom, Republika Hrvatska postigla je i međunarodno priznanje svoje neovisnosti," rekao je tada prvi hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman

HRVATSKA MEĐUNARODNO PRIZNATA

Dana 15. siječnja 1992. sve zemlje članice tadašnje Europske zajednice (EZ) priznale su Republiku Hrvatsku kao suverenu i samostalnu državu: Irska, Belgija, Danska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Nizozemska, Njemačka, Portugal, Španjolska i Ujedinjena Kraljevina. Tim zemljama istog dana i istom odlukom pridružile su se Austrija, Bugarska, Kanada, Mađarska, Malta, Poljska i Švicarska. Bio je to dan kad je Republika Hrvatska potvrdila svoju državnost i krenula na put ostvarivanja pune afirmacije u okviru međunarodne zajednice. Prve zemlje koje su od 26. lipnja do 14. prosinca 1991. priznale Republiku Hrvatsku kao samostalnu i suverenu državu bile su zemlje koje i same tada nisu bile međunarodno priznate — Slovenija, Litva, Ukrajina i Latvija.

PRIPREMIO
Željko Stipanović

FOTO
Tomislav Brandt

Prva međunarodno priznata država koja je priznala Hrvatsku bio je Island. Odluku je donio 19. prosinca 1991., kad i Njemačka, ali odluka Njemačke stupila je na snagu 15. siječnja — danom priznanja i ostalih članica EZ-a.

Međunarodno priznanje Hrvatske i prije Europske zajednice objavila je Estonija 31. prosinca 1991., Sveta Stolica 13. siječnja 1992., a San Marino 14. siječnja 1992. Nakon zemalja Europske zajednice priznanje Hrvatske objavile su, među ostalim, i sljedeće države: Argentina 16. siječnja, Turska 6. veljače, Ruska Federacija 17. veljače, Iran 15. ožujka, Japan 17. ožujka, SAD 7. travnja, Kina 27. travnja, Indija 11. svibnja, Indonezija 16. svibnja 1992.

Predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman donio je 21. svibnja 1992.

...”**Priznavši Hrvatsku**, Europa je osvijedočila i sebe u ovom novom dobu demokracije i samoodređenja naroda. Hrvatska, svoja i suverena neće iznevjeriti svoju Europu i slobodan svijet. Ona želi biti njihova zbiljska sastavnica u izgradnji novoga duhovnog obzora i međunarodnoga poretka mira i suradnje među narodima. Činom međunarodnoga priznanja otvara se novo razdoblje u povijesti hrvatskoga naroda. Za oživotvorenje pune samostalnosti i neovisnosti Hrvatske dali su svoj obol, u pregnućima i žrtvama, svi naraštaji u tijeku naše napaćene, ali i slavne prošlosti...” (iz govora dr. Franje Tuđmana 15. siječnja 1992.)

Nezaobilaznu i povijesnu ulogu u međunarodnoj afirmaciji Republike Hrvatske imali su hrvatski branitelji, koji su u najtežim trenucima novije hrvatske povijesti, hrabrošću i odlučnošću da obrane svoju domovinu, podnijeli golemu žrtvu. Brojni poginuli, ranjeni i nestali hrvatski branitelji svojom su žrtvom omogućili da se diplomatskim putem Republika Hrvatska izbori za svoju poziciju u međunarodnoj zajednici u kojoj je danas cijenjena i uvažavana članica. Nažalost, rat tada nije završio, još je puno bitaka, onih na bojištu i diplomatskih bilo pred nama, ali unatoč novim žrtvama, svijest da podnesene žrtve nisu uzaludne bio je dodatan motiv do ostvarenja konačnog cilja – slobodne domovine

odluke o osnivanju hrvatskih veleposlanstava u inozemstvu, i to u Beču, Bonnu i Rimu. No, i prije međunarodnog priznanja Hrvatska je i prije donošenja Ustavne odluke o suverenosti i samostalnosti od 25. lipnja 1991. počela otvarati svoja predstavništva na temelju odluke Predsjednika RH u kojoj je istaknuto da se predstavništva osnivaju „radi promicanja interesa Republike Hrvatske, uspostavljanja i učvršćivanja njezinog državnog suvereniteta i međunarodnog subjektiviteta“. Ta su predstavništva osnivana 1991. u Stuttgartu, Münchenu, Bruxellesu, Parizu, Tokiju, Washingtonu, Rimu i Londonu.

Kruna međunarodnog priznanja Republike Hrvatske bio je njezin primetak u Ujedinjene narode 22. svibnja 1992. godine. Hrvatska je aklamacijom primljena u članstvo Ujedinjenih naroda. Nove su članice, uz Hrvatsku, postale Slovenija i Bosna i Hercegovina.

Hrvatsko je izaslanstvo na svečanosti u Ujedinjenim narodima vodio prvi predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Nakon svečane sjednice glavni tajnik Ujedinjenih naroda Boutros Boutros-Ghali poveo je izaslanstva novoprimaljenih zemalja do glavnog ulaza u zgradu Ujedinjenih

naroda, gdje su na jarbole podignute hrvatska, slovenska i bosanskohercegovačka zastava. Podizanju zastave prisustvovali su mnogi diplomat i tisuće hrvatskih iseljenika. Međunarodno priznanje Republike Hrvatske uslijedilo je nakon ključnih događaja i odluka: donošenja Ustava Republike Hrvatske 22. prosinca 1990., referendumskog odluke o suverenosti i samostalnosti Republike Hrvatske od 19. svibnja 1991. koja je u Saboru Republike Hrvatske pretočena u Ustavnu odluku o samostalnosti i suverenosti Republike Hrvatske te u Deklaraciju o proglašenju suverene i samostalne Republike Hrvatske od 25. lipnja 1991., Sporazuma saborskih stranaka o Vladi demokratskog jedinstva od 2. kolovoza 1991., Odluke o raskidanju državnopravnih veza Republike Hrvatske sa SFRJ, Zaključaka o agresiji na Republiku Hrvatsku od 8. listopada 1991. te drugih. Od međunarodnog priznanja do danas Republika Hrvatska održava diplomatske odnose s većinom međunarodno priznatih zemalja svijeta. Otad je Hrvatska postala aktivna članica mnogih europskih i svjetskih tijela, međunarodnih procesa i iniciativa. U članstvo Vijeća Europe primljena je 6. studenog 1996., članica NATO saveza postala je 1. travnja 2009., a 28. članica Europske unije postala je 1. srpnja 2013.

DOMOVINSKI RAT

Mirna reintegracija okončana je 15. siječnja 1998., kad je hrvatsko Podunavlje postalo dio teritorijalnog, monetarnog, carinskog, pravnog i svakog drugog kontinuiteta od tog trenutka potpuno suverene i u pravom smislu cjelovite Republike Hrvatske. I ono što je najbitnije: Hrvatska je svoj potpuni suverenitet ostvarila bez novih žrtava i razaranja

PRIPREMIO
Tomislav Vidaković

REINTEGRACIJA HRVATSKOG PODUNAVLJA

Uspješnim okončanjem vojno-redarstvenih operacija Bljesak i Oluja oslobođen je velik dio Hrvatske i još je jedino pod srpskom okupacijom ostalo hrvatsko Podunavlje. Za razliku od 1991., situacija na terenu krajem 1995. bila je iz temelja drugačija. Hrvatska je samostalno oslobođila dvije trećine okupiranog teritorija i spremnost Hrvatske vojske za oslobođenje i posljednjeg dijela okupirane zemlje bila je više nego očita. Sve to dovelo je za pregovarački stol srpsku stranu, koja je bila primorana pristati na dogovor o hrvatskom Podunavlju. Podunavlje je zbog velike geopolitičke i geostrateške važnosti, kao i zbog prometnog položaja te gospodarskih i ljudskih potencijala bilo stalna meta srpske agresije, poprište žestokih sukoba i jedan od važnih srpskih osvajačkih ciljeva. Zbog svega toga pretrpjelo je goleme štete i stradanja. Naime, više od šest tisuća ljudi poginulo je i nestalo, stotinjak je tisuća prognano, a materijalna ratna šteta samo u Vukovaru procijenjena je na više od 1,2 milijarde eura.

ERDUTSKI SPORAZUM

Prvi korak prema realiziranju mirne reintegracije Podunavlja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske bio je Zagrebačko-erdutski sporazum. Hrvatska i srpska strana potpisale su ga 12. studenog 1995. godine. Hrvatska strana potpisala ga je u Zagrebu, a srpska u Erdutu. Sporazum su pripremili i u posredovanju oko njegove realizacije sudjelovali američki veleposlanik u Republici

Hrvatskoj Peter W. Galbraith i dopredsjednik Međunarodne konferencije o bivšoj Jugoslaviji Thorvald Stoltenberg. Uime Vlade Republike Hrvatske Sporazum je potpisao Hrvoje Šarinić, dok je srpsku stranu predstavljao ministar vanjskih poslova Savezne Republike Jugoslavije Milan Milanović. Sporazum je sadržavao 14 osnovnih područja na kojima su uz podršku UN-a dvije strane surađivale tijekom tog prijelaznog razdoblja. Područje suradnje odnosilo se na proces demilitarizacije hrvatskog Podunavlja, povratak izbjeglica i prognanika, uspostavu i obuku privremenih policijskih snaga i osiguranje normalnog funkcioniranja svih javnih službi, gradnju povjerenja među etničkim zajednicama, poštivanje međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, povrat imovine oduzete nezakonitim postupcima ili nadoknadu štete i sl.

Prijelazno razdoblje definirano Zagrebačko-erdutskim sporazumom trajalo je 12 mjeseci i moglo je biti prodljeno za još najviše 12 mjeseci. Po isteku prvih 12 mjeseci Zagrebačko-erdutskog sporazuma, započeo je 15. siječnja 1996. proces mirne reintegracije hrvatskog Podunavlja. Vijeće sigurnosti UN-a tad je donijelo Rezoluciju 1037 i uspostavilo UNTAES (UN Transitional Authority in Eastern Slavonia – Prijelazna uprava UN-a u istočnoj Slavoniji). Na čelo UNTAES-a kao prijelazni upravitelj imenovan je umirovljeni američki general Jacques Paul Klein, a od 1. kolovoza 1997. tu je dužnost obnašao William G. Walker.

Nakon velikih uspjeha hrvatskih branitelja u završnim operacijama Domovinskog rata, ovo je bila povijesna pobjeda hrvatske diplomacije na čelu s prvim hrvatskim predsjednikom dr. Franjom Tuđmanom

NAPOKON SLOBODA!

Da se situacija na krajnjem istoku Hrvatske očito mijenja nabolje, bilo je evidentno kad je 1996. na blagdan Svih svetih više tisuća hrvatskih prognanika prvi put nakon odlaska u progostvo obišlo groblja u mjestima koja su bila pod Prijelaznom upravom UN-a.

Osnovne pretpostavke za uspješnu provedbu mirne reintegracije uključivale su: razoružanje dotad prilično brojnog i dobro opremljenog srpskog korpusa; uspostavu prijelaznih policijskih snaga; početak razminiranja; među lokalnim Srbinima postupno stvaranje ozračja o neizbjježnosti i nezaustavljivosti mirne reintegracije; reintegraciju društvenih i gospodarskih struktura, osobito školstva, zdravstva, prometne, komunikacijske i komunalne infrastrukture; pilot-projekt povratka u naselja tzv. srijemskog trokuta.

Sporazum o završetku razvojačenja potписан je u vukovarskoj vojarni 27. lipnja 1996., a nadzor nad svim vojnim objektima na tom području preuzeala je Prijelazna uprava UN-a. Nakon razvojačenja, 1. srpnja počela je djelovati i prijelazna policija, koja je sredinom prosinca iduće godine uključena u MUP RH. Već u travnju 1997. održani su i prvi lokalni izbori te je za prvog gradonačelnika Vukovara izabran Vladimir Štengl. Održavanje slobodnih i otvorenih izbora znalo je povijesnu prekretnicu i početak nove faze u integraciji hrvatskog Podunavlja. Hrvatska kuna postala je službeno sredstvo plaćanja u hrvatskom Podunavlju 19. svibnja 1997., čime je to područje reintegrirano u platni sustav RH. U Vukovar je 8. lipnja te godine Vlakom mira stigao i predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman. Podizanjem hrvatske zastave na graničnim prijelazima prema tadašnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji i otkrivanjem ploča s natpisima hrvatske carine 14. srpnja 1997. obilježeno je uvođenje hrvatskog carinskog sustava u Podunavlje. Tog mjeseca počinje i službeni povratak prognanika i izbjeglica. Mirna reintegracija okončana je 15. siječnja 1998., kad je hrvatsko Podunavlje postalo dio teritorijalnog, monetarnog, carinskog, pravnog i svakog drugog kontinuiteta od tog trenutka potpuno suverene i u pravom smislu cijelovite Republike Hrvatske.

Kronologija reintegracije Podunavlja:

- **15. siječnja 1996.** – Vijeće sigurnosti UN-a donijelo Rezoluciju 1037 i uspostavilo posebnu Prijelaznu upravu UN-a u istočnoj Slavoniji (UN Transitional Authority in Eastern Slavonia – UNTAES) – započela mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja
- **27. lipnja 1996.** – u vukovarskoj vojarni potpisani Sporazum o završetku razvojačenja hrvatskog Podunavlja, a nadzor nad svim vojnim objektima na tom području preuzima Prijelazna uprava UN-a
- **srbanj 1996.** – počinje djelovati prijelazna policija, koja sredinom prosinca 1997. ulazi u sastav MUP-a Republike Hrvatske
- **rujan/listopad 1996.** – tijekom ekshumacije masovne grobnice na Ovčari pronađeni su posmrtni ostaci 200 žrtava – hrvatskih branitelja i civila koji su odvedeni iz vukovarske bolnice i ubijeni nakon okupacije grada
- **studeni 1996.** – na blagdan Svih svetih više tisuća hrvatskih prognanika prvi put nakon odlaska u progostvo dolazi i obilazi groblja u mjestima pod Prijelaznom upravom UN-a
- **prosinac 1996.** – predsjednik Republike Hrvatske dr. Franjo Tuđman prvi put od okupacije posjećuje hrvatsko Podunavlje
- **13. travnja 1997.** – održavaju se izbori za općinska i gradска vijeća te skupštine Osječko-baranjske i Vukovarsko-srijemske županije
- **19. svibnja 1997.** – kao službeno sredstvo plaćanja u hrvatskom Podunavlju uvedena je hrvatska kuna, čime je to područje reintegrirano u platni sustav RH
- **8. lipnja 1997.** – hrvatski predsjednik dr. Franjo Tuđman dolazi Vlakom mira u Vukovar
- **9. srpnja 1997.** – započinje službeni povratak prognanika i izbjeglica
- **14. srpnja 1997.** – na graničnim prijelazima prema tadašnjoj Saveznoj Republici Jugoslaviji uspostavljaju se granični prijelazi, čime je hrvatsko Podunavlje uvedeno u hrvatski carinski sustav
- **listopad 1997.** – osnovan je Nacionalni odbor za uspostavu povjerenja, ubrzanih povratak i normalizaciju života na ratom stradalim područjima Hrvatske
- **19. prosinca 1997.** – Vijeće sigurnosti UN-a donosi Rezoluciju 1145, kojom daje potporu završetku mandata misije UNTAES-a u predviđenom roku
- **15. siječnja 1998.** – završetak misije UNTAES-a i završetak procesa mirne reintegracije, odnosno vraćanje cijelokupnog teritorija Republike Hrvatske u njezin ustavno-pravni poredak.

